

3

2010

FRI TANKE

Portrett:
Are Sende Osen

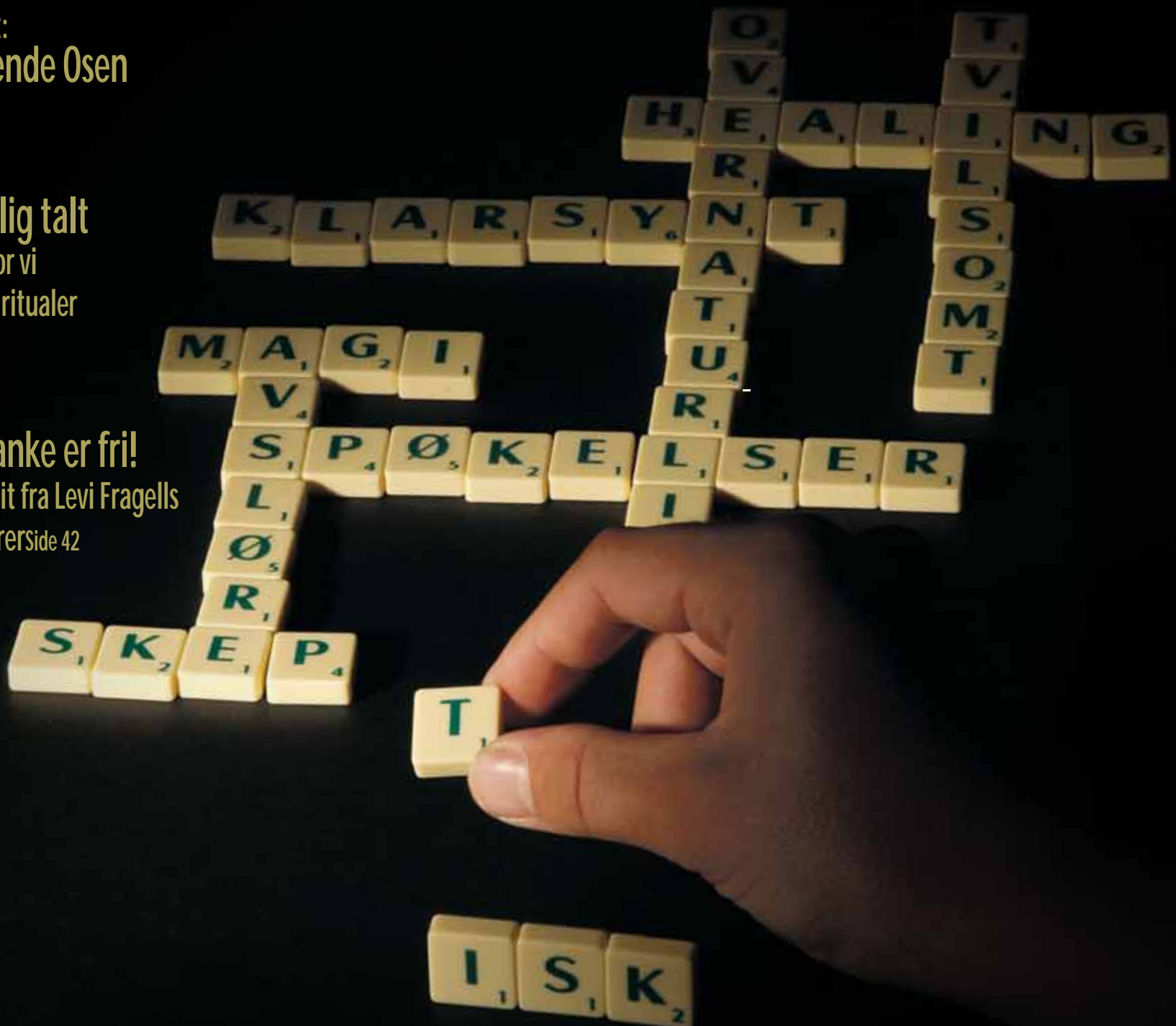
Side 20

Billedlig talt
– hvorfor vi
trenger ritualer

Side 26

Min tanke er fri!
Smakebit fra Levi Fragells
memoarer

Side 42

Tenk kritisk!

(Det er forskjell på et åpent
sinn og hull i hodet) Side 9-16

Tenk selv, men tenk også kritisk

«**T**enk selv!» har vært et populært slagord i humanist- og fritenkerbevegelsen, og dette bladet har det ambisiøse navnet Fri tanke. Men det er ikke nok å tenke selv eller å tenke fritt, hvis man ikke samtidig også tenker *kritisk*. For det er nok av eksempler på hvordan man kan lure seg selv til å tro både det ene og det andre. Vi mennesker har lett for å se sammenhenger der sammenhenger ikke fins,

I dette nummeret oppfordrer vi derfor til kritisk tenkning, og vi forsøker også å gi noen tips og råd om hvordan. Blant annet hvordan du skal lære deg å lese artikler om fantastiske forskningsresultater, som kanskje egentlig ikke er så fantastiske eller holdbare likevel.

Vi tror at humanisme/humanetikk ikke bare handler om at man ikke tror på Gud. Humanisme/humanetikk handler også om et virkelighetssyn, et menneskesyn og en etikk. De tre elementene i livssynet henger nøye sammen.

I bunnen for dette virkelighetssynet ligger den vitenskapelige tenkemåten.

Som det heter i det norske humanistmanifestet av 2006 «Humanismen fremholder verdien av undring og anser at pålitelig, etterprøvbar kunnskap blir til gjennom en pågående prosess av observasjon, evaluering og revisjon. Vitenskapelige teorier og resultater er ikke eviggyldige sannheter og må underlegges kritisk granskning og etterprøving. Fri forskning har vært og er av avgjørende betydning for å finne løsninger på problemer og utfordringer menneskeheten står overfor. Teknologi og vitenskap er midler til å skape en bedre verden, men må anvendes med varsomhet. Vitenskapen gir metodene, vi har alle et ansvar for å fastsette målene.»

Det betyr ikke at vi skal legge et vitenskapelig filter over hele vårt liv, men at vi ut fra den tenkemåten kan komme fram til ny kunnskap om verden. Vi har alle en rekke subjektive sannheter – ting som er sant for oss, men kanskje ikke sant for andre. Hva som gir mening i mitt liv, er ikke nødvendigvis det som gir mening i ditt liv. De bøkene og den musikken jeg synes er verdens beste, liker ikke nødvendigvis du. Det politiske grunnsynet eller den tolkningen av hva humanetikken bør si om aktiv dødshjelp som jeg slutter meg til, kan være feil for deg.

Men utenfor disse indre sannhetene, finnes det en sannhet om verden vi kan enes om, gjennom å bruke de vitenskapelige metodene for å innhente kunnskap om verden. De framskrittene menneskeheten har tatt i løpet av det tjuende århundre, skyldes i høyeste grad vitenskapelig tenkning og kritisk granskning av virkeligheten. Det er nok å nevne antibiotika og vaksiner. At vitenskapen ikke er god *i seg selv*, vitner selvsagt alle misgjerningene som ble gjennomført i det tjuende århundre som følge av kunnskap frambrakt av vitenskapen.

Men som journalist Even Gran skriver i sin kommentar (s 18): «Vitenskapen er dypest sett åpen for alle slags problemstillinger og har ingen fastlåste holdninger til hva som finnes, hvordan verden er og universet ser ut. Men vitenskapen kan ikke tillate seg å være likegyldig til hvilke metoder som brukes. Vitenskapen bygger stein på stein i et gjensidig kritisk fellesskap der undringen og nysgjerrigheten ligger i bunnen, og der enhver påstand må forvente å bli kritisert og konfrontert med logikk og ting vi allerede har kunnskap om.»

Men det å tenke kritisk betyr ikke bare at vi skal forholde oss kritisk til andres påstander – være seg om medisin, kosttilskudd, dårlig belagt forskning, healing, spøkelses, konspirasjonsteorier, rykter om andre mennesker. Vi må også være kritiske til oss selv og til vår egen tenkning. Vi har veldig lett for å overse det som ikke stemmer med våre forutinntatte oppfatninger og bare se det som styrker våre synspunkter. Det handler ikke bare om de tingene vi kan måle naturvitenskapelig, men også om våre holdninger til menneskene rundt oss. Har du først bestemt deg for hvordan et menneske eller en gruppe mennesker er, vil du på samme måten lett overse det som går i mot dine forutinntatte oppfatninger og bare se det som bekrefter dine fordommer.

God kritisk tenkning!

Kirsti Bergh

Denne utgave:

Tema: Kritisk tenkning	9
Portrett: Troslosen Are Sende Osen	20
Menneskerettighetsspalte: Uønskede ytringer og sunne samfunn	25
Billedlig talt: Hvorfor vi må ha ritualer	26
Mitt livssyn: Gunn Hild Lem – håpefull ateist	30
Minneord over Anders Bratholm	32
Essay: Økt religiøs innflytelse i Europa	36
Høstens seminarer i Human-Etisk Forbund	41
Kronikk: Min tanke er fri! (utdrag fra Levi Fragells memoarbok)	42
Informasjon fra Human-Etisk Forbund	46

Kristin Mile
generalsekretær i
Human-Etisk Forbund

Viktig utvalg

Debattene knyttet til tro og livssyn er ofte preget av stemninger og følelser heller enn prinsipper og en tydelig politikk. Derfor blir det nye utvalgets utredning om en helhetlig religions- og livssyns-politikk en viktig sak i de neste to årene.

Fri tanke:

Medlemsavis for Human-Etisk Forbund Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten. Redaksjonelt stoff i Fri tanke står ikke nødvendigvis for Human-Etisk Forbunds regning.

FRI TANKE
Tlf: 23 15 60 20
Faks: 23 15 60 21
E-post: fri.tanke@human.no

HUMAN-ETISK FORBUND
Tlf: 23 15 60 00
Besøksadresse:
Humanismens hus
St. Olavs gt. 27, Oslo

Postadresse:
Pb. 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo

www.fritanke.no

ANSVARLIG REDAKTØR
Kirsti Bergh
E-post: bergh@human.no

REDAKSJON
Even Gran
E-post: gran@human.no

LAYOUT
JPG-Jungelpatroljen
www.jpg.no

TRYKK
Agderposten trykk as

MATERIALFRISTER 2010/2011 (med forbehold om endringer)
Nr. 4-2010: 20. oktober
Nr. 1-2011: 10. januar

OPPLAG
Ca. 60 000

FORSIDEFOTO
Svein Utigard

I 2008 oppfordret Human-Etisk Forbunds landsmøte regjeringen til å gjennomgå statens forhold til området tro og livssyn. I etterkant av utredningen av forholdet mellom staten og Den norske kirke så vi et behov for å utrede religions- og livssynspolitikken.

Regjeringen oppfylte forbundets ønske da den i slutten av juni i år nedsatte et utvalg som skal utrede en mer helhetlig religions- og livssyns-politikk. Utvalget har fått et godt mandat som forutsetter avklaringer på viktige områder, og jeg er veldig glad for at forbundets fagsjef, Bente Sandvig, er oppnevnt som nestleder for dette viktige utvalget.

Utvalget skal vurdere reglene for registrering av trossamfunn, reglene for offentlige tilskudd og samordning av det regelverket som gjelder på tros- og livssynsområdet.

Tros- og livssynssamfunnene har ulik praksis når det gjelder registrering av medlemskap, blant annet når det gjelder barn, og i tillegg er finansieringen av Den norske kirke annerledes enn finansieringen av de øvrige tros- og livssynssamfunnene. Det er på høy tid at disse reglene gjennomgås, og at det foreslås mer rettferdige ordninger for offentlig støtte.

Men enda viktigere er det at utvalget er bedt om å vurdere hvilken plass religion og livssyn skal ha i offentlige institusjoner og på hvilken måte tros- og livssyns-politikken «påvirker integreringen i vårt samfunn». Religionenes og livssynenes plass i samfunnet, og de spørsmålene som reiser seg rundt tro, livssyn og menneskerettigheter – og i skjæringspunktene mellom dem – har alltid vært viktige saker for Human-Etisk Forbund.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, der HEF er medlem, har pekt på de utfordringene minoritetssamfunn støtter på når det gjelder gjennomføring av merkedager som fødsel og gravferd. Det er fortsatt slik at den praktiske muligheten til å gjennomføre seremonier og ritualer er dårligere for minoritetene enn for medlemmene av Den norske kirke. Andre viktige problemstillinger er spørsmålet om religiøs eller livssynsmessig betjening i fellesinstitusjoner som sykehus, fengsler og i forsvaret. Utvalget bør også drøfte forskjellsbehandlingen som skjer i form av kristen forkynnelse i media og av religiøse institusjoners drift av omsorgsinstitusjoner på vegne av stat eller kommune. Den norske kirke har også en privilegert posisjon som deltaker i det offentlige Norges sorg- og minnemarkeringer. Det bidrar ikke til inkludering uavhengig av tro og livssyn at et bestemt trossamfunn er favorisert, selv om trossamfunnet representerer flertallet i befolkningen.

De siste årene har media- og samfunnsdebatten til en viss grad vært preget av problemstillinger om tros- og livssyns-politikk og menneskerettigheter. Vi har blant annet hatt flere runder med debatt om bruk av religiøse hodeplagg. Meningene om hvorvidt religiøse hodeplagg skal kunne benyttes i arbeidsliv, i skolen, i politiet og i domstolsapparatet er delte. Noen vil til og med at bruk av religiøse hodeplagg generelt skal forbys i det offentlige rom.

Vi har religiøse privatskoler i Norge, både av det tradisjonelle slaget, for eksempel katolske skoler, og av det mer omstridte slaget, etablert av kristne karismatiske trossamfunn. Men da muslimene i Oslo ønsket å etablere en privatskole ble det debatt, og Oslo kommune sa nei til etablering, i strid med menneskerettslige prinsipper om likebehandling.

Disse viktige debattene knyttet til tro og livssyn er ofte preget av stemninger og følelser heller enn av prinsipper og en tydelig politikk. Derfor blir det nye utvalgets utredning om en helhetlig religions- og livssyns-politikk en viktig sak i de neste to årene. Human-Etisk Forbund har heller ikke avklarte standpunkt i forhold til alle disse problemstillingene, og det blir viktig å ta diskusjonen også internt. Så må vi sørge for at utvalget blir presentert for problemstillinger som er viktige for oss, og jeg oppfordrer også medlemmene våre til å peke på problemstillinger og utfordringer som bør gjøres kjent for utvalget.

Les på [Fritanke.no](http://fritanke.no) om sammensetningen og mandatet for utvalget:
http://fritanke.no/NYHETER/2010/Kristentungt_utvalg_skal_lage_livssynspolitikk/

Landsmøtet 2010:

... Bare vi heter *Human-Etisk Forbund*

HEF fortsetter å hete Human-Etisk Forbund også etter årets landsmøte. Mens landsmøtedelegatene begynner å bli klare til å møtes sjeldnere.

Tekst: Kirsti Bergh

Som ventet vedtok årets landsmøte i Human-Etisk Forbund ikke å endre organisasjonsnavnet. Det var allerede for flere måneder siden klart at det nå er mindre stemning for navneendring enn det var da utvalget som skulle utrede spørsmålet ble satt ned i 2007. Ingen forsvarte endring fra talerstolen denne gang. Et enstemmig landsmøte vedtok derfor at Human-Etisk Forbund fortsatt skal hete Human-Etisk Forbund.

Som underholdningskarakteren «Dr. Solberg» sa det i et humorinnslag under landsmøtet:

– Det er det samme hva vi heter, bare vi heter Human-Etisk Forbund.

Det var ellers ingen store eller kontroversielle saker på årets landsmøte, som må sies å ha vært preget av god stemning og samarbeidsvilje. En rekke forslag fra fylkes- og lokallag ble enten trukket eller omformulert underveis i behandlingen, og både delegater og Hovedstyret strakk seg for å

komme fram til vedtak alle kunne leve med. De fleste vedtakene ble derfor mer eller mindre enstemmige.

Men det var også et landsmøte nær utelukkende preget av organisasjonssaker, hvor spørsmål som kontingentstørrelse, landsmøteperioder og finansiering av intern kurs- og brevvirksomhet dominerte. Flere ga uttrykk for at de savnet debatt om hva forbundet skal være. Kanskje kommer også landsmøtene for ofte? Fram til neste års landsmøte skal organisasjonen ha en grundig drøfting om landsmøteperiodene – hvert år, annet hvert år eller kanskje tredje hvert år som før 2005? – og antall delegater. Resultatet skal bli en eventuell revisjon av vedtektene om landsmøteperiodene.

HEF VIL LEGGE BEDRE TIL RETTE FOR HU

Landsmøtet gjorde ingenting med Human-Etisk Forbunds kontingentfritak for ungdom under 26 år – det vil si målgruppen for ungdomsorga-

nisasjonen Humanistisk Ungdom. Moderorganisasjonens gratismedlemskap for ungdom har vært en kilde til misnøye hos Humanistisk Ungdoms tillitsvalgte, slik Fri tanke har skrevet tidligere.

For mens HEF har 7978 medlemmer under 26 år, har HU bare drøyt 800 tellende medlemmer. HEF har faktisk fått over dobbelt så mange nye medlemmer i denne kategorien siden stiftelsen av HU. Mens HEF får støtte som registrert livssynsorganisasjon og kan ha gratismedlemmer, må en ungdomsorganisasjon som HU kreve minimum kr 50 i årlig medlemskontingent for å få offentlig støtte.

I oktober i fjor sa daværende leder for HU, Lars-Petter Helgestad, til Fri tanke at HEF bør slutte med ordningen fordi den i praksis gjør at HEF «utkonkurrerer» HU.

Buskerud fylkeslag hadde fremmet forslag om å øke kontingenten for HEF-medlemmer under 26 år fra kr 0 til kr 50, mens Hovedstyrets innstilling var negativ, med henvisning til de økonomiske konsekvenser det kunne ha for HEF. Debatten om realitetene i forslaget uteble i særlig grad, da delegat Tom Hedalen fra Buskerud trakk forslaget og fremmet et nytt forslag som ble enstemmig vedtatt:

Hovedstyret pålegges å fremlegge en

sak til behandling under landsmøtet 2011 som konkretiserer hvordan HEF kan legge til rette for og stimulere til at flere av våre ungdomsmedlemmer også velger å bli medlem av Humanistisk Ungdom.

Leder i HU, Dan-Raoul Husebø Miranda, skulle gjerne sett en ordning hvor HEF ikke «underbyr» ungdomsorganisasjonen, men var likevel ikke misfornøyd.

– Jeg tror utredning av hvordan HEF skal tilpasse seg å ha en ungdomsorganisasjon er bedre enn at vi hadde fått et forhastet vedtak om kontingent i år. I forbindelse med dette vedtaket er det naturlig å ta en gjennomgang til hvordan HEF kan enda bedre legge til rette for en ungdomsorganisasjon, og det tar høyde for den prosessen som foregår i Hovedstyret, hvor et utvalg nettopp skal gå gjennom hvordan HEF og HU kan samarbeide. Det var nok det mest ideelle vedtaket nå, mener Husebø Miranda.

– Men det er jo dumt at så mange saker sendes over til landsmøtet i 2011, som allerede i utgangspunktet er et stort landsmøte, med blant annet valg av nytt hovedstyre.

Følg med på human.no for informasjon om hva Human-Etisk Forbund gjør

Landsmøtets Comeback Kid

Christian Grorud. Foto: Kirsti Bergh

I 2007 ble Christian Grorud lansert som valgkomiteens kandidat til styreleder vervet i Human-Etisk Forbund. Det var et kontroversielt forslag – først og fremst fordi han ikke hadde erfaring fra HEF og heller ikke var medlem på forhånd. At han hadde tung organisasjonserfaring ellers, blant annet som styreleder og styremedlem fra

bedrifter innen miljø- og energisektoren, hjalp ikke. I år var Grorud tilbake på talerstolen under HEFs landsmøte, denne gang som delegat fra Oslo fylkeslag. I fjor ble han nemlig spurt om å stille som nestleder i styret i Oslo, det laget som arbeidet sterkest for en annen kandidat enn ham i 2007.

Det var flere av årets landsmøtedelegater som uformelt ga uttrykk

for at de syntes han var tøff som kom tilbake etter nederlaget i 2007. Selv syntes han ikke det var noen utfordring.

– Jeg synes ikke det var vanskelig å være med nå, og jeg syntes heller ikke det var vanskelig å bli vraket, den gangen det skjedde. Det som var vanskelig den gang, var knyttet til landsmøteforberedelsene og til noen få enkeltpersoner, forteller Grorud. At han ikke ble aktiv i organisasjonen etter landsmøtet den gang, skyldtes forbigående helseproblemer.

Tvert i mot likte han seg godt på årets møte.

Jeg trivdes med menneskene og synes møtekulturen i hovedsak var veldig god. Men jeg mener det var for lite å ta tak i – i form av saker og utfordringer, påpeker han.

Som mange av årets landsmøtedelegater, synes han det er en god idé å vurdere landsmøteperiodene. Han ser for seg en ordning hvor man har toårige landsmøter, men oppnevner en «beslutningskomité» som kan møtes i kombinasjon med tradisjonell landskonferanse de andre årene.

– Komiteen kan da behandle regnskap og budsjett – og vurdere om virksomhetens innhold og omfang står i et rimelig forhold til pålegg fra tidligere landsmøter, økonomiske forutsetninger og eksterne forhold av betydning.

Grorud var en av stifterne til Miljøpartiet De Grønne i sin tid, men poengterer at han ikke synes HEF skal engasjere seg i enkeltsaker.

– Men det er veldig bra om HEF kan engasjere seg i sammenhengen mellom «generasjons-etikk» – altså fordelingen mellom nåværende og kommende generasjoner – og noen av de store miljøspørsmålene i et fugleperspektiv.

– Du var aktive på årets møte, på talerstolen og som medlem i redaksjonskomiteen, er det også et signal om at du har ambisjoner i organisasjonen?

– Jeg har ambisjoner for organisasjonen. Hvilken rolle jeg bør spille i den, har jeg ikke sterke meninger om, svarer Grorud diplomatisk.

KB

Inspirert av lekpredikant

Human-Etisk Forbunds pressesjef havnet nylig på forsiden av den kristne dagsavisen Vårt Land, der han erklærer at HEF fortsetter den kampen lekpredikanten Hans Nielsen Hauge startet mot statskirkemonopolet.

Idealsamfunnet er at det offentlige selv er livssynsnytralt, men legger til rette for livssynsbetjeningen som både religiøse og ikke-religiøse ønsker seg. Vi arbeider for et moderne demokrati hvor alle behandles likt, uavhengig av livssyn. Ingen statlige og kommunale institusjoner skal gi særfordeler til noen basert på livssynstilhørighet. Vi i Human-Etisk Forbund bare fortsetter den kampen Hans Nielsen Hauge startet på 1800-tallet da han angrep statskirkemonopolet, svarer pressesjef Jens Brun-Pedersen på spørsmålet fra Vårt Lands journalist om hvordan kristendommens plass er hans idealsamfunn.

I intervjuet som stod på trykk 23.august blir Brun-Pedersen utfordret på hvilke kristne ordninger i offentligheten han ønsker å ha vekk, og han trekker fram HEFs krav om nøytral førstelinjetjeneste i Forsvaret og helsevesenet som eksempler. Han vil ikke uventet ha vekk dagens ordninger med feltprester og feltandakter og er kritisk til ordningen med faste sykehusprester.

– En nøytral førstelinjetjeneste kan

opprettes i Forsvaret, som skal ha kontakt med både muslimske, kristne og andre representanter som kan trå til når soldater ønsker hjelp eller samtaler. Slik bør også helsetjenesten være organisert. Det er fint om Den norske kirke har sykehusprester som kan tilkalles, men de bør ikke være ansatt i helseforetaket, sier han til Vårt Land.

Han understreker også at det bør stilles strengere krav til statskanalen NRK enn private mediebedrifter, og at kanalen derfor ikke bør drive forkyndelse, men ha som mål å være allsidige og upartiske også på livssynsområdet. Det samme har Brun-Pedersen poengtert i kronikken *Et NRK uten misjonering* i Dagbladet 13.august (også på nett).

Brun-Pedersen trekker også fram den merkverdigheten at riksavisa Aftenposten har fast prestespalte på søndager og ingen andre som fast «forkynnerspaltist».

– Men jeg er for ytringsfrihet og at det er redaktøren som bestemmer. Religiøse i samfunnet forøvrig må få herje som de vil så lenge det ikke strider mot norsk lov. Det er offentlige fellesinstitusjoner som bør være livssynsnytrale, sier han til avisa.

Andre sammenkoblinger mellom kristendom og offentligheten som Brun-Pedersen trekker fram bør fjernes, er kristen tidsregning («Etter Kristus» erstattes av «etter vår tidsregning»), «kirkegård» (skiftes ut med «gravlund»), andakten i de offisielle 17. mai-arrangementene, nasjonale minneseremonier i kirka og gudstjenester i skoletida.

Men å fjerne nasjonalsangens vers om Gud, flagget med kors og kongesangen med teksten «Gud sign vår konge god», er ikke så viktig.

– Nei, jeg er ikke for sensur av litteratur, men for å endre praktiske ordninger. Om kongesangen er etablert, så blir det håpløst å forsøke å endre tradisjonen rundt det. Det var for øvrig Bjørnstjerne Bjørnson, som tok et oppgjør med kristendommen, som skrev «Ja, vi elsker». Og det er bare tøv at korset i flagget skal stride

HEFs pressesjef, Jens Brun-Pedersen, skremmer kristenfolk på forsida av Vårt Land. Faksimile

mot menneskerettighetene, sier han til avisa.

– Det som oppfattes som mas i dag, vil bli selvfølgeligheter om noen år. Bevissthet om livssynsmangfoldet sprer seg. Husk at det ikke er mange år siden kun lærere som var medlem av statskirken kunne undervise i kristendom i offentlige skoler. Hvilken diskriminering av pinsevenner, metodister og baptister, avslutter han.

HEF refset Israels Gaza-aksjon

HEFs landsmøte vedtok en uttalelse der det tok sterk avstand fra Israels aksjon mot Free Gaza-konvoien, der ni aktivister ble drept av israelske soldater, som skjedde mandagen før HEFs landsmøte. Landsmøtet støttet kravet om en uavhengig granskning av aksjonen, og ba den norske regjeringen arbeide for umiddelbar opphevelse av Gaza-blokaden.

– Hvert minutt, hver time, hver dag året rundt blir mennesker forfulgt, trakassert, ja endog drept for sine meningers skyld. Vi kan ikke protestere mot *alle* overgrep, men når den israelske staten ved angrepet på Gazaskipene krenker menneskerettighetene og retten til fri informasjon og utfordrer folkeretten på en så grov og skamløs måte, da er det alle humanismens grensemerker som trækkes ned, sa Åse Kleveland i sin tale til landsmøtet.

Uttalelsen ble vedtatt med 61 mot to stemmer, og ingen ytret seg mot den. Flere ga uttrykk for tilfredsstillelse med at HEF nå kom med en slik ytring.

En av bare to som stemte mot ut-

talelsen, var fylkesleder i Buskerud, Tom Hedalen.

– Vi beveget oss med dette inn i den politiske sfæren, og det bekymrer meg. Vi er en partipolitisk uavhengig organisasjon. Vi kan som enkeltpersoner være enig i budskapet – og det er jeg både personlig og politisk – men dette er ikke noe vi som organisasjon må ta stilling til, sier Hedalen.

– HEF har rykte for å være en organisasjon med sosialistisk og venstrevridd agenda. Men vi har også medlemmer som tilhører andre politiske partier. Og derfor bekymrer slik politisering meg.

Fri tanke beklager

I forrige nummers artikkel «Filosofi i livets siste del», om filosofisk kafésamtaler for eldre, kom vi i skade for konsekvent å omtale Lill Himmeldor (87) som Lill Himmel Heldor. Vi beklager.

HU med inkluderingskampanje

Fortsatt er det slik mange steder i landet at offentlige skoler tar med seg elevene på skolegudstjenester som avslutning på semesteret eller i forbindelse med andre høytider i statskirken. Det fungerer ekskluderende for minoriteter med andre livssyn, og derfor lanserer Humanistisk Ungdom (HU) nå kampanje for inkluderende skoleavslutninger.

I 2008 fikk Humanistisk Ungdom pepper for sin «Don't preach in my school and I won't think in your church»-kampanje, hvor de delte ut ørepropper i forkant av julegudstjenester.

Denne gangen stiller HU spørsmålet «Hvordan kan vi inkludere alle barn på norske offentlige skoler?» Og svarer «Det er mulig å arrangere inkluderende skoleavslutninger. Noen skoler er svært gode på å arrangere felles avslutninger, i form av for eksempel aktiviteter som turneringer, spill, sang og taler hvor man kan legge vekt på ulike former for julefeiring som ikke er utelukkende kristent.»

I slutten av september arrangerer HU kurs for alle som vil bli inkluderingskonsulent, og målet er å kunne sende ut inkluderingskonsulenter til elevråd over hele landet. For HU vil ikke selv gå inn i skolene, men ønsker å få elevrådene til å tenke kritisk rundt sine skolars praksis: Inkluderer denne praksisen alle? Kan man gjøre noe sammen som er en positiv opplevelse for alle elevene på skolen?

HU tror at det å peke på og diskutere problemstillingene med elevrådene gir en god sjanse for at de vil jobbe for inkluderende semesteravslutninger på sin egen skole.

Årets sommerleir i Numedal ble vellykket, med omtrent like mange deltakere som i fjor. Lengst til venstre med hendene i været: HU-leder Dan-Raoul Husebø Miranda. Foto: Veronika Roth

Årets viktigste rekrutteringsaktivitet

Sex, identitet, likestilling og grensesetting var blant temaene på årets sommerleir i regi av Humanistisk Ungdom. Leiren er HUs viktigste rekrutteringskanal.

Tekst: Oda Martine Steinsdatter Øverhaug, sommerleirdeltager

En naken mann ligger i en stor seng, oppå sin kone. Sengen er strategisk plassert på podiet foran en skoleklasse med kostskolegutter. «*And so I'll start by entering, or mounting, my good lady wife in the standard way.*»

Mannen er selvsagt John Cleese og scenen er hentet fra Monty Pythons film *Meningen med livet* som ruller over skjermen foran de nærmere 80 ungdommene i auditoriet. Her får de

et kjapt og (u)effektivt eksempel på svært demonstrerende seksualundervisning. Så grundig til verks går heldigvis ikke innleiderne på Humanistisk Ungdoms sommerleir. Sexsketsjen er bare innledningen til programposten «Filosofisk kafédiallog om moral og grenser».

Det er snart en uke siden en toetasjes buss, fylt opp med ungdommer fra 14 år og oppover, reiste fra Humanismens Hus i Oslo, med Rollag i Buskerud som mål. Humanistisk Ung-

doms (HUs) sommerleir nærmer seg slutten, etter en uke med foredrag, diskusjon, aktiviteter, lek og moro. Den fjerde sommerleiren i HUs historie har gått av stabelen fra 31. juli til 5. august. I år som i fjor er arrangementet lagt til Numedal folkehøgskole.

– Okey folkens, smiler Hans Christian Nes, rådgiver i HEF, etter at John Cleese har fullført sin akt og latteren har stilnet i salen.

– Hva har dette med moral og grenser å gjøre?

Det er tydelig at noen har problemer med å fokusere på riktig oppgave:

– Ugh, jeg må få bort bildet av min egen lærer i den sengen først, kommer det fra bakerste benk.

Flere hender rekket etter hvert opp.

– Han krenker jo seg selv og privatlivet sitt, sier én. Fra sidemannen kommer det kjapt et tillegg «Og konas også».

Flere variasjoner over samme svar blir slengt ut.

– Det er jo galt å utsette barn for noe sånt. Han viser liten respekt for elevene.

Ingen klarer imidlertid å svare på det repeterende oppfølgingsspørsmålet fra ordstyrer: «Hvorfor er det galt?»

Hans Christian Nes setter opp et sett regler for hvordan den filosofiske kafédiallogen skal foregå: et filosofisk spørsmål settes i sentrum, og man diskuterer dette med fokus på det allmenne og ved hjelp av enkelte eksempler. Noe av det viktigste er å lytte og ikke bare være opptatt av å tenke på det man selv skal si. Så hva er et filosofisk spørsmål? «Et svevende spørsmål» ble det konkludert med i salen. Deltakerne får selv formulere de filosofiske spørsmålene som skal danne utgangspunkt for diskusjonen: «Burde vi handle ut fra fornuft

eller følelser?» «Når begynner et liv?» «Hva avgjør om en handling er god eller ond?» «Er fullstendig frihet det ultimate for vårt felles beste?» Det kommer inn nok temaer til at diskusjonen kunne ha vart i flere dager. Gjennom avstemning blir spørsmålet «Har man vondt av det man ikke vet?» valgt som dialogens midtpunkt. Et konkret eksempel på det litt svevende spørsmålet dukker raskt opp.

«Hvis kjæresten din er utro, og forteller det til deg, så får du vondt av det. Da er det like greit å leve i uvitenhet», mener en av deltagerne. Det er tydelig at utroskap er et eksempel som fenger, og som mange mener noe om. «Det er bedre å få vite det. Da kan man finne en løsning på problemet, i stedet for å bli bedratt og ført bak lyset», er en annen gjengs oppfatning.

Det viser seg at begrensningen til ett spørsmål ikke nødvendigvis fører til at det er nok tid – for denne gjengen er glad i å diskutere og luften meninger.

ANGRER IKKE PÅ HU-LEIR

– Det å gå til sengs med kona foran en skoleklasse er nok for mange å gå over streken. Men jeg syntes bare det var morsomt, ler 18 år gamle Magnus Christiansen fra Arendal. Han er på leir med Humanistisk Ungdom (HU) for første gang.

Det var da Magnus fant ut at han hadde blitt «snikkristnet» inn i Den norske kirke, at han bestemte seg for å melde seg inn i Human-Etisk Forbund og Humanistisk Ungdom.

– Før sommeren stod valget mellom HU-leir og en Tae Kwon Do-leir. Nå er jeg hundre prosent sikker på at jeg valgte riktig, sier han til Fri tanke, idet leiren nærmer seg slutten.

Også 14 år gamle Reidun Jenssen fra Tromsø er her for første gang. Hun konfirmerte seg humanistisk i våres, og fikk gjennom konfirmasjonskurset vite om Humanistisk Ungdom og sommerleiren.

– De aller fleste i gruppa mi sa at de ikke gadd å være med på noe sånt, men jeg fikk litt lyst. Det angrer jeg helt klart ikke på, forteller Reidun, og smilet hennes ser ut til å bekrefte påstanden.

– På skolen er det ofte sånn at det er ingen som sier noe hvis vi skal diskutere. Her blir det diskusjoner rundt hvert eneste tema, og det er noe jeg er glad for, forteller Reidun.

Selv var hun litt tilbakeholden under selve dialogen,

– Jeg synes det er veldig interessant å høre på hva andre har å si, og jeg lærer masse ved å lytte til diskusjonene. Faktisk så har jeg lært noe nytt uansett hva vi har gjort her.

Hun trekker spesielt fram sexhåndbokforfatter Ida Jacksons programpost som interessant og lærerikt. At jomfruhinnen kun er en myte kom nok som en nyhet for mange under foredraget hennes «Om jomfruhinner».

LÆRERIK OG INSPIRERENDE LEIR

Årets tettpakkede program har vært skreddersydd for at ungdommene

skal lære mest mulig og ha det gøy rundt temaene kjønn, identitet, seksualitet, likestilling og grensesetting. De første dagene ble i hovedsak brukt som «oppvarming». Gjennom aktiviteter og leker ble deltakerne bedre kjent med hverandre.

– Det er mange morsomme leker. Blant annet hadde vi en stollek der man måtte sitte på fanget til hverandre. Det ble mye fysisk kontakt, sier Magnus og smiler.

– Jeg tror det er viktig, for da blir vi trygge på hverandre, og er komfortable med hverandre. Han tar der-

– Jeg lærte særlig mye ved Hans Christians innledning om humanisme. Der fikk jeg mange nye tanker om forskjellene mellom mennesker og dyr. Er vi genstyrte roboter, eller er vi dømt til frihet?, spør Magnus retorisk med referanser til Richard Dawkins og filosofen Jean-Paul Sartre.

Det blir mange referanser å hente for de unge humanistene.

– Det er utfordrende å få med seg alt, men da blir jeg tvunget til å konsentrere meg. Og så sitter jeg igjen med mange spennende ting jeg kan sjekke ut etter sommerleiren, legger han til.

Årets sommerleir ga mersmak for Reidun Jenssen og Magnus Christiansen, som deltok for første gang. Foto: Oda M. S. Øverhaug

etter et godt tak rundt Reidun for å vise hva han mener.

Gjennom trygghetsaktiviteter og identitetsverksteder var målet at deltagerne skulle bli tryggere på seg selv og hverandre. Det kunne komme godt med når programpostene blant annet bestod av diskusjoner om humanisme og homofili (med Rolf Solheim), de overnevnte mytiske jomfruhinnene, og problemstillinger rundt sex (med Skeiv Ungdom).

– Det virker som det er mange her som er trygge på seg selv. Gjennom trygghetsaktivitetene vi har hatt, har også flere blitt det. Det har oppmuntret folk som ikke nødvendigvis ville gjort det av seg selv, til å vise seg fram i gruppa, forteller Magnus ivrig. Reidun rister litt på hodet.

– Jeg tror at trygghets- og identitetsverkstedet hjalp litt. Men det er nok for det meste gruppa i seg selv som gjør at folk føler seg trygge. Alle er så koselige og åpne her, mener hun.

– Den typen foredrag og diskusjoner vi har hatt, har inspirert meg til å stille spørsmål ved flere ting på egenhånd, svarer Magnus på spørsmålet om hva han sitter igjen med nå når sommerleiren snart er ferdig.

Og hos ham har foreleserne tydeligvis også nådd igjennom med budskapene sine.

MER LIKT ENN ULIKT

– Jeg tror nok det er flere likheter enn ulikheter, sier Dan-Raoul Husebø Miranda (19), leder i Humanistisk Ungdom, når han blir spurt om forskjellene mellom kristne ungdomsleire og HUs sommerleir.

– De fleste slike leirer har mye fokus på det sosiale, men vi har nok et bredere faglig program.

Magnus og Reidun trekker også fram det sosiale som fellestrekk for ulike type leire.

– Men jeg har hørt at de er glade i å synge, sier Magnus og ler litt.

– Også har de vel et større fokus på Jesus og Gud enn det vi har. Vi bruker sikkert mange av de samme lekene og aktivitetene. Inkludering, dans og moro er nok like viktig for kristne ungdommer.

Dan-Raoul Husebø Miranda forteller at sommerleiren er det mest essensielle som skjer for Humanistisk Ungdom i løpet av hele året.

– Dette er det som engasjerer folk mest, og som vi vil prioritere høyest av alle arrangementene våre å få til.

Han trekker fram lengden på arrangementet som en av de viktigste faktorene for at leiren er så viktig for rekruttering og videre engasjement.

– Med seks dagers leir blir det mer program i forhold til reisetimer.

Det betyr mer tid til å bli kjent med folk, bli kjent med våre saker og til å skape gode nettverk. Da kommer de gjerne tilbake, sier han.

Både Magnus og Reidun er svært fornøyde med uka.

– Jeg hadde forventninger om en koselig og lærerik uke, men dette overgår alt jeg trodde det skulle være, sier Reidun ivrig og med et stort smil. Hun forteller at hun har fått gode minner og venner for livet.

Magnus synes det er litt for tidlig å planlegge neste års sommer, men har «superlyst» til å komme tilbake.

Humanistisk Ungdoms sommerleir

- Arrangert hvert år siden 2007
- HUs viktigste og største enkeltaktivitet gjennom året
- I år hadde leiren 74 deltagere, omtrent som i fjor
- HU satser på sommerleir også i 2011
- Deltageravgiften var i år på rundt 1000 kroner. Dette dekket reise og opphold, uansett hvor du kommer fra. HU sponset resten

Finn ut mer på humanistiskungdom.no

Her kan du også lese alle utgavene av leir-avisa På grensen, som kom ut hver dag under leiren, for mer avslørende info fra leiren ...

Vil få konfirmanter å tenke kritisk

Eks-teologstudent Kjetil Hope leder humanistiske konfirmasjonsgrupper og synes det er viktig at ungdommene lærer seg å tenke kritisk.

På nettet møter ungdom et hav av utrolige teorier. Da er viktig å tenke kritisk, og det forsøker konfirmantleder Kjetil Hope å lære sine konfirmanter.

Tekst: Kirsti Bergh

En av de viktigste målsettingene for det humanistiske konfirmasjonskursopplegget er å «fremme evne til refleksjon og til å stille kritiske spørsmål» hos de unge. Men hvordan gjennomføre den målsettingen i praksis? En av kurslederene i Bergen, Kjetil Hope (32), synes det er så viktig at han satte av en egen kurskveld til en innføring i kritisk tenkning.

– Jeg tror mange – og dette gjelder ikke bare ungdom – ikke helt har lært å skille mellom det som er god kunnskap og det som er mer spekulativt. Og jeg tror ikke skolen har tatt innover seg hvordan internett gir tilgang på *veldig* mange teorier. Med internett har ideer som tidligere var utbredt i små subkulturer blitt mainstream. Nå tror svært mange at Bush stod bak 9-11, at vaksiner fører til autisme, at Elvis lever og at det eksisterer koder i Shakespeare. Mange tror også på at det finnes klarsynte personer eller at ønskekviser virker, påpeker Hope, som har vært konfirmantleder i Human-Etisk Forbund i to år og det

siste året også kurslederinstruktør.

Han mener foreldre og lærere i liten grad kjenner til de teoriene ungdom møter eller finner på internett.

– Det jeg ønsker er at ungdom skal kunne reflektere over påstander som møter dem både på nett og i aviser, og finne ut hvordan de skal forholde seg til dem. Hvordan kan vi stole på dette? Hvordan kan vi sjekke påstander? Er det løse påstander eller er det veldokumenterte? Hvordan kan vi teste klarsynte? Hvor mye skal vi høre på eksperter? Hvilken vekt skal vi legge på anekdotiske bevis? Hva er en dobbel blindtest? Det er viktig at ungdommen har reflektert over dette, og her har HEF en viktig oppgave. Jeg synes egentlig det burde vært et større fokus på dette også i materialet forbundet lager for konfirmantlederne.

LEVER ELVIS?

På kurskvelden med konfirmantene stiller han spørsmålet *Hva skal vi tro på?* og presenterer ulike teorier: som at noen hevder at Elvis er død, mens

andre hevder han er levende; Noen hevder George Bush jr stod bak 9-11, mens andre hevder Osama Bin-Laden var ansvarlig.

– Poenget er at begge påstander ikke kan være riktige. Så hvordan kan vi vurdere påstander når vi ikke har ekspertise? Da gir jeg dem enkelte «verktøy»: «Passer teorien til slik vi ellers kjenner at verden fungerer?» For eksempel i forhold til 9-11: hvordan klarer så mange som må være involvert i sprengningsteorien å holde på en hemmelighet? Der ti personer er samlet, blir det straks fraksjoner, er min erfaring.

Et annet spørsmål han stiller er hvorvidt de som påstår dette – eller andre ting – har publisert i seriøse fagjournaler eller om de bare har laget en nettside.

– Jeg snakker om *peer review*, hvordan vitenskapelige forskningsresultater blir vurdert av andre forskere med relevant fagkompetanse. Det tok lang tid før jeg selv lærte noe om det. Det var ikke noe jeg hørte noe om før etter studiene. Jeg synes også det er viktig at konfirmantene får forståelse for prosessen i forskning, hvordan det dreier seg om å få en idé, utvikle en hypotese, teste hypotesten osv.

Hope prøver å få dem til å forstå hvordan man kan etterprøve påstander.

– «Hvis jeg påstår at jeg kan forutsi kort fra kortstokk, hvordan vil dere teste det?» spør jeg konfirmantene.

Og det opplagte svaret er selvfølgelig å ta en kortstokk og trekke et kort. Siden korttriks er et kjent fenomen, skjønner alle at det er veldig viktig å eliminere muligheten for juks for å få testet om den som påstår å kunne forutsi kort faktisk kan det.

HVORDAN KAN VI TESTE DETTE?

Etter å ha presentert en rekke påstander og lagt frem måter å vurdere dem på, og forklart dem om ulike logiske feilslutninger, får konfirmantene selv gjennomføre praktiske tenkeøvelser, som «Man blir flinkere på skolen hvis man ikke gjør lekser, hevder noen. Hvordan kan dette testes?» og «Velg et standpunkt du har nå. Hva skal til for at du skal forandre mening?»

– Man må kunne tenke over det man mener – og kunne forandre mening. Hvis det og det skjer, så vil man skifte syn. Spørsmålet er: hva skal til for at du skal skifte syn? Hvis du ikke kan nevne noen grunner, er du fundamentalist, og da er det ingen vits i å diskutere, sier Hope, som selv har forandret mening temmelig grunnleggende: da han var halvveis i embedsstudiet i teologi, oppdaget han at han ikke lenger trodde på kristendommens dogmer.

– *Hvordan ble opplegget ditt mottatt av konfirmantene?*

– Jeg opplevde at de ble engasjerte, noen sa at det var noe de ikke hadde snakket så mye om på skolen. Jeg håper jo jeg nådde fram til dem... Jeg tror ikke at humanistiske konfirmanter er de som er mest utsatt. Likevel er det viktig å ha verktøyene for kritisk tenkning.

Noe av det viktigste er å lære å vurdere egne oppfatninger, mener Hope.

– Alle har vi fordommer og irrasjonelle oppfatninger. Men hvis vi lærer oss å bli oppmerksomme på våre fordommer, blir det enklere å gjøre noe med dem.

Han tror mange ungdommer er tiltrukket av konspirasjonsteorier, uten at det *nodvendigvis* er farlig.

– Noen er bare morsomme, som at USA ikke egentlig landet på månen, men andre er mer farlige, som vaksinasjonskonspirasjonene. Så har du de som kjøper hele pakken og stiller seg skeptisk til alt naturvitenskapen har oppdaget, som deltagerne på nettstedet Nyhetsspeilet. Der blir selv Tysklands seier i Melodi Grand Prix en konspirasjon som ledd i den større konspirasjonen.

(Når vi først snakker om konspirasjoner, kanskje var det en mulig infiltrasjonskonspirasjon de konfirmasjonsansvarlige i Bergen var redd for da Kjetil Hope søkte kurslederjobb der. I hvert fall var de litt skeptiske til å ansette en avboppet teologistudent som ansvarlig for Humanistisk konfirmasjon ...)

«Tenk selv!» har vært et populært slagord i humanist- og fritenkerbevegelsen. Og dette bladet heter i samme spor Fri tanke. Men det er ikke nok å tenke selv og å tenke fritt – noen ganger kan man da havne helt på villspor – vi må også tenke *kritisk*.

MEN
HVORDAN?

Tenk kritisk!

Vi oversvømmes av flashy reklamer for alt fra kosttilskudd, rynkekremmer, klarsynte og magnetarmbånd. Nettet er spekket med fantastiske påstander om helbredelse og mirakelkurer. Media presenterer oss stadig for «banebrytende» forskning. Men hvordan skille sant fra usant i alt dette?

Tekst: Gunnar Tjomlid <http://blog.tjomlid.com/>

Når vi står overfor de mest fantastiske påstander – enten det er gjennom pressen, fra legemiddel-, kosttilskudd-, og rynkekremprodusenter, på det omfattende internettet eller bare fra en bekjent – er det flere spørsmål vi bør stille oss. Her er noen råd til bruk i hverdagens møte med kosttilskudd, alternative behandlingsmetoder og fantastiske påstander.

HAR DET DOKUMENTERT VIRKNING?

Avisene elsker å vise til banebrytende forskning og slå dette opp på første-

siden som en endelig bekreftelse på Fantastisk Påstand A, B eller C. De som markedsfører ulike kosttilskudd og andre preparater som skal gjøre alt fra å minske rynker til å øke potensen, har også en tendens til å fokusere på *enkelstudier*. Men forskning og vitenskap er en prosess, ikke en rekke spørsmål på en liste som man kan krysse av som endelig avklart, én etter én, etterhvert som nye studier bekrefter eller avkrefter dem. Denne gradvise evolusjon av viten som endrer seg over tid på vei mot større og større sikkerhet, skaper også mye forvirring hos den jevne forbruker. En dag er kaffe kreftfrem-

kallende, neste dag er det sunt. En dag er potetgull livsfarlig, neste dag er faren avblåst. Når man står opp om morgenen er tran livreddende, men innen man legger seg er det plutselig blitt potensielt farlig. Hva skal man tro på?

Det er mange hensyn å ta når man skal vurdere forskning. Noen sentrale faktorer som man alltid må vurdere er studiens størrelse, om den er publisert i et anerkjent tidsskrift, om det ble brukt kontrollgrupper, om den er tilstrekkelig blindet og randomisert, og om den er replikert av andre forskere. La oss se litt på hva alt dette betyr.

NÅR STØRRELSEN TELLER

Først og fremst har studiens størrelse noe å si. En studie utført på 500 personer kan som regel si oss mer enn en studie utført på 15 personer. Dette er fordi tilfeldige faktorer som kan påvirke resultatet i en eller annen retning jevnes mer ut i en stor gruppe mennesker enn i en liten. Tester man en hudkrem vil den enkelte testperson reagere på ulike måter, og hvis et par personer reagerer veldig spesielt, vil det påvirke resultatet mye i en studie med bare 15 testpersoner, mens det i en gruppe på 500 personer vil utjevnes i mengden.

Hvis du derfor ser at den såkalte vitenskapelige dokumentasjonen for en rynkekrem eller et kosttilskudd er basert på en studie som involverte kun 40 personer, bør du være skeptisk.

Når det gjelder sminke og kosttilskudd er dokumentasjonen for effekt ofte bare en spørreundersøkelse blant en liten gruppe mennesker som har testet produktet, helt uten noen form for kontrollmekanismer. Det skal vi snart se er en fullstendig uakseptabel måte å vurdere effekten av et produkt på.

Virkning utover placebo? «Advanced Quantum Scalar Wave Technology» høres og ser imponerende ut, men de påståtte virkningsmetodene gir ingen mening for vanlige fysikere og leger.

Et av vitenskapens grunnpilarer er evig kritikk. Alle testresultater skal analyseres og kritiseres så mye som mulig.

«PEER-REVIEWED» FAGTIDSSKRIFTER

Et av vitenskapens grunnpilarer er evig kritikk. Alle testresultater skal analyseres og kritiseres så mye som mulig. Bare de resultater som overlever kritikk fra alle kanter, får leve videre. Innen vitenskapen gjøres dette blant annet ved at studier må publiseres i såkalte «peer-reviewed journals», det vil si vitenskapelige tidsskrifter hvor forskningsrapportene granskes og vurderes av jevnbyrdige fagpersoner for å se om studien har høy nok kvalitet til at resultatene er verdig å bli publisert.

Hvis vidunderproduktet du sikler etter har vitenskapelig dokumentasjon som aldri er publisert i noe «peer-

reviewed» fagtidsskrift, bør du være skeptisk. Hvis forskningsresultatene først publiseres i en bok med et bilde av en smilende helseguru på forsiden uten at de noensinne har vært i nærheten av å bli utsatt for faglig kritikk, bør du være megaskeptisk.

KONTROLLGRUPPER

En av de viktigste faktorene i en godt designet studie er at det benyttes kontrollgrupper. Årsaken til dette er den mye omtalte placeboeffekten. Denne effekten er høyst reell og vil alltid være en faktor i enhver studie på levende vesener. Gir man en gruppe mennesker med vondt i øret en liten,

hvit sukkerpille, vil en viss andel av disse føle seg bedre, selv om pillen i seg selv ikke har noen som helst effekt. Man opplever altså en effekt, ofte i form av smertelindring, som kroppen selv produserer som en slags forventningseffekt basert på hva man tror medisinen vil bidra til. Dette kalles placeboeffekt.

Så en liten hvit sukkerpille kan lindre plager. Gir man pasientene en større, hvit sukkerpille, vil enda flere føle seg bedre, eller de vil føle seg enda litt bedre enn de som fikk den lille pillen. Gir man dem to piller vil effekten øke mer. Er pillen rød vil effekten øke enda litt til. Den samme pillen servert i en pilleboks av et kjent merke gir bedre effekt enn om den serveres i en boks av et ukjent merke. Det er mange banale faktorer som trigger placeboeffekten. Dette gjør det vanskelig å teste den reelle effekten av ulike medisiner, fordi en del mennesker alltid vil bli bedre enten medisinen faktisk virker eller ikke.

For å kontrollere for denne placeboeffekten er det derfor viktig å dele menneskene som skal teste medisinen

i minst to grupper. Den ene gruppen (testgruppen) får piller med aktiv medisin, mens den andre gruppen (kontrollgruppen) får identiske piller som ikke inneholder noe aktiv medisin. Man kan også ha en tredje gruppe som ikke får noen behandling overhodet, og ofte også en gruppe som får en annen type aktiv medisin for å se om den nye medisinen virker bedre enn en allerede eksisterende medisin. Hvis kontrollgruppen, altså den gruppen som mottar narrepiller, opplever en like stor effekt som gruppen som mottar ekte medisin, kan man anta at den ekte medisinen ikke virker.

RANDOMISERING

Men for at denne type testing skal være effektiv, må også inndelingen av de to gruppene være randomisert. Det vil si at det må være helt tilfeldig hvem av testpersonene som havner i testgruppen, og hvem som havner i kontrollgruppen. Hvis dette ikke skjer ved bruk av gode metoder for å sikre en tilfeldig inndeling, kan forutinntatte forskere ubevisst eller bevisst velge ut de mest lovende kan-

didatene til testgruppen, noe som vil kunne gi et inntrykk av større effekt enn det egentlig er.

Et eksempel på dette er kosttilskuddet Evelle som i sin markedsføring viser til en vitenskapelig studie som visstnok dokumenterer effekt mot rynker. Det spesielle er at i denne studien ble deltakerne forhåndsvurdert da de ble delt inn i testgruppe og kontrollgruppe. Huden på deltakerne ble altså analysert, og på grunnlag av dette ble de plassert i en av gruppene. De som utførte studien hevder dette var for å sikre at gruppene skulle være mest mulig like, men på denne måten kan man ikke gardere seg mot at forskerne bevisst eller ubevisst har valgt personer med spesielle hudegenskaper til å være i de ulike gruppene. Det kan, og vil som regel, påvirke resultatet.

BLINDING

En annen kritisk faktor er blinding. I gode vitenskapelige studier opererer man alltid med dobbeltblinding. I en (enkelt)blindet studie vil kandidatene som testes ikke vite om de får ekte medisin eller narrepiller. Det er viktig for at deres forutinntatthet eller forventinger skal påvirke resultatet. Men de som utfører studien vet likevel hvem som får hva.

I en dobbeltblindet studie er derimot også forskerne, eller de som administrerer studien, blindet. Dermed vet hverken de som deler ut medisinen, eller de som mottar medisinen, hvem som får ekte og hvem som får falsk medisin. Pilleeskene er da kodet slik at man i ettertid, når testperioden er ferdig, kan finne ut hvem som faktisk fikk hva og analysere resultatene.

Enkelte studier er også trippelblindet. I disse tilfellene vet heller ikke de som til slutt skal analysere resultatene hvem som fikk ekte medisin og hvem som fikk narrepiller. På den måten vil alle vurderinger foregå fullstendig objektivt fra start til slutt.

KOPIERING OG TILFELDIGHETER

Dette var noen viktige faktorer for den enkelte studie som gjennomføres. Men selv om alle disse kriterier oppfylles vil man likevel bare stå igjen med en enkeltstudie, og i motsetning til hva avisene vil ha oss til å tro, sier en isolert studie oss svært lite. Det er flere årsaker til dette.

I vitenskapelig sammenheng opererer man med det som kalles «statistisk signifikans». Det er vanlig å kreve en statistisk signifikans på 95 %. Dette betyr at effekten målt i testgruppen må være så mye bedre enn resultatet fra kontrollgruppen at det bare er 5 % sjanse for at resultatet kan ha oppstått gjennom rene tilfeldigheter.

For tilfeldigheter må man også ta høyde for. Vitenskapelige studier er ikke skjermet fra den virkelige verdens rariteter. Kaster du et kronestykke i luften tusen ganger, vil du få omtrent 500 mynt og 500 kron. Oddsene er 50/50 for at den skal lande med den ene eller andre siden opp. Men man får sjelden mynt og kron annenhver gang. Det kan oppstå serier og mønstre i rekken av resultater som kan virke unaturlige eller spesielle, men som likevel er fullstendig tilfeldige. Kaster du kro-

nestykket 100 ganger kan det godt hende at du får kron 70 ganger, og mynt 30 ganger. Det betyr ikke at oddsene for å få kron er 70 %, bare at i akkurat dette lille utvalget av myntkast ble resultatet nettopp slik.

Det samme gjelder måleresultater i studier. Man kan gjennom ren tilfeldighet oppnå at resultater som slettes ikke er representative for de faktiske forhold. For å sikre seg mot at tilfeldige mindre avvik skal kunne anses som et akseptabelt resultat, krever man derfor som et minimum 95 % statistisk signifikans. Likevel betyr dette at 1 av 20 måleresultater kan være ikke-representative, selv om studien er utført aldri så rigid og korrekt. Derfor bør studier kopieres. De bør gjentas flere ganger for å eliminere denne type tilfeldige avvik.

Men det er flere grunner til at studier bør gjentas. Forskerne kan være forutinntatte, de kan ha blindet studien for dårlig, de kan ha brukt et dårlig utvalg av testkandidater, de kan være kjøpt og betalt av bransjen, de kan være inkompetente, de kan ha hatt et forurenset laboratorium, de kan ha regnet feil, og så videre og så videre. Det er mange faktorer som kan påvirke utfallet av en studie. Dermed kan man aldri stole på et isolert forskningsresultat alene. Det beste en enkeltstudie kan gjøre er å gi indikasjoner og grunnlag for videre studier, men aldri slå fast noen universelle sannheter en gang for alle.

META-STUDIER

I tillegg til at studier bør gjentas, kan det også være mange ulike måter å teste noe på. Det vil som regel utføres mange ulike typer studier av ulike forskere over tid. Noen studier vil være dårlige, det vil si at de kanskje ikke har kontrollgruppe, bare er enkelblindet, har liten testgruppe eller andre svakheter. Andre studier vil være mye mer rigide. Resultatene fra disse ulike studiene vil sprike i alle retninger, og eneste måte å finne ut hva forskningene egentlig viser er å foreta en systematisk gjennomgang av den mengde studier som er gjort på området.

La oss ta studier av effekten av homøopati. Det finnes studier hvor det kan synes at homøopatisk behandling har en positiv effekt for pasientene, mens andre studier viser at effekten i kontrollgruppen er like stor som i testgruppen. Det er derfor blitt utført flere såkalte meta-studier, altså studier av studier, for å se hva slags trend studiene samlet sett viser. Når man da vektlegger de beste studiene og ser på den samlede effekt fra disse, viser det seg at homøopatisk medisin ikke virker bedre enn placebo.

Det samme ser vi innen eksempelvis bruk av akupunktur for å lindre smerter i korsryggen, lindre svangerskapskvalme eller øke kvinnens fertilitet. Når man gjennomgår de beste studiene på området tegner det seg et tydelig bilde av at den positive effekten ikke er større enn placeboeffekten alene.

PLACEBOEFFEKT OG ALTERNATIV MEDISIN

Alle disse faktorer som kreves for at en studie skal være god kan være relativt overkommelig å ta hensyn til i en studie på medisiner. Når man

Huskeråd for kritisk tenkning

1. HVORDAN KAN DU VITE DET? HVORDAN KAN DET HENGE SAMMEN?

Det første bud er aldri å godta en påstand uten kritisk å undersøke dem. Still alltid spørsmål!

2. HVA SIER DEN VITENSKAPELIGE KONSENSUS?

Det hender at den etablerte vitenskapen tar feil, men der 1000 vitenskapsmenn går god for en allmenn teori er det dissidenten som må vise at de 1000 tar feil. Vårt utgangspunkt må være å stole på at vitenskap er den grunnleggende, etterprøvbare måten vi kan finne ut ting om verden på.

3. STOL IKKE NØDVENDIGVIS PÅ AUTORITETER.

Men at noen titulerer seg som forsker, dr. eller professor betyr ikke nødvendigvis at de har noe å fare med. Ingen er autoritet i seg selv, de er som regel autoriteter på et begrenset fagfelt. (Se side 15).

4. EKSTRAORDINÆRE PÅSTANDER KREVER EKSTRAORDINÆRE BEVIS.

Vi krever ikke bevis når noen kommer med en påstand om noe allmenlig. Men idet påstandene begynner å bli fantastiske og strider i mot alt vi ellers vet, bør vi kreve håndfaste bevis. Som James Randi sier det: «Om du forteller meg at du har en hund hjemme – greit nok. Det kan godt være du lyver, men bryr det meg? Hvis du derimot sier du har en enhjørning ...»

5. BEVISBYRDEN LIGGER PÅ DEN SOM PÅSTÅR NOE OPPSIKTSVEKKENDE.

Da Charles Darwin i 1859 fremmet sin evolusjonsteori, stod den i strid med de gjeldende oppfatninger og aksepterte bevis. Ergo var det han som måtte bevise at han hadde rett. Så er da også *Artenes opprinnelse* ett eneste langt argument for teorien, og Darwin hadde brukt tiår på å samle bevis for sine påstander.

6. HUSK AT EN ANEKDOTE IKKE UTGJØR VITENSKAPELIG BEVIS.

Vi mennesker stoler på det vi tror vi har sett eller opplevd og er tilbøyelige til å tro det andre forteller de har opplevd. Men at en kjendis hevder å ha blitt frisk med et vidundermiddel betyr ikke at vidundermiddelet har en dokumentert effekt.

7. SKILL MELLOM FENOMEN OG FORKLARING!

At du opplevde noe merkelig (et uforklarlig lys på himmelen, en stemme som snakket i hodet ditt, følelsen av at det var en ånd til stede, at du ble bedre etter bønn), betyr ikke nødvendigvis at det virkelig har skjedd noe merkelig. Husk at *uforklart* ikke nødvendigvis betyr *uforklarlig*.

8. SØK ALLTID ETTER INFORMASJON FLERE STEDER.

Hvis du baserer all din kunnskap om kvantefysikk eller norsk politikk fra nettstedet Nyhetsspeilet.no, risikerer du å få et feilaktig bilde.

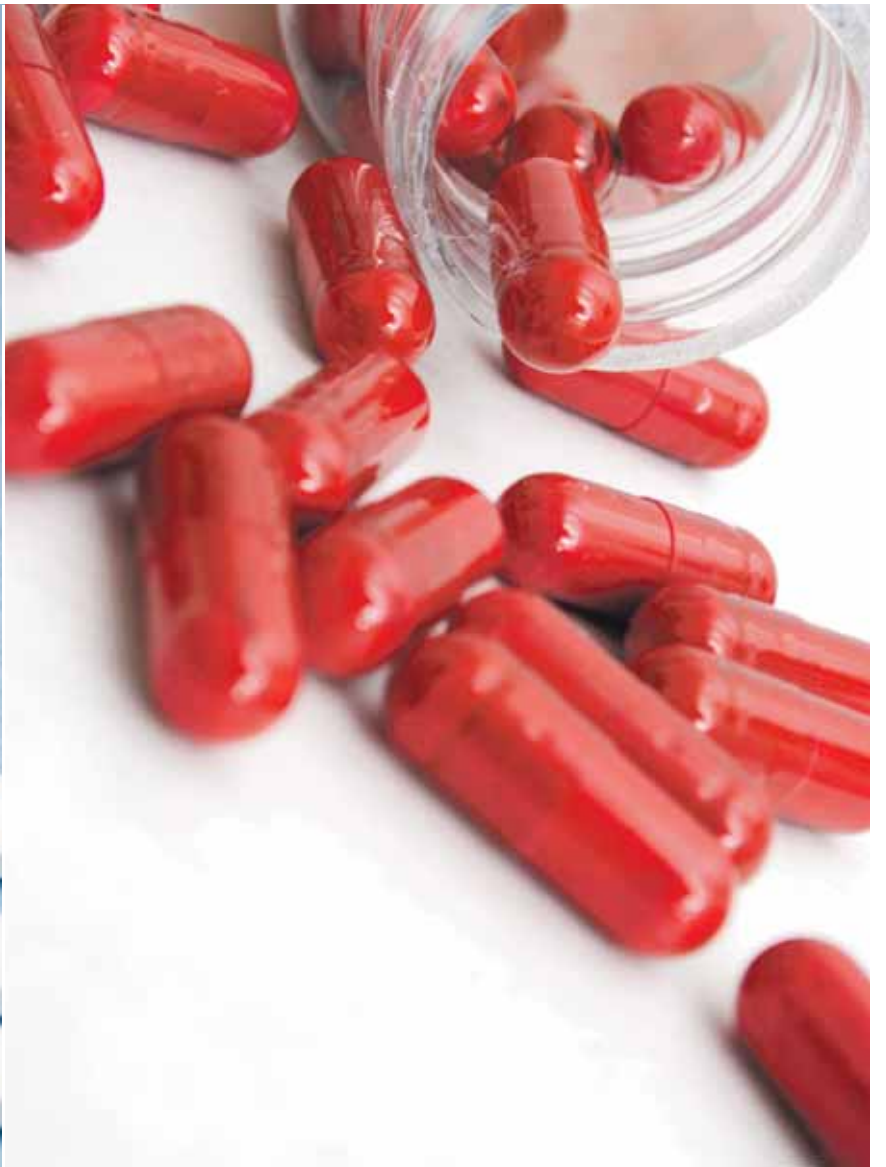
9. DEN ENKLESTE FORKLARINGEN ER DEN MEST SANNSYNLIGE.

Hvis de alternative forklaringene er 1) at Per har vært i kakeboksen og tatt kaker; og 2) at et mystisk romvesen har kommet gjennom veggen og forsynt seg fra boksen – må vi gå for alternativ 1), fordi det er den forklaringen som ikke trenger en drøss med støttehypoteser om eksistensen av romvesener og muligheten for å gå gjennom vegger.

10. SELV FORFULGTE GENIER KAN TA FEIL!

At noen blir kritisert eller sågar forfulgt, betyr ikke at de har rett. Det var ikke fordi han ble latterliggjort og utfryst at Semmelweis hadde rett angående sammenhengen mellom barselsdødsfall og håndvaskrutiner på sykehus.

(Basert på råd for kritisk tenkning av Erik Tunstad)

Placeboeffekten: En liten hvit sukkerpille kan lindre plager. Er pillen rød vil effekten øke. Foto: iStockphoto

En liten hvit sukkerpille kan lindre plager.

skal dele ut piller med bestemte forventede resultater, er det relativt enkelt å sørge for god blinding. Det blir straks vanskeligere når vi snakker om behandlingsmetoder hvor man gjør fysiske inngrep hos pasienten, f.eks. operasjoner eller akupunktur. Det er vanskelig å la personer som man skjærer i med skalpell eller stikker med nåler få en identisk opplevelse med pasienter hvor man ikke kan gjøre disse inngrepene. Likevel finnes det metoder for å oppnå ulike grader av blinding som kan gi oss fruktbare resultater. Dette bidrar også til å vise hvor kraftig placeboeffekten kan være.

Også innen skolemedisinen er placeboeffekten en vesentlig faktor, og leger må alltid vokte seg for at den effekt man ser kanskje kan være ren placeboeffekt heller enn reell virkning av behandlingen man gir. En studie viste at et svært mye brukt operativt inngrep i kneet på pasienter med en spesiell type kneskade – et inngrep

som var blitt utført over flere tiår på hundretusener av pasienter verden over – ikke ga bedre effekt enn en fiktiv operasjon hvor de bare snittet i huden og simulerte en operasjon uten å foreta noe reelt inngrep. En annen studie viste at en mye brukt laseroperasjon utført på hjertepasienter for å øke blodgjennomstrømningen i brystet, ga samme positive effekt – det vil si økt blodgjennomstrømning – selv når operasjonsprosedyren ble utført med laserstrålen avslått. Hele ritualet rundt operasjonen, og pasientens forventninger til resultat med tilhørende stresslindring, kan være nok til å gi en fysiologisk effekt.

Så placeboeffekten er reell og kan gi utslag både i kropp og sinn. Og da er vi over på temaet alternativ medisin. Hvorfor har alternativ medisin så mange tilhengere når det per definisjon ikke virker? Hadde det virket hadde det ikke hatt navnet «alternativ medisin», men bare «medisin». Men hvis det ikke virker, hvordan kan da

så mange mennesker hevde at det har hjulpet dem? Det har jeg vel nettopp svart på: *Placeboeffekten*. Beklageligvis er placeboeffekten svært misforstått, og mange anser det som en bortforklaring av en viss nedlatende karakter. Det å «bortforklare» noe ved å vise til placeboeffekten oppleves som at man sier folk bare har latt seg lure til å tro at de er bedre. Altså at det bare er naive og letturte mennesker som kan oppleve en effekt fra alternativ behandling. Langt i fra! Som vi har sett kan placeboeffekten ha svært så reelle konsekvenser, og det forutsetter ikke en gang at man tror på behandlingen. Mennesker som forsker på placeboeffekt kan faktisk teste dens virkninger på sin egen kropp. Selv når de utmerket godt vet at de utsetter seg for falsk medisin for å trigge placeboeffekt hos seg selv, opplever de denne effekten.

PLACEBOEFFEKT OG ETIKK

Er det da galt å tilby alternativ medisin hvis pasienten tross alt føler seg bedre? I mange tilfeller ja. Det handler om respekt for pasientens rettigheter. Det er ingen tvil om at mye alternativ behandling kan oppleves positivt av pasienten. Mye kan sies om verdien og effekten av å gå til sympatiske behandlere som tar seg tid til å lytte, som tar på deg, som viser forståelse, som sier de kan fikse problemet ditt uten forbehold, og som har noen spennende ritualer og pre-

parater å tilby, preparater som bygger på lange tradisjoner fra eksotiske kulturer, foreløpig uoppdaget av den vestlige skolemedisin. Alt dette er med på å gi deg en følelse av at her tar man endelig tak i problemet, i motsetning til fastlegen og de såkalte «ekspertene» som aldri har klart å finne ut hva de sporadiske og litt diffuse magesmertene dine skyldes. Du er overbevist om at alt snart vil bli bedre, og du kjenner smertene gi seg, immunsystemet styrkes og din følelse av generell utilstrekkelighet slippe taket allerede i det du forlater din alternative behandler.

Men de alternative behandlere selger likevel en løgn, fordi metodene fungerer ikke av den årsak de hevder. Når de gir deg homøopatisk medisin, det vil si sukkerpiller, og forklarer at disse vil hjelpe kroppen din til å bekjempe den sykdommen du har, er det en løgn, eller i beste fall en ufullstendig sannhet. Pasienten holdes for narr og får ingen mulighet til å gi sitt informerte samtykke når årsaken til virkningen er en helt annen enn det pasienten forledes til å tro. Det er uetisk selv om pasienten er fornøyd med resultatet.

Ettersom placeboeffekten er så effektiv mener enkelte at også leger innen skolemedisinen burde benytte seg mer av dette. Det kan være en rimelig og effektiv måte å behandle en del pasienter. Men som vi har sett kan dette vanskelig forsvares etter-

En enkelt studie gjør ingen dokumentasjon, for mye kan gå galt i forskningsprosessen.

som det samtidig vil medføre at legene må lyve, eller holde tilbake viktig informasjon, ovenfor pasientene. Det er ingen tjent med.

Forfatterne bak boken *Trick or Treatment*, Edzard Ernst og Simon Singh, oppsummerer det på følgende måte:

«*The question is simple – do we want our healthcare to consist of honest, evidence-based treatments or do we want it built upon a foundation of lies and deceit?*»

«DET VIRKER FOR MEG!»

Norge har heldigvis ganske strenge regler for markedsføring av alternativ behandling og kosttilskudd. Man har blant annet ikke lov til å komme med direkte påstander om helseeffekt, eller vise til vitenskapelige studier eller omtaler som indirekte kan gi forbrukeren inntrykk av at produktet har en helseeffekt. Ta for eksempel kongen på haugen, VitaePro, et produkt produsenten VitaeLab for et par år siden hevdet hadde over 100 vitenskapelige studier som dokumenterte effekt på alt fra infertilitet til hjerte-problemer. Dette var helt klare påstander om helseeffekt, noe som om det var korrekt ville klassifisere VitaePro som et legemiddel med helt andre krav til dokumentasjon og godkjenning. De vitenskapelige studiene VitaeLab viste til var utelukkende studier utført på cellekulturer eller mus i et laboratorium, alltid med

vage konklusjoner. Ikke en eneste studie var utført på produktet VitaePro, veldig få studier gjaldt de faktiske ingrediensene i VitaePro, og nesten ingen studier involverte mennesker. Etter å ha blitt dasket noen omganger av Mattilsynet grunnet brudd på lover om markedsføring av kosttilskudd, fjernet de påstandene om vitenskapelig dokumentasjon og gikk over til det noe mer diffuse, men minst like effektive: - *Det virker for meg!*

I januar 2009 hevdet VitaeLab å ha over 100.000 abonnenter, og de omsatte for rundt 180 millioner kroner året før. Hundre tusen norske kvinner og menn betalte altså 150 kroner hver måned for å motta en eske med kapsler som i all hovedsak inneholdt antioksidanten astaxanthin. Og hvorfor? Hvorfor vil så mange mennesker gledelig punge ut for disse kapslene? Jo, fordi reklamen sier det virker. Kjendiser som Hilde Gjermundhaug Pedersen, Gro Hammerseng, Wenche Myhre og Cecilia Brækhus sier det virker for dem. Hvem vil vel ikke ønske å være like spreke og sunne som disse forbildene?

Når man i mangel av vitenskapelige bevis må ty til anekdoter, altså personlige beretninger eller uttalelser, fra kjendiser for å markedsføre et produkt, er det all grunn til å la alarmklokkene kime. Det betyr enten at produktet ikke har bestått rigide tester, eller at det ikke har vært utført slike tester. Dermed kan man på

Det er mange faktorer som kan påvirke utfallet av en studie. Dermed kan man aldri stole på et isolert forskningsresultat alene.

ingen som helst måte hevde at produktet virker, selv om det finnes tusenvis av personer som vil stå frem med sine suksesshistorier for å vise at det virket for dem.

ANTIOKSIDANTER

Aviser og ukeblader har i årevis pumpet oss fulle av påstander om at antioksidanter er vidunderkuren mot alt fra vonde ledd til kreft. Så selvsagt kjøper vi VitaePro og andre kosttilskudd. Det er en rimelig og enkel forsikring mot livets farer og slitasje, er det ikke?

Nei. Ingen god forskning peker i den retning. Hvorfor har vi da hørt så mye om at antioksidanter er så viktig å få i seg? Årsaken er enkel. Det finnes en teoretisk forklaringsmodell for hvorfor antioksidanter skulle kunne være positivt for kroppen gjennom å redusere oksidativt stress på kroppens celler. Men er det én ting 100 år med medisinsk forskning har vist oss, så er det at man aldri kan

utlede direkte fra mikro til makro. Det som ser riktig ut på papiret, molekyler man forventer burde virke på en spesifikk måte i kroppens kjemi og som kanskje også ser positivt ut når man tester på cellekulturer i laboratoriet, kan aldri direkte overføres til reell endelig effekt i menneskekroppen. Vår fantastiske kropp er så kompleks, med så mange prosesser som virker inn i hverandre, at det er umulig å forutse sluttresultatet av en kunstig påvirkning utenfra. For å finne ut av dette må det omfattende kliniske tester til, og dette er så vidt vites aldri utført på produktet VitaePro. De mer generelle studier som er gjort på inntak av antioksidanter som kosttilskudd viser ingen målbar positiv effekt. Enkelte studier har også antydning at høye doser kan føre til kreft, og at ordinært bruk faktisk kan *hemme* treningseffekt, stikk i strid med VitaePro-producente, VitaeLab, sin villende budskap.

Skeptiske aktivister er samlet i London 23.1. for å ta en overdose homøopatisk medisin, i protest mot at apotekkjeden Boots salg og anerkjennelse av homøopatiske medisiner.

De fleste homøopatiske preparater er fortynnet så mye at det ikke finnes et eneste molekyl av det aktive stoffet igjen i vannet.

NÅR TRENGER VI EGENLIG FORKLARINGER?

Homøopati er en av de mest utbredte alternative behandlingsmetodene i den vestlige verden, med hopetall av fornøyde brukere som vil sverge på at det virker. Er det slik at homøopatien kan tenkes å benytte seg av mekanismer vitenskapen ennå ikke har oppdaget? Det er lite sannsynlig, for homøopatien baserer seg på ideer som går på tvers av alt vi har avdekket om naturen.

Kort sagt baserer homøopati seg på to grunnleggende prinsipper:

Likt kurerer likt. Hvis du har en lidelse med spesifikke symptomer, f.eks. kløe og utslett på huden, så vil et preparat som gir de samme symptomene, f.eks. brennesle, kunne brukes til å kurere lidelsen.

Jo mer fortynnet, jo sterkere effekt. Ved å blande ut stoffet i vann til det er ekstremt fortynnet, vil effekten av stoffet bli tilsvarende sterkere.

Det er mange problemer med homøopati. For det første er ideen om at likt kurerer likt tatt ut av løse luften. Men er det ikke nettopp slik vaksiner virker? Nei. Mens homøopati baserer seg på å ta et hvilket som helst stoff som kan gi liknende symptomer

som lidelsen man ønsker å kurere, baserer vaksiner seg på å benytte seg av den faktiske årsaken til sykdommen. I vaksiner sprøyter man inn inaktiverte virus, som regel virus som er knust slik at de ikke lenger kan skape sykdom, for at kroppen skal reagere ved å produsere en immunrespons mot viruset. Når immunsystemet er blitt trent på denne måten, er kroppen rustet mot en tilsvarende infeksjon i fremtiden. Dette er noe helt annet enn homøopatisens prinsipp om at likt kurerer likt. Det finnes overhode ingen teori som skulle tilsi at dette er en lur idé.

For det andre er de fleste homøopatiske preparater fortynnet så mye at det ikke finnes et eneste molekyl av det aktive stoffet igjen i vannet. Her snakker vi om fortyninger av typen én dråpe aktivt stoff i en mengde vann med volum tilsvarende – ikke et glass vann, nei. Ikke et badekar. Ikke et svømmebasseng. Ikke en gang et verdenshav. Nei, her er fortyningen like stor som om dråpen var blandet ut i en vannmengde tilsvarende en kule med radius lik avstanden fra sola sentrum og ut til jordens bane. Preparatet består altså

av rent, destillert vann, gjerne dryppet på en sukkerpille.

Homøopati er den edle kunst å ta betalt for å selge syke mennesker ørsmå mengder rent ritualisert vann servert med en forfriskende smak av tid og omsorg. Ingenting tilsier at dette skal virke utover ren placeboeffekt, og hvis det likevel virker så må det nødvendigvis bryte med alt vitenskapen i dag vet om naturlovene. Dermed kan det ikke virke, sier den kritiske tenker. Men de troende feier dette bort og sier at selv om vi ikke kan forklare mekanismen, så betyr ikke det at den ikke finnes!

Det mangler ikke på alternative forklaringer: Kanskje vannet har hukommelse slik at den husker effekten av stoffet selv om det ikke lenger er til stede i vannet? Kanskje den ritualiserte rustingen og bankingen av vannbeholderne som brukes når man fortynner det aktive stoffet bidrar til å forme vannmolekylene i «klustere» som påvirker kroppens kjemi når den inntas? Kanskje ikke det homøopatiske preparatet kurerer noe i seg selv, men derimot hjelper kroppens eget immunsystem til å bekjempe sykdommen? Eller kan hende homøopatisk medisin ikke virker på det fysiske planet i det hele tatt, men derimot påvirker oss på et spirituelt plan som tradisjonell vitenskap vet for lite om – eller ikke vil vite noe om? For ikke å glemme de vanlige forklaringsmekanismene om frekvenser og vibrasjoner ispedd litt diffus og misforstått kvantemekanikk.

Folk elsker å lete etter forklaringer for å forsvare det de tror på. Problemet er bare at slike forklaringer

kun er nødvendige når vi først har avdekket en faktisk effekt. Vi trenger ikke å lete etter forklaringer før vi faktisk vet om den påståtte effekt er reell. Vi trenger ikke forklare hvordan Snåsamannen kan se andre menneskers sykdommer over tusenvis av kilometers avstand, før vi har fått dokumentert under kontrollerte omstendigheter at han faktisk har denne evnen. Vi trenger ikke spekulere i hvordan akupunktur kan lindre ryggsmerten før vi kan dokumentere at behandlingen faktisk gjør det. I tilfellet homøopati har omfattende meta-studier – gjennomganger av de største og beste studiene på behandlingsmetoden – vist at effekten ikke avviker fra placeboeffekten. Noe som ikke er så rart ettersom de menneskene i studien som har fått homøopatisk medisin – det vil si sukkerpiller dryppet med rent vann – har inntatt nøyaktig det samme som kontrollgruppen som har fått falsk medisin, også sukkerpiller dryppet med rent vann.

Før vi leter etter forklaringsmekanismer for fantastiske behandlingsmetoder eller fenomener, må vi først være sikre på at det faktisk eksisterer en reell effekt eller et reelt fenomen å forklare.

NATURENS GANG OG ANDRE FORKLARINGER

Men hva med nabokonas lille sønn som ble kurert for øreverv av en homøopat da fastlegen ikke kunne gjøre noe? Eller din far som flere ganger har fått hjelp med sin hodepine ved å gå til akupunktur? Vel, som vi allerede har sett er placeboeffekten er vesentlig faktor. Men det er også flere andre årsaker til at man får inn-

trykk av å bli bedre av ulike former for ikke-virksom behandling.

De fleste lidelser går i naturlige svingninger. Det kan være timer, dager eller uker hvor ting blir verre og verre, før det gradvis blir bedre igjen en periode. Kanskje man er frisk i lang tid, før problemet kommer tilbake. Ofte søker man desperate metoder når ting er på sitt verste. Når hodepinen er så ille at man ikke tror man holder ut lenger, eller når den kolikk-skrikende babyen holder på å drive framtidige helseministere til vanvidd, søker man hjelp der man kanskje ellers ikke ville ha våget å søke. For eksempel hos en homøopat, hos Snåsamannen eller en mystisk healer som kollegaen på jobb anbefalte. Men når ting er på sitt verste kan det bare gå en vei: oppover. Med eller uten behandling vil ting uansett bli bedre. Når det siste man gjorde før bedringen kom var å motta forbønn fra Svein-Magne Pedersen, kobler vi gjerne disse to hendelsene sammen og konkluderer med at det ene førte til det andre, selv om de to hendelsene ikke hadde noe med hverandre å gjøre annet enn at de sammenfalt sånn noenlunde i tid.

TENK KRITISK – VELBEKOMME

Det å tenke kritisk krever konstant trening. Mennesket har evolvert med en hjerne som er blitt spesialisert til å bedra bevisstheten, fordi dette ofte har vært nyttig for å overleve og leve i fredelig samhold med andre i gruppen. Men i en stadig mer kompleks verden, med stadig flere krefter som ønsker å tjene penger nettopp på å utnytte din hjernes svakheter, er det viktigere enn noensinne å være bevisst og kritisk i møte med hverdagen. Og kritisk tenking tar aldri bort gledene ved det mystiske og uforståelige. Det å forstå, eller søke forståelse, er alltid en belønning i seg selv.

Lurer du på hvor vi har alle våre resonnementer og argumenter fra? Vi publiserer artikkelen med fyldig kilde-liste på Fritanke.no.

Et lite utvalg lesetips:

Steven Barrett, William T Jarvis: *The Health Robbers: A Close Look at Quackery in America*
Ben Goldacre: *Bad Science*
Simon Singh, Edzard Ernst: *Trick of Treatment. The Undeniable Facts about Alternative Medicine*
Barbara Ehrenreich: *Livets lyse sider. Hvordan den hemningsløse dyrkelsen av positiv tenkning har underminert Amerika*
Morten Fastvold: *Kritisk tenkning – sokratiske samtaleledelse i skolen*

Noen kritiske blogger:

<http://www.badscience.net/>
(Lege og skribent Ben Goldacres blogg, som også publiserer hans Bad Science-spalter fra avisen the Guardian, der han avslører dårlig vitenskap, særlig innen medisin.)
<http://www.sciencebasedmedicine.org/>
<http://scienceblogs.com/insolence/>
<http://skepsis.no/blog> (bloggen til den norske Foreningen Skepsis)

Logiske tankefeil er måter å argumentere på som på en besnærende måte gir inntrykk av å være gode uten å være det.

AD HOMINEM

Når man diskuterer med andre som man er uenige med er det veldig lett å angripe personen heller enn sak. Tilhengere av alternativ medisin ynder å anklage skeptikerne for ikke å være «åpne» nok, mens skeptikerne anklager de «troende» for å være mindre intelligente. Å si at «Kåre er en idiot» er ingen logisk tankefeil i seg selv, men når man på grunnlag av personkarakteristikk avviser deres argumenter, blir det en tankefeil.

AD IGNORANTIAM

Å argumentere ut fra uvitenhet er en kjent tankefeil. Kreasjonister vil ofte hevde at evolusjon ikke kan være en korrekt teori fordi vi aldri har observert dannelsen av nye arter i naturen. Dette er feil, og hele argumentet baserer seg derfor på uvitenhet og manglende kunnskap om temaet man diskuterer. Skeptikere kan også argumentere mot alternative behandlingsmetoder uten å vite hva disse egentlig består i, noe som heller ikke er fruktbar argumentasjon.

ARGUMENT FRA AUTORITET

Å vise til autoriteter for å gjøre et argument mer troverdig, kan være en logisk tankefeil. «*Fordi professor X sier det, må det være sant.*» Det er likevel slik at man kan, og gjerne bør, legge mer vekt på uttalelser fra personer med tung faglig bakgrunn enn fra fjortenåringer som presenterer sine argumenter gjennom YouTube-videoer. Argumentet kan også snus andre veien, hvor man hevder at *fordi* argumentet legges ut som en YouTube-video fra en fjortenåring skal man ikke ta det på alvor. Det er like feil.

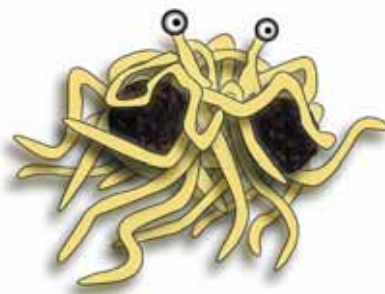
ARGUMENT FRA MANGLENDE FORSTÅELSE

«*Fordi jeg ikke forstår det, kan det ikke være sant.*» Dette er en vanlig tankefeil. Et eksempel er når folk avviser Big Bang-teorien fordi de ikke selv klarer å forstå den. Dette er en svært arrogant innstilling hvor man baserer seg på at man uten videre har kompetanse og intelligens til å forstå alt, og hvis man selv ikke kan forstå argumentet eller forklaringen, må det dermed være feil.

KORRELASJON ER IKKE KAUSALITET

Innen tullereligionen bygget opp rundt *The Flying Spaghetti Monster* viser man statistisk at det er en direkte

omvendt korrelasjon mellom antall pirater på verdenshavene og global oppvarming. De fleste forstår at dette er ment som en parodi, men denne logiske tankefeilen er likevel svært utbredt. En mer aktuell sak er vaksinemotstandernes påstand om at antall tilfeller av autisme har økt i takt med flere vaksiner hos småbarn. Omfattende studier har vist at denne korrelasjonen er tilfeldig og skyldes blant annet stadig mer utvidede diagnosekriterier for autisme, men det kan likevel være vanskelig for de som har bestemt seg for en slik årsaksammenheng å gå bort fra denne.

POST-HOC ERGO PROPTER HOC

Det at to hendelser skjer etter hverandre relativt nært i tid, betyr ikke at den ene hendelsen forårsaket den andre. Dette ser vi veldig ofte innen alternativ behandling. Hvis man har influensa og tar et homøopatisk preparat for å kurere dette, vil man svært ofte bli frisk i løpet av en ukes tid. Det betyr ikke at det homøopatiske preparatet var årsaken til helbredelsen ettersom man nesten uten unntak ville blitt frisk like raskt uansett.

FALSK DIKOTOMI

Det helt uten grunnlag å redusere mulige forklaringer til bare to, kalles *falsk dikotomi*. Et eksempel finner vi innen religion og teorien om hvordan mennesket har oppstått. En falsk dikotomi er å påstå at *enten* må den kristne Gud ha skapt mennesket som beskrevet i 1. Mosebok, *eller* så skyldes det evolusjon. Hvis man finner en svakhet ved evolusjonsteorien må derfor guddommelig skapelse være eneste gyldige alternativ. Dette er selvsagt feil da det finnes et nesten uendelig antall hypotetiske forklaringer som involverer alt fra «aliens» som har konstruert oss, til overnaturlige skapelsesberetninger som ikke er i tråd med den kristne.

REDUCTIO AD ABSURDUM

Dette er egentlig et gyldig argument, men når det trekkes til det ekstreme blir det en logisk tankefeil. Et eksempel er å hevde at hvis man ikke tror på utenomjordiske besøk («UFOer») fordi man aldri har sett et romskip, kan man heller ikke tro på den kinesiske mur, fordi man heller ikke har sett denne. Dette er feil bruk av *reductio ad absurdum* fordi man da ignorerer andre måter å verifisere eksistensen av den kinesiske mur på enn ved å personlig se den med egne øyne.

SPESIELLE UNNTAK

Denne logiske tankefeil baserer seg på at man påberoper seg helt særegne unntak i argumenter som passer ens egen sak, mens man ikke aksepterer de samme unntak i motstanderens argumenter. Et eksempel er når de som tror på ESP (ekstrasensorisk persepsjon, eller «synskhet») hevder at det ikke kan testes vitenskapelig fordi effekten forsvinner når det er skeptikere til stede, eller når man iverksetter kontrollerte omstendigheter.

STRÅMANNSARGUMENTASJON

Ved å redusere motstanderens argumenter til en forenklet versjon som er lett å rasere (en «stråmann»), kan man lett vinne en diskusjon. Denne tankefeilen kan også innebære å rett og slett konstruere fiktive argumenter, ofte mer eller mindre absurde, som man hevder motstanderen står for, for deretter å latterliggjøre eller argumentere mot disse.

TAUTOLOGI

Dette er mer kjent som *sirkelargumentasjon*. Et tydelig eksempel er å si at Gud må eksistere fordi det står i Bibelen («Guds ord») at Gud eksisterer. Et annet eksempel er å si at en alternativ behandlingsmetode styrker personens «qi», når hele konseptet om «qi» bare eksisterer som fenomen i den virkelighet behandlingsmetoden opererer innenfor.

Alternativ behandling – er det så farlig?

Hver sjettede nordmann har i løpet av det siste året brukt en eller annen form for alternativ behandling. Det omsettes for flere milliarder i naturmedisiner, kosttilskudd og alternative behandlingsmetoder her i landet hvert eneste år. Men gjør det egentlig noe? Er ikke alt dette uskyldig moro som aldri har skadet noen?

Webutvikler Tim Farley er uenig. De siste årene har han sammen med sine frivillige medhjelpere trålet media og samlet en oversikt over mennesker som har blitt drept, skadet eller tapt penger på bruk av alternativ behandling, eller som en direkte eller indirekte konsekvens av overtro. Sakene er samlet og beskrevet på nettstedet whatstheharm.net. Per juli 2010 er tallene kommet opp i rundt 670.000 drepte og skadde, og over 18 milliarder kroner i økonomiske tap. Og dette er bare fra saker som er dokumentert og gjort offentlig tilgjengelig. Mørketallene er mest sannsynlig enorme.

Finnes det andre – og bedre – forklaringer?

Snåsamannen påviste hvor savnet kvinne lå – eller gjorde han det?

Tekst: Gunnar Tjomlid

Hva så med de noe mer diffuse påstander som man ikke like lett kan dokumentere vitenskapelig? La oss se på et konkret eksempel fra de siste måneders medieoppslag.

16. mai i år gikk åtte personer på ski opp Jamt fjelltind i Vefsn kommune i Nordland. På ettermiddagen møter de en bekk og turfølget blir stående og vurderer om de klarer å krysse hindringen. Da går plutselig et ras som river med seg alle åtte nedover fjellsiden. Fire av personene klarer å grave seg løs, men fire kvinner forsvinner i raset. To av dem blir raskt funnet omkommet, mens de to andre forblir savnet. En uke senere finner letemannskaper den ene av de savnede kvinnene. Nå gjenstår det bare å finne den siste kvinnen. Det går flere dager uten at letemannskapene klarer å lokalisere henne, men så kommer nyheten om at også hun er funnet omkommet.

Få dager senere kjører flere aviser en stor nyhetssak om at Snåsamannen skal ha hjulpet letemannskapene med å finne den savnede. Den pensjonerte synske healer fra Nord-

Trøndelag skal ha snakket med lederen for letemannskapet på telefon og beskrevet i detalj hvordan rasområdet så ut, og pekt ut nøyaktig hvor i skredet de ville finne kvinnen. Skredeksperter uttalte til pressen at det var fullstendig uforklarlig hvordan Snåsamannen kunne ha klart dette. Mennesker over hele landet delte hans fascinasjon over denne mystiske evnen som nå selv skeptikerne vel ikke lenger kunne betvile.

«COLD READING» VIKTIG FAKTOR?

Det er lett å la seg imponere av en slik historie. Helt til vi tar et steg tilbake og ser litt nøyere på hva som faktisk skjedde her. Hvordan kunne Snåsamannen beskrive rasområdet så detaljert? Vel, bilder og videoer fra området var tilgjengelige via internett og TV i mange dager før Snåsamannen fikk sitt «syn». NRK la eksempelvis tidlig ut en omfattende serie med detaljerte bilder fra stedet slik at enhver person med litt forberedelser kunne gitt en svært god beskrivelse av området.

Men hvordan kunne Snåsamannen likevel vite *hvor* kvinnen lå begravd? Tja, gjorde han egentlig det? Ifølge en avisartikkel i Helgeland Arbeiderblad ble kvinnen funnet bare 4-5 meter fra der hennes søster ble funnet, på et sted hvor letehunder allerede hadde markert kraftig. Letemannskapene hadde allerede lett i dette området i flere dager, så de var bare et spørsmål om tid før de ville få treff.

Når man har med en profesjonell

synsk som Snåsamannen å gjøre er en sannsynlig forklaring at såkalt «cold reading» kan ha vært en viktig faktor. Dette er en teknikk hvor den synske plukker opp informasjon fra personen som «leses» (subjektet), og fører dette tilbake på en måte som får subjektet til å oppfatte det som ny informasjon. Ettersom skredeksperter allerede visste sånn noenlunde hvor kvinnen mest sannsynlig befant seg, ville det være en smal sak for en flink «cold reader» å fiske ut denne informasjonen og servere den tilbake som om dette var noe han så på overnaturlig vis. Selv de beste lar seg lure av denne teknikken, og når en litt ærefryktig person snakker med selveste Snåsamannen, er det ganske sannsynlig at han ville kunne la seg lure.

Om Snåsamannen benytter teknikken bevisst eller om det er en ubevisst konsekvens av hans menneskekunnskap og evner innen kommunikasjon, er umulig for oss å vite. I beste fall kan man kanskje hevde at han fungerte som en katalysator for at skredeksperter skulle klare å fokusere og resonnerer seg frem til et mer presist leteområde basert på den viten han allerede satt inne med selv. Men det vi kan være sikre på er at «mysteriet» ikke krever noen mystisk forklaring.

I valget mellom å tro på en overnaturlig eller fantastisk forklaring for et fenomen, eller en rekke mer jordnære forklaringer som er minst like gode, bare litt mindre spennende, er sistnevnte alltid å foretrekke for den kritisk tenkende.

Hvordan klarsynte «ser»

«Cold reading» – en teknikk hvor den som «leses» ikke blir fortalt noe, men hvor den «klarsynte/synske» gjetter (f.eks. «Jeg ser en mann og en kvinne»), foreslår opplagtheter (f.eks. «du stiller høye krav til deg selv») og stiller diskret spørsmål. Ut fra den verbale og ikke-verbale responsen på det som blir foreslått, kan den «klarsynte/synske» gå videre, og publikum er forbløffet over hva vedkommende kan «se» – enten det er personlig informasjon, syn eller kontakt med de døde. Se f.eks.: <http://www.randi.org/library/coldreading/index.html> <http://www.randi.org/library/coldreading/index.html>

Kritisk masse – ny norsk skeptikerkonferanse

Helga 29.-31. oktober arrangeres skepsiskonferansen Kritisk masse i Oslo.

Så langt er det klart at Simon Singh og Rebecca Watson blir de utenlandske gjestene.

Singh er en engelsk forfatter og vitenskapsjournalist som har laget en lang rekke populærvitenskapelige program for BBC, Radio 4 og Channel 4. Han har også vært i rettskamp med den britiske kiropraktikerforeningen etter en kritisk artikkel han skrev i The Guardian i april 2008.

Rebecca Watson er først og fremst kjent for bloggen Skepchick.org, og podcasten «The Skeptics' Guide to the Universe». Målet er å spre kritisk tenkning og skeptisisme blant kvinner

James Randi reklamerer for skeptikerkonferansen Kritisk masse. Det er, fra venstre, Kristin C. Carlsson og Marit Simonsen veldig fornøyde med. Foto: Kritisk masse

over hele verden.

Dessuten kommer flere av de mest kjente stemmene fra den norske skeptikerdebatten; Asbjørn Dyrendal,

Erik Tunstad, Kristian Gundersen, Øystein Elgarøy og Bjørn Vassnes. I tillegg kommer Sissel Rogne, direktør i Bioteknologinemnda siden 1999 og professor i genteknologi siden 1992.

– Det er så mye oppmerksomhet rundt nyåndelighet, engleprinsesser og snåsamenn for tida, at vi tror tiden er overmoden for en motreaksjon. Det er bare å lese på kommentarfeltene i aviser og blogger. Det er mange som er i ferd med å få nok av alternativmedisin, spøkelses og synskhet, sier Marit Simonsen. Hun er med i arrangørgruppa bak konferansen (og spaltist i Fri tanke).

I formålsdokumentet til konferansen vises det til en trendanalyse fra Synovate for 2010 som spår at vitenskapen og det beviselige vil få en

oppsving fra i år.

– For aktive skeptikere har denne trenden vært observerbar i noen år allerede, heter det i formålsdokumentet.

Simonsen forteller at målet med konferansen er å spre glede over den forklaringskraften som ligger i de vitenskapelige metodene, samt fremme forståelse for vitenskapelig, kritisk tenking.

Men det er ikke i utgangspunktet noe mål å bli en stor, internasjonal konferanse.

– Vi får besøk av Simon Singh og Rebecca Watson. Det får holde. Vi ønsker først og fremst å ha en norsk konferanse, og å jobbe med den norske opinionen, sier hun.

Årets konferanse er den første i sitt slag. Målet er å ha årlige konferanser framover, forteller Simonsen.

SKEPTIKER, SÅ KLART!

Marit Simonsen er masterstudent i biologi.

Koselige gamle menns autoritet

Å stole blindt på autoriteter er en logisk feilslutning, uansett om autoriteten er James Randi eller Snåsamannen.

Joralf Gjerstad virker som en veldig hyggelig og empatisk mann. Jeg be-

tviler ikke at man føler seg sett, varmet og bedre etter et møte med ham. Placebo-effekten er utrolig sterk, og utrolig merkelig. Han fremstår som legemliggjøringen av «koselig gammel mann». Dialekten er uimotståelig. De dyptliggende øynene, det lune smilet og det milde vesenet likeså.

Og her møter skeptikere ofte problemer. Å hevde at denne søte, snille, gavmilde, omtensomme mannen ikke bringer så mye glede og varme som det ofte påstås, er innlysende nok ikke en populær holdning. Det er vanskelig å argumentere mot en person som Snåsamannen.

Skeptikerbevegelsen har også en søt, eldre, herremann med tonnevis av sjarm og patos. Han heter James Randi (82), er tryllekunstner med flott skjegg og velkjent avslører av Uri Geller, påståtte tros-healere og synske. Hans bakgrunn som tryllekunstner gjør ham uovertruffen i å avsløre ville påstander om svevende objekter, tankelesning og andre ting vi uten erfaring i trylling ikke forstår hvordan kan skje.

Han forteller ofte hvordan han må minne alle på at selv de – utdannede, intelligente mennesker – kan la seg lure av noen som kan uvante triks.

EN SKEPTISK AUTORITET

For skeptikere flest er Randi en autoritet. Han har avslørt lurendreiere i flere år enn de fleste av oss har levd. Han har også falkeblikk, kan de fleste triksene i boka, er en utrolig underholder og sjarmør. I tillegg til hans faglige autoritet er han blitt en slags opphøyd figur. Skeptikere flokker til for å møte ham.

Men det er veldig viktig ikke å la seg blende av slike personer, enten de har faglig eller sosial gjennomslagskraft. Å stole blindt på autoriteter er en logisk feilslutning som kalles «argument fra autoritet». Det finnes også en del mennesker som konsekvent mistror autoriteter, men det er en annen sak.

Det kan være vanskelig å anklage noen for å ta feil ettersom de vet så

mye, er så flotte mennesker, er ledestjerner. Men alle kan ta feil. Klokskapen følger ikke personen, men hvordan personen tenker. Hvis personen tenker feil i et gitt tilfelle, uansett hvor mye han/hun har hatt rett tidligere, må man kunne angripe påstandene deres.

For meg virker det som om mange personer har vanskelig for å kritisere Snåsamannen. Han fremstår som urørlig for mange. Men ingen er det.

For en stund siden la James Randi ut et lite innlegg på websiden sin om sin tvil omkring datagrunnlaget for at klimaendringene er menneskeskapte. Riktignok er dette et stort og komplekst felt som det krever mye å sette seg inn i, men det tok ikke lang tid før kommentarfeltet var fullt av angrep på resonnementet hans.

Noen ble overrasket over at Randis tilhengere så raskt snudde fra nese-grus beundring til kritisk diskusjonslyst. Men for en skeptiker er det

essensielt å fokusere på argumentene, fremfor hvor de kommer fra. Det kan virke innlysende, men det kan være vanskelig når ustødig påstander kommer fra mennesker man stoler på og som man vet stort sett har sitt på det tørre.

Et argument fra autoritet er når autoriteten brukes for å fremme en sak personen *ikke* er en autoritet på. Mange bruker dessverre sin ekspertise på ett felt som en unnskyldning for at de hincer til at de også har rett når det kommer til helt urelaterte påstander.

Bøker om mange ulike temaer presenteres gjerne som forfattet av en Ph.D. Det gir løfter om autoritet. I noen tilfeller er imidlertid vedkommendes fagfelt helt urelatert til det tema det skrives om. I noen tilfeller er også graden fra et postordreuniversitet og sier lite om hva noen kan.

De færreste gidder naturligvis å sjekke kilder, utdanning, og troverdighet på alle personer som kommer

med påstander. Og det er for så vidt ganske i orden. Ofte kan man jo faktisk stole på folk. Som regel er det slik at de som vanligvis presenterer velgjennomtenkte argumenter fortsetter med det.

Å skille sak og person er vanskelig, det har de fleste erfart. Men det er viktig å trene seg opp i å plukke fra hverandre *argumentene* til alle motstandere, fremfor å angripe personene. Noen som anklager den andre parten for å ha lumske motiver for å begynne en debatt rekker sjelden i tillegg å avvise argumentene.

Når noen fremfører et imponeerende argument, fortjener det feiring. Men når dårlige argumenter fremføres, uansett av hvem, bør de plukkes fra hverandre. I familieselskap kan man vanligvis la ting ligge, men noen ganger kan det hende at du må diskutere med verdens søtteste bestefar.

Man må ikke la seg blende av sjarmen og autoriteten hos verken skeptiker-Randi eller synske-Joralfs. Foto: Scanpix

Har religionene monopol på «undring»?

Vitenskapen er basert på undring, ydmykhet og åpenhet. Likevel gir oppegående folk inntrykk av at man må åpne seg for det religiøse for å «undres». Hvorfor? spør Even Gran.

Publisert på Fritanke.no 7.6.2010

Årets filosofifestival i Kragerø i begynnelsen av juli ble avsluttet med en debatt mellom Henrik Syse, Inga Bostad, Jostein Gaarder og Lars Gule.

Debatten snirklet seg rundt festivalens tema; *Tro og viten*. Hva kan vi mennesker vite? Hva er forskjellen på tro og viten? Hvordan skal vi forholde oss til det ukjente? Dette er tema som man godt kan diskutere på en rent dennesidig, rasjonell og vitenskapelig måte, uten å trekke inn

trosoforestillinger om ånder, engler og guder. Men akk, så vanskelig dette later til å være.

– Jeg er mer opptatt av spørsmålene enn posisjonene. Det siste kan hindre oss fra å se. Vitenskapen framstår ofte som dogmatisk og lite ydmyk. Jeg vil spørre som Arne Næss: Når kan vi nå kunnskap? Når har vi nok bakgrunn for å kunne si at vi vet noe? Det er ikke godt å vite. Derfor er det viktig å være ydmyk, framholdt Inga Bostad i sitt innledningsforedrag.

Henrik Syse, den eneste av de fire debattantene med et tydelig religiøst ståsted, fulgte opp. Han framholdt at tro på sitt beste er jevngodt med åpenhet og ydmykhet.

– Tro, håp og kjærlighet er de tre sentrale kristne dydene. Troen er på sitt beste en innrømmelse av vi ikke vet, men at vi likevel tror at det finnes noe. Troen har det til felles med kjærligheten at den er utadvendt og søkende. Samtidig gir troen håp. Slik ser vi hvordan de tre dydene tro, håp og kjærlighet henger sammen, mente han.

Forfatteren Jostein Gaarder slo fast at han ikke tror på Gud i tradisjonell forstand. Likevel understreket han sterkt at det er viktig å ta vare på «undringen».

– Jeg trenger ingen annen moral enn den Jesus ga oss. Bergprekenen er alt jeg trenger. Derfor er jeg fort-

satt medlem av Den norske kirke. Jeg er kristen. Men det er bare den kristne moralen jeg slutter meg til. Jeg setter stort spørsmålsteget ved om kristendommen ellers har noe med virkeligheten å gjøre. Vi mennesker har behov for å skape mening og hensikt der det kanskje ikke er noen. Så noen åpenbaring tror jeg ikke på! kasket Gaarder til og klasket hånda i bordet så det gjallet i høytaleranlegget.

På tross av dette slo også Gaarder, i likhet med Bostad og Syse, inn en kile mellom rasjonell vitenskap på den ene siden, og ydmyk undring og åpenhet på den andre.

– Troen har med vår eksistens å gjøre – det å være menneske. Vi kan ikke slutte å undre oss. Vi må være søkende og ydmyke. Vi flyter omkring i et stort mysterium vi ikke aner hva er, og det er arrogant å tro at vi har alle svarene, mente Gaarder.

FYSIKK OG METAFYSIKK

Lenger ut i debatten trakk Henrik Syse opp det han ser som et skille mellom fysikk og metafysikk.

– Det er ikke slik at vi enten vet noe, mens alt det andre er tull og tøys. Man kan ikke framstille religiøs gudstro som å tro på julenissen. Det er for enkelt. Hvis man river ned skillet mellom det fysiske og det metafysiske, så mister vi en veldig viktig del av det å være et menneske. Da fjernes spenningen, undringen,

og nysgjerrigheten til å lære noe nytt, mente han.

Lars Gule, den eneste av debattantene med et klart ikke-religiøst ståsted, var bekymret for en utvikling der det blir stadig mer legitimt å tro uten grunn.

– Det er få ting vi kan ha sikker viten om i filosofisk forstand. Jeg er derfor mer opptatt av skillet mellom begrunnet og ubegrunnet tro. Det er et problem at man pakker ubegrunnet tro inn i en beskyttende sfære av undring og mystikk. Mye av det religionen tradisjonelt har hevdet og hevder kan undersøkes og avvises. Jorden ble ikke skapt på seks dager. Det er beviselig feil. Gud kan ikke være både allkjærlig, allmektig og allgod på samme tid. Det er ulogisk. Man bør ta konsekvensen av dette istedenfor å tro uten grunn, mente Gule.

Til tross for at alle i panelet var enig i at det er viktig å ha respekt for vitenskap, og pekte på uheldige konsekvenser av å lukke ørene for rasjonell argumentasjon, så må det være lov til å spørre seg hvordan framtrede filosofer og samfunnsdebattanter som Henrik Syse og Inga Bostad kan male et så usympatisk bilde av vitenskapen som de to gjorde i sine innledninger.

Troen, og da underforstått en tro med religiøst tilsnitt, ble konsekvent beskrevet som en forutsetning for

Even Gran er journalist i Fri tankes nettavis, Fritanke.no.

Paneldebattantene (f.v.) Henrik Syse, Inga Bostad, og Jostein Gaarder slo inn en kile mellom rasjonell vitenskap på den ene siden, og ydmyk undring og åpenhet på den andre siden. Lars Gule var mer opptatt av skillet mellom begrunnet og ubegrunnet tro. Til høyre debattleder Kaja Melsom. Foto: Even Gran

nysgjerrighet, undring og utforskertrang, mens vitenskapen ble satt opp som en kontrast til dette; snever og handlingslammet, ute av stand til å si noe vettugt om «livets ytterste realiteter».

En slik tankegang later dessverre til å være tidens melodi blant mange intellektuelle. Er man et ærlig undrende, nysgjerrig og utforskende menneske, har man også med seg «troen». Og selv om troen ikke trenger å være eksplisitt religiøs, så kan den heller ikke avvise det religiøse. For da er man ikke lenger «ydmyk og åpen», men har en «innskrenket og fordummende» holdning, som Inge Lønning formulerte det under et møte på Litteraturhuset i september i fjor. Og det vil vel ingen ha på seg?

FORNÆRMET PÅ VITENSKAPENS VEGNE

Det er nesten så man kan bli fornærmet på vitenskapens vegne. For er det ikke nettopp utforskertrang, nysgjerrighet, fantasi, ydmykhet og åpenhet som er selve livsnerven i det vitenskapelige prosjektet? Hva var det som drev de gamle grekerne? Hva var det som drev Kopernikus, Galilei, Newton og Einstein? Og hva er det som driver forskere som i dag prøver å løse kreftgåten, som undersøker hvordan universet oppstod, eller som graver seg stadig dypere ned i partikkelfysikkens underlige

verden? En ting er sikkert; Man kommer ikke langt i slike prosjekt med dogmatisme, sneversynthet og fordommer.

Vitenskapen er dypest sett åpen for alle slags problemstillinger og har ingen fastlåste holdninger til hva som finnes, hvordan verden er og universet ser ut. Men vitenskapen kan ikke tillate seg å være likegyldig til hvilke metoder som brukes. Vitenskapen bygger stein på stein i et gjensidig kritisk fellesskap der undringen og nysgjerrigheten ligger i bunnen, men der enhver påstand må forvente å bli kritisert og konfrontert med logikk og ting vi allerede har kunnskap om. Hvordan skulle man ellers kunne skille skitt fra kanel, tull og tøys fra ting det er grunn til å feste lit til?

Filosofisk sett er det svært lite vi kan ha sann viten om. I morgen vil vi kanskje se et flygende reinsdyr. Kanskje finnes det en skapende, allmektig Gud? Kanskje har vi alle en usynlig engel som passer på oss? Hvem vet? Sannhet er et flyktig begrep. Heldigvis viser vitenskapen oss en vei ut av denne relativistiske hengemyra. Det er mye vi kan ha en begrunnet tro om. Til dels en veldig godt begrunnet tro. Vi kommer ikke til å se flygende reinsdyr i morgen, og Gud kommer ikke til å åpne seg. Vi vet det ikke, men det veldig god grunn til å tro at noe slikt ikke vil skje.

Det kan være givende å spekulere

i hvordan ting henger sammen, og utforske det ukjente med tankekraft og fantasi. Dette er også en forutsetning for innovasjon og nye teorier innen vitenskapen. Men det er et langt sprang fra en slik undrende, fantasifull tankelek, der svarene i visse tilfeller kanskje for alltid vil være utenfor rekkevidde for vitenskapelig utprøving og logikk, til faktisk å tro på treenighet, jomfrufødsel, usynlige hjelpere, og mirakler.

Lars Gule har derfor helt rett. Det interessante skillet går ikke mellom Kragerø-festivalens to temaord *tro* (som ifølge Bostad og Syse er en forutsetning for «undring») og *viten* (der man har fasitsvarene). Det interessante skillet går mellom begrunnet og ubegrunnet tro. På engelsk har man to ord for dette: *belief* og *faith*. På norsk kaller vi begge deler *tro*, noe som dessverre skaper en del forvirring når slikt skal diskuteres.

Ettersom vi alle er nødt til å feste lit til en eller annen form for begrunnet tro, er det den *ubegrunnede* troen som det egentlig er interessant å skille ut. Det vil si den troen som holder fast på trosdogmene *til tross for* at de står strid med opparbeidet kunnskap, rasjonalitet og allmen logikk. Det er denne lukketheten som er problematisk.

Takket være Kristin Gunleiksrud, rådgiver ved IKO – kirkelig pedagogisk senter, åpenbarte det seg et gli-

trende eksempel på en slik dogmatisme under en annen sesjon litt tidligere under festivalen. Gunleiksrud fortalte hvordan hun tidligere har slitt med «vanskelige bibelsteder» der Gud framstår som en menneskefiendtlig og selvnyttende tyrann. I lang tid prøvde hun å få dette til å passe inn i sitt bilde av en allkjærlig, tilgivende Gud. Men så ga hun opp.

– Etterhvert aksepterte jeg at jeg måtte gjøre som Martin Luther, løfte min hatt, hilse, og gå forbi, sa Gunleiksrud.

Maken til dogmatisk tankegang skal man lete lenge etter. I møtet med klare indikasjoner på at den guden hun tror på er vilkårlig ond, eventuelt at Bibelen er 100 prosent menneskeskapt og derfor spriker i alle retninger, begge kjensgjerninger med svært alvorlige implikasjoner for den kristne tro, så velger altså Gunleiksrud å lukke hodet og skalke lukene. En ting er sikkert; Det har ikke mye med «undring» å gjøre.

Are Sende Osen

Tekst: Marianne Lyné Larvoll Melgård Foto: Geir Mogen

Troslosen

Radiohumoristen Are Sende Osen debuterer som religionsforsker på tv-skjermen. Seks ulike religioner presenteres og utforskes for å fremme tvil, kritikk og ærlighet.

-Kurt Vonnegut avsluttet brevet med «Go to hell». Så det var... stort.

Are Sende Osen smiler, med et rørt, nesten fåret uttrykk der bak brillene. Han kikker ned i kaffekoppen sin og er stille en stund. Humoristen, som i høst er aktuell i NRK-programmet «På tro og Are», mottok nemlig et personlig brev fra sitt store, nylig avdøde forfatteridol. Bakgrunnen var at Vonnegut i et intervju fortalte sine to favorittviser, og den ene lød som følger: *What's the white in bird poop?* («poop» = bæs),

og svaret lød: *That's bird poop too*, og 'too' har som kjent samme ordlyd som 'two'. Osen så her sitt snitt til å korrigere sitt litterære forbilde.

– Jeg snakket med en fugleforsker jeg kjenner som fortalte at det hvite i fuglebæs faktisk er tiss! Jeg skrev til Vonnegut og forklarte at det dessverre hadde... *come to my attention*, dette her. Så fikk jeg brev tilbake, og det var stilig. Han svarte sånn: *Your news about the white stuff in bird poop is as demoralising to me as Galileo's discovery of the earth's place in the universe was to the Catholic church. However, like the Catholic church I can change when I absolutely have to.*

Fri tanke sitter i Are Sende Osens hage i Trondheim, på en terrasse fylt av barneleker, saueskinn, aviser, utemøbler, magasiner, ullpledd og ymse planteprosjekter i et utall pottes. Vi har fått servert espressokaffe og vannmelon, og Osen forteller om sin tv-debut, akkompagnert av en junisymfoni av fuglekviser. I løpet av sommeren har han tilbragt en uke hver med seks forskjellige religiøse familier og et kamerateam, og opplevelsene skal klippes ned til seks ukentlige times-episoder. Osen møter sikker, buddhister, mormonere, pinsevenner, muslimer og jøder, bosatt rundt om i

det ganske land. Dette skal først og fremst være et underholdningsprogram, selv om det også er vitenskapelige og kulturelle aspekter ved serien.

– Mitt utgangspunkt er at alle er klin gærne. Men så er jo jeg også klin gærne – det er vi alle sammen, på forskjellige måter. Jeg vitsa om det; «tenk om jeg blir frelst! Tenk om jeg kommer hjem en dag, og så har jeg blitt mormoner!» Hvis det nå er den store mormonerguden, eller den store pinsevennguden, som sitter der oppe i himmelen, så kanskje man bare...

Osen sperrer opp øynene og slår dramatisk ut med hendene.

– ZAP! Så var det gjort, og jeg var frelst.

Spøk til side; Osen presiserer at han har møtt familiene med åpenhet og høflighet, og at han var veldig positivt overrasket over deltakerne, som han beskriver som bra mennesker, som svarte bra for seg. I skrivende stund er fem av seks episoder spilt inn, og under Ramadan i august møtte trønderen den muslimske familien.

– Familiene vet at jeg ikke tror på noen ting – eller, at jeg verken tror på deres, eller noen konkurrerende gud. Det har jeg vært klar på. Kamera mannen og lyd mannen var veldig overraskede over at jeg var så snill med disse folka, de hadde regna med at jeg skulle være mye frekkere og skarpere. Men det er vanskelig for meg å komme hjem til noen, som gjest i stua deres, og oppføre meg så frekt. Det er ikke Alex Rosén, for å si det sånn. Jeg må bli litt kjent med folk, før jeg kan stikke fingeren inn i midja deres, *sjø*'.

KOFFOR!?

Etter å ha vurdert «tviler», «agnostiker» og «hedning», kom programlederen frem til at han ville presentere seg selv som «ateist». Og i likhet med det satiriske radioshowet «Are og Odin», er grunntanken med *På tro og Are* å fremme kritisk tenkning hos publikum.

– Det viktigste du kan gjøre er å få folk til å tenke seg om og stille kritiske spørsmål, spesielt ved vedtatte sannheter. Du trenger ikke ha noe bedre svar selv for å kritisere. Du kan ikke uten videre ta det for god fisk, det folk forteller deg! Og det ordet går igjen i hele programmet – koffor, koffor, koffor. *Koffor* gjør dere det, og *koffor* gjør dere ikke det? *Koffor* er det sånn? Og sier man *koffor* mange nok ganger, sier religiøse folk «nei, det står skrevet ned». Og da spør jeg, hvem har skrevet det, og når skjedde det? Og da rakner det litt.

Etter å ha satt seg inn i seks av verdens mest populære trosretninger, kom Osen frem til at de alle var ganske like. Det handler stort sett om et løfte om evig liv, ultimat rettferdighet og et detaljert menings- og regelsystem for å nå det forjettede paradiset. Døden og det ukjente er grunnen til at folk finner opp religioner, mener programlederen. Men han har like fullt pekt seg ut en foreløpig favorittreligion.

– Forskjellene har jo vært sånt som at jødene skjærer av forhuden på kuken til småguttene, og sikhene klipper ikke et hår på kroppen, og samler opp enormt langt hår innunder en turban. Men sikhene hadde den mest sympatiske religionen jeg

FAKTA:

Are Sende Osen (Snart 40)

- Kjent fra radioprogrammet Are og Odin på NRK p3
- Aktuell med NRK-programmet På tro og Are
- Bor i Trondheim med samboer og to barn på ett og fire år
- Årets Radionavn 2005 (sammen med Klaus Sonstad)
- Utgitt bøkene *Are* (2003) og *Are Sende Osen parodierer sin far* (2007)

har vært borti – de er utrolig kule, *sikhainn*. De er ikke opptatt av å skulle omvende folk, de er opptatte av å skulle være et godt menneske. De er for likestilling og mot tvang, men det jeg har å utsette på sikhene, er de underlige kleskodeksene.

Osen beskriver hvordan sikhismens menn går med enorme underbukser, store som telt, som må surres og bindes fast i et komplisert knytesystem. Såpass komplisert at du får tid til å tenke deg om idet du kler av deg, og kanskje unngår å gjøre noe dumt.

– De skal helst la håret vokse overalt, bare for å vise verden at de er sikher, det står ikke skrevet noe sted engang, dette her. Men det er alle *sikhainn* enige om: håret skal gro. Men de er ikke så opptatt av evig liv, de er mer opptatt av å leve her og nå. Men alle de andre religionene har det til felles, at det som skjer etter døden er en veldig stor bonus med å tro. Og poenget med hele greia, for buddhister og mormonere og muslimer – de tror på et liv etter døden, på *paradis*, og det synes de er helt topp. Altså – jeg synes også Jesus sier mye som er verdt å notere seg, men man skal ikke gjøre som han sier for å få evig liv. Man skal gjøre disse tingene fordi det er det riktige å gjøre, og det er bra for alle!

HERR GURU BOK

Osen forteller hvordan han ble skeptisk overfor sikhenes hellige bok, som representerer den ellefte gurun, i tillegg til ti guruer som alle har levd. Denne skriftboka har ofte et eget rom i sikhenes hus, og kalles direkte oversatt «herr guru bok».

– I den slags hellige skrifter er det satt et endelig punktum, gjerne for veldig lenge siden. Da kan man umulig få med seg, og ta hensyn til, alle de nye funnene innen vitenskap og teknologi! De kaller sin hellige bok for en slags Hakkespett-bok, som skal ha svaret på absolutt alt, og at det ikke *kan* oppstå en situasjon der denne boka ikke er relevant. Der vil man få problemer, for da må de religiøse stoppe utviklingen, da! Det er ingen som *har* svaret, det å være menneske er å søke, og forsøke å finne svaret. Sier man at man allerede har svaret, er det et feilspor, da har man på mange måter allerede tapt. Jeg aksepterer at jeg ikke vet svaret.

Siden de enda ikke har startet opptakene med den muslimske familien, synes ikke Osen det er like lett å uttale seg om islam. Men hvilke spørsmål de vil stille familien, kan han dele.

– Vi må snakke om selvmordsbombere og martyrdom og jihad. Og vi må spørre om de hater Israel. Og om de vil gjøre hele Norge til en islamsk stat. Om de vil kappe av hender og hode for det vi her ser som bagateller. Men jeg ser ikke den store forskjellen, islam og jødedom og kristendom. Det er stort sett samme greia. Religion handler i stor grad om identitet – vietnamesiske buddhister har egne templer, det har også de kinesiske og thailandske buddhistene. Det er små, men tilsynelatende viktige forskjeller dem i mellom.

Sikhainn har ifølge Are Sende Osen den mest sympatiske religionen, det eneste han har å utsette på den er de underlige kleskodeksen. Her er han iført sikhenes turban-festival i Oslo tidligere i år. Foto: Scanpix

De kaller sin hellige bok for en slags Hakkespett-bok.

Blant annet snakket jeg med en jøde, som selv ikke var religiøs, men som likevel var med i styret i en synagoge. Jødene har jo Holocaust ganske friskt i minne, og Israel/Palestina-konflikten... Det å være jøde er en sterk del av din identitet. Som i Nord-Irland – protestant eller katolikk, det handler om kultur og identitet fremfor religion.

YDMYKHET OG PUMPERNICKEL

Før vi returnerer til religionskritikk, forsøker vi å grave litt i hva Osens eget livssyn og verdigrunnlag går på, og hvorfor han ønsker å utforske andres. Og det skal vise seg langt vanskeligere å finne ut av hva trønderen faktisk tror på, enn å få høre om alt det han *ikke* tror på. Svaret kommer i form av en ligning om tysk rugbrød.

– Jeg hadde en ordentlig trollkjerring som lærer på barneskolen. Det kan ha vært i o-fag, jeg husker ikke, men en dag handlet det om brød, og hun ba oss si navnet på noen brødsorter. Og svarene kom; loff, grovbrød, kneipp... Og så rakk jeg opp hånda og sa pumpernickel. Og pumpernickel er jo et veldig godt, mørkt rugbrød fra Tyskland, ferdig skivet, med masse sirup. Men det hadde ikke frøkna hørt om, trollkjerriinga. Så hun spurte Lars i klassen, bakerens sønn, faren drev et stort

bakeri i Trondheim. Men Lars hadde ikke hørt om pumpernickel, han.

Osen stopper opp, og blir taus, med et megetsigende blikk.

– Såå... (avventende stillhet) ... akkurat det der er litt artig og interessant, og kan trekkes videre.

Fri tanke må innrømme å være i villrede om hvilken retning ligningen skal trekkes videre i. Tålmodig forklarer Osen hva han trekker ut av anekdoten.

– Selv om jeg ikke har hatt noen personlig religiøs opplevelse, ingen følelse av at jeg plutselig ser mening med alt og forholder meg til noe guddommelig, er det kanskje trangsynt av meg å si at *ingen* kan oppleve sånt. Jeg mener jo at religiøse mennesker blir lurt, men det kan jeg kanskje ikke si. Det finnes jo ting jeg ikke forstår, og mer enn nok av ting jeg aldri har opplevd. Men *lell* må jeg å holde fast ved at når det gjelder profeter og trollmenn og sjamaner – enten lyver de, eller så har de selv blitt lurt.

Første del av utredningen kunne da høres ut som en agnostiker som pratet? Hva er grunnen til at han ikke valgte denne definisjonen av sitt ståsted? Fordi det å kalle seg agnostiker er feigt, mener Osen, og vrir over til tøyse-falsett for å illustrere poenget:

– Jaaah... altså, neeei... jeg har ikke møtt gud, men det *kan* jo hende

at gud finnes og... når jeg kommer til Perleporten, kan jeg si til Sankt Peter at jeg var ikke ateist, jeg var *agnostiker*!

CARDCARRYING MEMBER OF THE CHURCH

Tilbake i sitt vanlige, nokså mørke og monotone toneleie, erkjenner Osen at denne siste fordømmelsen direkte rammer også ham selv. Og kanskje dette er grunnen til at resten av intervjuet preges av så mye banneord, som heretter erstattes med et (biiip).

– Det som er artig, er at jeg er jo medlem av statskirken ennå, jeg! Og det har jeg altså tenkt å bruke når jeg dør. Når Sankt Peter tar tak i meg og sier «DUH! Din (biiip) ateist, du har ikke noe her å gjøre, du trodde ikke på noen ting!» Så skal jeg fortelle ham; «vet du hva, hør nå her! Trodd og trodd, jeg er *cardcarrying member of the church*, jeg! Beklager, men her skal jeg inn!»

Her passer det bra å spørre om hvordan humoristen stiller seg til Human-Etisk Forbund, og hva han synes om HEFs rolle i samfunnsdebatten og som seremoniarrangør.

– Jeg vet lite om forbundet, men den gjengen som faktisk tar det skrittet å melde seg inn i et trossamfunn, er vel egentlig bare kristne som ikke tror på gud. Jeg skjønner ikke det med klubber. Jeg elsker å gå i fjellet, men gidder ikke å melde meg inn i turistforeninga for det. Men – hvis man først skal være med i noen slags åndelig eller spirituell klubb, så er dette helt klart den beste klubben å være med i.

Men HEFs konfirmasjoner synes han er (biiip) kjedelige.

– Jeg ble spurt om å holde tale på en borgerlig konfirmasjon i Bergen, og Kari Slaatsveen skulle tale rett

Are Sende Osen nøy kjendistilværelsen da Are og Odin var et populært radioshow, og pressen møtte opp da duoen gjentok Lennon og Onos til sengs for fred-stunt. Foto: Scanpix

etter meg, men hadde knekt foten eller noe. Så jeg ble spurt om å holde den samme talen en gang til. Og joda, det kunne jeg. Men så ba dem meg, humanetikerne, om jeg kunne fjerne et element fra talen, den om at religion er en krykke for de som ikke makter å møte virkeligheten på egne bein? Det var nemlig så mange kristne folk i salen, at de ønsket ikke at noen skulle bli støtt! Det syntes jeg var skikkelig *pingla*, da.

Dermed berører Osen religion-skritikkens vanskelige balansegang – hvor krass kan man være, hvor langt skal man gå? I hvilken grad skal man respektere andres livssyn i debatt og diskusjon? Her refererer programlederen til Richard Dawkins' poeng om hvordan dialog med religiøse mennesker gjerne går i stå.

– Richard Dawkins snakket om å respektere andres trosretninger. I en diskusjon, når folk sier «nei, dette er snakk om min tro» – skal man da automatisk trekke seg unna, og beklage, og forsikre om at man respekterer at folk tror på hva de vil? Hvor langt skal man respektere folks livssyn, når man ser store mangler og feil i det folk tror på, og holder på med? Tå omskjæring av kvinner – skal kjønnslemlestelse være greit innen en kultur? Nei, sier de fleste da. Neivel, men skal man da respektere at folk skjærer av forhuden på åtte dager gamle gutter? Ja, det skal man visst. Det er jo bare en gradforskjell! Det er den største innvendingen jeg har, både mot jødedommen og islam: omskjæring er ganske sinnssykt.

– DET ER IKKE NOEN GUD

Nå preger engasjementet stemmeleiet, og den tidligere så dype, sindige

trønderdialekten flyr nå raskere, mer syngende av sted. Osen lener seg nærmere over bordet, og forteller om hvordan en rabbiner han traff, viste ham stolen i synagogen der de omskar jødiske gutter. Og hvordan jødiske skrifter kun vil la en smågutt unnsnippe omskjæring dersom foreldrene har mistet *to* av hans brødre som resultat av omskjæring tidligere.

– De sier det er av hygieniske årsaker, det er bullshit! Det synes jeg er så (biip) sjukt; hvorfor er de nødt til å skjære av noe på akkurat *kuken*!?

– Altså, hvis du vil du starte opp en verdensomspennende religion, er det å kontrollere seksualiteten noe av det første du må gjøre. Det er jo derfor den sjuke pavekirka er motstander av kondomer. Det mener jeg er like sinnssykt og ondt som å skjære av smågutter deler av kuken. Hvis gud finnes, ville han vel ikke skapt en forhud, om han mente at den skulle av igjen! Men så finnes jo *ikke* noen gud! Nå sier jeg det; *det er ikke noen gud*. jeg misjonerer for såvidt ikke – men så gjør jeg det likevel... men det gir ikke meg noen glede å få folk til å skjønne at «når jeg dør, så er jeg død!»! Jeg får ingen *YES-feeling* over at nok en fyr er deppa, og har mista troa på etterlivet sitt.

Osen forteller at det for ham var en lettelse å kunne si at han ikke trodde på noen gud, og at han uan-

sett ikke har mye tro på at dette evige livet er noe særlig å trakte etter.

– Når du har vært i paradiset i en million million år, er det godt gjort å finne på noe nytt og spennende å gjøre. «Hva skal vi finne på nå, Jesus?» «Ja, kanskje vi skal se en film», svarer Jesus. «Skal vi se Gudfaren?» «Nei, har sett den.» «Toeren, da?» «Sett den og.» «Treeren, da?» Vet du hva mormonerne sa til det? «Ja, men husk på at i himmelen, der har du Gudfaren 4 og 5 og 6 og 7!» Så de skal ha det kjempekult, de, mormonerne i himmelen.

KJENDISLIVETS HØYDEPUNKTER (OG ETT LAVT)

Enkelte hevder at religion til dels har blitt erstattet av kjendisfiksering i moderne, sekulære og materialistiske samfunn. Da radarparet Are og Odin – sistnevnte et alias for makker Klaus Sonstad – herjet på radio, var de to definitivt å regne som kjendiser. I ettertid har det blitt stille omkring Osen, mens Sonstad stadig dukker opp i forskjellige offentlige sammenhenger, både på NRK og TV2. Har Odin vært den dyktigste til å utnytte rampelyset?

– Ja, det var – og er – han nok. Det høres rart ut – og dette *er* sant! – jeg har aldri hatt som mål å være kjendis. Men å være kjendis er utrolig avhengighetsskapende, og da Odin og jeg var på topp var vi jo

begge kjendiser. Når vi kom til Oslo sørga EMI (plateselskap, journ. anm.) for Ibsen-suiten på Grand Hotell, og der sto det champagne og fruktfat på bordet... Og man får så mye gratis når man er kjendis! Plater og klær og gratis inngang på fester og invitasjoner til det ene og andre. Aviser ringer og spør om hva jeg synes om at... at Per Asplin er død, og så sier man «åh, det er så fælt, for jeg husker enda *Putti Plutti-pott* og Per Asplin var en kjempesjef». Det er ganske deilig, faktisk, men samtidig masete og slitsomt.

Det verste ved kjendistilværelsen var aldri å kunne dra ut på byen, forteller Osen. Da er det utelukkende de fulle idiotene som vil snakke med deg, gjerne komplett uforståelig fyllederør. Og sier du fra om at det ikke passer med en prat, blir det bråk og sure miner.

– Det er trasig. Men kjendiser *generelt* trenger oppmerksomhet. De elsker oppmerksomhet, kjendiser. Og etter hvert må man opprettholde denne kjendisstatusen, og bli med på sånne kjendis-ting på tv, og dermed er man kjendis, og så sørger man for å fortsette å være kjendis, og så får man sånne kjendis-ting, og så blir det liksom jobben din, da – å være kjendis. Og det er opp til hver og en om man vil det – jeg vil ikke det.

Osen trodde at kjendisstatusen ville vedvare også etter at radio-programmet var over, men sånn ble det ikke. Og det var ganske deilig, sier han, samtidig som han innser at kjendisstatusen vil blusse opp igjen når han i høst dukker opp på tv-skjermen. Og da må han slutte å gå ut på byen igjen.

– Jeg har jo venner og samboer og unger og familie som jeg er glad i, og liker å være sammen med. De gir meg den bekreftelsen jeg trenger på at jeg er verdt noe, de ser meg. Hadde jeg ikke blitt journalist og reporter, ville jeg nok blitt lærer. Enten det, eller begynt i reklamebyrå. Og det vil jeg *ikke*! Da får du folk til å kjøpe ting de ikke trenger, du bidrar til å øke forbruket og du selger skrot. Som lærer ville jeg nok ikke hatt tålmodighet nok, lærere er overarbeida og underbetalte, og jeg er lat og udisiplinert. Så jeg er *stuck*! Det er jeg. Men når jeg vinner i Vikinglotto, som jeg tippa seinest i dag, skal det bli ganske stille fra han Osen, ja, det kan jeg love deg! Da skal jeg ikke plage *noen* andre enn de nærmeste med *noe som helst*, dere skal få være i fred alle sammen.

FLAKS OG LURERI!

Oppveksten var ikke bare grei for unge Osen. På NRKs hjemmesider beskriver han barneskoleårene med «en heks av en frøken» og mobbing på ungdomsskolen. Ser han noen sammenheng mellom perioden med motgang og mørke, og hans velutviklede sans for humor?

– Jeg setter humoren min i sammenheng med de vanskelige årene, men samtidig er jeg veldig glad for at de årene er over. Mens jeg hadde det fælt, fortalte faren min meg at det kom til å bli bra, det kom til å gå over når jeg ble eldre. Og jeg tenkte; mulig det, men jeg vil ha det bra *NÅ!*

Da han begynte på Trondheim Katedralskole på midten av 80-tallet gikk det endelig oppover. Først fikk han en venn, Kåre, og så ballet det på seg, som han sier.

Karrieren som journalist og reporter startet i Trondheims studentavis Under Dusken, hvor Osen terget på seg den kvinnedominerede redaksjonen. Gjerne i rollen som den groveste mannssjåvinist.

– Til mitt forsvar har jeg alltid vært opptatt av likestilling, men som 20-åring mente jeg nok at vi allerede hadde likestilling i Norge. Men det er en kjensgjerning at såkalte kvinneyrker fremdeles har dårligere lønn enn andre yrker. Og jeg har fått ei lita datter, og det endrer på ting. Men denne feministgeriljaen på begynnelsen av 90-tallet, de hadde overhodet ikke humor, og ikke noe selvironi på noe som helst. De var ikke bare feminister, men kommunister i tillegg. Det var for så vidt jeg også. Det var kanskje... ledig plass i den «terg feministene»-stolen, og da satte jeg meg i den stolen. Jeg kunne jo ikke ta den ene palestineren i redaksjonen.

Siden den gang hevder Osen å ha modnet betraktelig, hvilket kommer i veien for ham som komiker. Etter

hvert som han blir eldre, blir det stadig vanskeligere å være morsom, forklarer han. Empatien og samvittigheten forkludrer. Mot slutten at tida i p3 ergret Osen seg over katolikkene, og spøkte på radio om at «vi burde konfiskere alt de eier», slik den katolske kirke har hatt en tradisjon for å gjøre. Så kom telefonen fra en biskop.

– Han fortalte at mange i menigheten deres faktisk hadde opplevd akkurat det der, å miste alt de eide og bli jagd ut av hjemlandet. Og da ser jeg den ni år gamle gutten som sitter der... Det var jo ikke han jeg tenkte på! Men skal man være humorist eller komiker, må man gå utover sånt som «hva skjer med den siste sokken i vaskemaskinen, er det noen som tar den og gjemmer den...» Ikke sant!? Det er alltid noen som blir såra.

LE AV DJEVELEN, SA LUTHER

Så hvorfor humor, som måte å kommunisere på? Hvilke fordeler ligger det i at budskapet vekker latter?

– Martin Luther sa at det verste man kan gjøre mot djevelen, er å le av ham. Hvis man ler av folk, spesielt makthavere, så liker de det veldig dårlig. Man tar fra dem makt, og stiller spørsmål ved hvordan de opere-

rer. Man kritiserer det bestående, uten at man nødvendigvis har noe bedre alternativ selv. Men det må gå an å kritisere noe uten å ha noe fullgodt, levedyktig alternativ klart. Og så har jeg har vært morsom hele livet mitt, da. He-he. Rett og slett.

Osen mener at god humor fremmer kritisk tenkning, og peker på måten hans litterære forbilder setter spørsmålstegn ved tingenes tilstand, og legger kritikken frem på nye og uventede måter.

– Jeg inspireres av folk som er morsomme på en mørk og sjuk måte. Vonnegut, Bukowski, Twain, Bjørneboe, Steinbeck – den dagdrivergjengen der, det er helt framifrå.

Disse er alle blant negasjonens og galgenhumorens mestere, men hva med noen forbilder som promoterer gode, klare prinsipper?

– Da har du kebab-kællen Khalil Ghibran, boka *Profeten* liker jeg veldig godt. Det er veldig kule holdninger, som at man ikke eier ungene sine, litt sånn indianer-spiritualitet, å la høvding Seattles tale... selv om han ikke skrev den selv, men du skjønner. Snill humanisme, som jeg liker. Og så liker jeg den «gjør mot andre som du vil at andre skal gjøre

mot deg». Altså, man trenger ikke mer kompliserte bøker enn den om Kardemomme by for å finne ut hvordan man skal oppføre seg ordentlig mot andre, og holde fred. Det er ikke så (biiip) vanskelig, *sjø!*

Etter to og en halv time med prat om tro og vantro, himmelsk kjedsomhet, litteratur, kjendiseri, død, kuk og seksualitet, komisk maktkritikk, monarki, fuglebæsje og feminisme, avrunder vi praten. Vi lister oss gjennom stua for ikke å vekke den sovende sønn, og ned i kjelleren. Da også Fri tankes utsendte er svært glad i Kurt Vonneguts verker, skal brevet inspiseres. Mumlende skyver Osen esker og vintertøy til side, og *der!* Pent innrammet, et maskinskrevet, personlig brev, signert, med en profiltegnning av legenden selv. Undertegnede kan underskrive på at det føles stort, men undres over at et slikt minne ligger i kjelleren? Osen sjekker mobilen, erklærer at snekkeren venter utenfor, tiden er ute. På vei tilbake mot trappa ser vi nok en ramme, stuert bort i et kjellerdyp – en platinaplate for 40 000 solgte eksemplarer av *Bæ to the bone*.

Følg med på Fritanke.no!

Nettavisen vår bringer nyheter, reportasjer og kommentarer fra livssynsfeltet alle ukedager.

NYATEISME?
RELIGIONSKRITIKK.
MENNESKERETTIGHETER.
INTERNASJONALT STOFF

LIVSSYNSPOLITISKE
BRANNFAKLER OG DEBATT.

NYHETER OM
HUMAN-ETISK
FORBUND.

DEN STORE
STEINERSKOLE-
ARTIKKELEN -
VI DYKKER NED
OG FORSØKER
Å FORSTÅ
ALLE SIDER.

SAVNER DU LEVI
FRAGELLS STEMME?
FRITANKE.NO HAR
JEVNLIG KOMMENTARER
FRA HAM OG ANDRE
INTERESSANTE STEMME.

Uønsket ytring den gang da:
12. januar 1980 ble Monty Python-filmen *Life of Brian* forbudt å vise i Norge med den begrunnelsen at filmen var blasfemisk.

Uønskede ytringer og sunne samfunn

Begrensninger på ytringsfriheten er ofte motivert av de beste hensikter, enten formålet er å hindre diskriminering, sikre stabilitet eller motvirke terrorisme.

For å oppfylle visjonen om «aldri mer» etter den verste krigen i menneskehetens historie, fikk FNs menneskerettighetskomisjon i oppgave å utarbeide Verdenserklæringen om menneskerettigheter. Ytringsfriheten var udiskutabel og kom raskt på plass. Imidlertid ble det heftig debatt om denne frihetens grenser: Hvor mye toleranse skulle det tolerante samfunnet gi til dem som ønsket å undergrave det samme fellesskapet? På tross av at flere mente at det eksplisitt burde skrives at nazister og fascister ikke skulle ha ytringsfrihet, ble resultatet den positive artikkel 19: *Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser.*

Selv om ytringsfriheten i utgangspunktet beskytter *alle* ytringer enten de formidles via TV, radio og internett, bøker, tidsskrifter, malerier, fotografier, musikk, samtaler, e-post, ja til og med klesdrakt og hårfrisyrer, er den ikke grenseløs. Både FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen gir stater rett til å innskrenke friheten dersom ytringene kan føre til uorden eller kriminalitet, true helse og moral eller krenke medborgeres omdømme eller rettigheter. Også hvis utsagnene kan true nasjonal sikkerhet, territoriell integritet eller offentlige trygghet, kan statene gjøre innhogg. Innskrenkningene må være fundamentert i lov og «være nødvendige» i et demokratisk samfunn.

YTRINGSFRIHETENS GRENSER

Hvor ytringsfrihetens grenser bør

settes, er et omfattende spørsmål det er grunn til å gå dypere inn i. Mye taler for at man bør være varsom med grensesettingen, selv i forhold til ytringer og påstander svært mange mener er uønsket eller usanne. Et viktig argument er at ytringene kan ha en verdifull samfunns effekt. Forklaringen på dette tilsynelatende paradokset finnes i ytringsfrihetens dynamiske natur som verner om kritisk tenkning og sannhetssøken. Det er bare når vi uttrykker våre meninger, undersøker saker og lytter til og samtaler med hverandre, at vi får ny lærdom, ser alternative perspektiver og utvikler sannere oppfatninger om verden og oss selv. I prosessen er det viktig å ha dialog med andre, også de som har synspunkter langt unna våre egne. Når vi prøver egne meninger mot andres, blir refleksjonen dypere. Vi påvirker og vi påvirkes. Prosessen kan være utfordrende og vanskelig, men ikke desto mindre viktig. Det eneste vi risikerer er å bli klokere. Vi oppgir nemlig ikke det vi holder for sant og rett hvis ikke sterke grunner overbeviser oss. Uansett om vi skifter mening, eller vi blir tryggere på vårt eget opprinnelige ståsted, gir refleksjonen oss mer kunnskap. Slik utvikler vi oss og blir *myndige mennesker*. Historien er full av eksempler på at påstander som har vært ansett som usanne, senere har blitt erkjent som sanne.

Det er den samme dynamikken som gjør ytringsfriheten så grunnleggende for demokratiet. Bare når folk får ta del i drøftingene om hvordan samfunnet skal organiseres og utvikles, kan de beste løsninger velges. Helge Høibraaten har beskrevet demokratiet som «en strøm av kommunikasjon som forandrer viljer, som river og sliter i dem med nye synspunkter

og argumenter, som baner seg vei, ofte nok i uventede retninger». Ytringsfriheten utgjør demokratiets blodomløp.

Ytringsfrihetens positive dynamikk fungerer best i samfunn der det offentlige roms institusjoner er vel utbygget. Jo bedre skole- og utdannelsessystem (inkludert opplæring i kritisk tenkning); jo bedre mulighet for politisk opposisjon og samfunnskritikk; jo større mangfold av medier, forlag, teatre og offentlige møteplasser, desto større forutsetninger er det for at ytringsfriheten vil bidra til en opplyst samfunnsdialog. Er denne «infrastrukturen» på plass vil offentligheten kunne skille mellom sant og usant, korrigere falsk informasjon og «anstendigjøre» meninger.

Det å rense ut alle «uønskede» ytringer, for eksempel rasistiske eller homofobe, kan i et slikt samfunn virke mot sin hensikt. Det er nemlig ikke gitt at dette vil motvirke diskriminering eller verne minoritetsgrupper, selv om det er hensikten. Tvert imot kan det hevdes at det bare er når de diskriminerende ytringene åpent blir fremmet at vi kan argumentere mot dem, opplyse saken, slå tilbake, og på den måten mobilisere et vern – for eksempel for minoriteter. Poenget er enkelt: bare ved å konfronteres med det vi ikke liker kan beredskapen mot det etableres. Det å tillate «uønskede» ytringer vil – paradoksalt nok – kunne redusere forekomsten av dem. *Hvis de onde ytringer ikke fantes, måtte vi finne dem opp*, som en klok mann sa. Når samfunnet på denne måten fungerer som et sted for renselse, utlufting og dannelse vil også behovet for kontroll og sanksjoner være begrenset. Friheten må bejæres og mye bør tåles. Og ropes det likevel på kontroll, viser det for så vidt at kontrollen allerede er på plass.

OPPLÆRING I KRITISK TENKNING

I land der ytringsfrihetens infrastruktur ikke er tilsvarende utviklet som i Norge, kan det finnes argumenter for større bruk av forbud og

sperrer i forhold til «uønskede» ytringer. I ustabile stater, kan slike ytringer føre til uro og vanskeliggjøre en positiv utvikling. Imidlertid må vi være på vakt mot ledere som bruker dette argumentet til å motarbeide uavhengige organisasjoner og medier som gjør et viktig – og ofte modig – arbeid for å sette søkelys på korrupsjon og maktmisbruk. Det at journalister og andre bruker ytringsfriheten, er en forutsetning for at ytringsfrihetens infrastruktur kan etableres.

En befolkning som er opplært i kritisk tenkning og vet å bruke sin ytringsfrihet, kan mobilisere mot «uønskede» holdninger som alltid vil finnes der det er mennesker. Kanskje fellesskapet til og med kan overvinne den likegyldigheten som gjør at de situasjonene som stadig vekker setter oss på prøve, kommer helt ut av kontroll. Som historikeren Tacitus uttalte for to tusen år siden: «*The worst crime was dared by a few, willed by more and tolerated by all.*»

Det er i alle fall lov til å håpe.

Hva er menneskerettigheter:

Leder for Menneskerettighetsakademiet, Lillian Hjorth, skriver om problemstillinger knyttet til menneskerettighetene.

Send gjerne spørsmål til: lillian@mr-akademiet.no

Billedlig talt

I det moderne, sekulariserte norske samfunn dør tradisjoner flest stille hen, men symbolmettede overgangsriter er stadig like populære. Hvorfor?

Tekst: Marianne Lyné Larvoll Melgård

Først og fremst – hva ligger i begrepet ritual? Ordet stammer fra latinske ritus eller ritualis, som betyr bruk, som understreker at det er en form for praksis. Et ritual er en formell handling med symbolsk innhold, som blir gjentatt etter bestemte regler, og er fellesbetegnelse på flere riter satt sammen til en seremoni. Historisk var ordet koplet til å kontakte høyere makter, men siden 70-tallet har man også snakket om verdslige ritualer. Man skiller mellom kalendriske ritualer, basert på årstidene, og overgangsriter, som markerer overgang til nye livsfaser, og finnes i alle kulturer.

Denne artikkelen tar for seg bruk

Å MESTRE FORANDRING OG USIKKERHET

– *Hvorfor* ritualer? Det er et spørsmål som ikke har noe endelig, vitenskapelig begrunnet svar.

Vi har ringt Hans Stifoss-Hanssen, forsker og professor i religionspsykologi. Utgangspunktet er hans artikkel «Seremonienes stilling i dagens samfunn – data og gjetninger om ritualer og trender», fra tidsskriftet Humanist. Her peker Stifoss-Hanssen på to hovedtrender: En forbausende stabil og høy bruk av ritualer til livsoverganger, og tilblivelsen av nye former for rituelle aktiviteter. Han skriver at de fleste forskere mener at ritualer dekker grunnleggende menneskelige behov, og nevner tre: å skape en eksistensiell orden ved en meningska-

norske befolknings totale bruk av overgangsriter, summerte han registrerte tall fra ulike livssynsinstitusjoner som Human-Etisk Forbund, Den norske kirke, frikirker og moskeer, og fant en befolkning tilnærmet fullstendig dekket opp med overgangsritualer – mellom 85 og 100 prosent. Det er usikkerhet knyttet til innvandrerbefolkningen, som antas å være enda mer aktive ritualbrukere enn etniske nordmenn, men disse tallene var vanskelige å få tak i.

– Vi er et ritefeirende folk, kanskje mer enn noen andre vestlige land det er naturlig å sammenligne seg med. Mer enn amerikanerne, for eksempel, og de fleste europeere, med unntak av middelhavslandene. Den norske befolknings ritualbruk øker, og dermed også deres kompetanse til å uttrykke seg og skape mening gjennom symboler.

FLEKSIBLE TRADISJONER

I rapporten «Livfaseriter som religions- og livssynspolitisk utfordring», utgitt av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, påpeker forfatterne at antallet religiøse ritualer går nedover i det sekulariserte Vest-Europa, mens tallet på overgangsritualer holder stand. En av årsakene kan være at denne typen ritualer passer godt i en individualistisk orientert kultur, der familie- og slektstilhørighet fremdeles er sterke idealer, hevdes det i rapporten. Overgangsritene feirer individet og fellesskapet på én gang: alle overgangsritualene understreker individets plass i en større sammenheng, og seremoniene kan være sekulære. Dessuten har ritualbruken i de siste tiår vært preget av endringer, og fleksibilitet i forhold til livssyn, selv om ritualer av natur gjenkjennes som tradisjon. Dette gjør at man kan beholde handlingsmønstre som knytter bånd til fortiden, samtidig som markeringene kan tilpasses individene. Noe av utgangspunktet for stiftelsen av Human-Etisk Forbund (HEF) var nettopp ønsket om ikke-religiøse overgangsritualer, og det startet med konfirmasjonsseremonien. I 1951 ble den første borgerlige konfirmasjonen arrangert av Kristian Horn, og fem år senere ble HEF grunnlagt.

RITUALISERING GJENNOM 70 000 ÅR

Historien om menneskets ritualbruk ble omskrevet i 2006, av førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo,

Sheila Coulson, og hennes medhjelpere. Under en utgraving av en hule i Botswana fant man spor etter verdens eldste rituelle handling, datert 70 000 år tilbake i tid. Tidligere var verdens arkeologer enige om at menneskets første rituelle handling skjedde i Europa for omkring 40 000 år siden. Frem til Coulson & co gravde frem 13 000 gjenstander i området rundt en skulptur av en pytonslange, som er det viktigste dyret i det lokale San-folkets mytologi. Den sensasjonelle oppdagelsen styrket også teorien om at Afrika, og ikke Europa, var det moderne menneskets vugge.

Tilbake til hovedspørsmålet – hvorfor er ritualbruk såpass utbredt, også i vårt sekulære, ofte hektiske og materialistiske samfunn? Kulturhistoriker og folklorist Ane Ohrvik mener at overgangsriter har en viktig praktisk funksjon.

– Slike markeringer bidrar til å strukturere hverdags- og arbeidslivet og skaper de rammene som mennesker trenger for å kunne definere et *før* og et *etter*. På samme måte gir livets overganger den samme strukturen: markeringene er med på å skape rammer for levd liv og signaliserer utvikling, definerer statusforandring og – mer tradisjonelt – gir nye sosiale handlingsrom.

Ohrvik påpeker at kulturforskere har ansett ritualer som tilfeller som muliggjør en særskilt refleksivitet for de involverte. Med dette menes at man trer ut av hverdagen, og ser den i en ny kontekst. Dette «speiler» dagliglivet, og man får sett sitt eget, og andres, livsløp på avstand og i et større perspektiv. Derfor kan seremonielle overgangsriter kalles refleksive arenaer – ved å bryte kontinuiteten i hverdagen, er dette dagen for de store ord, og de dype følelser.

RETT DOSE REALITET

Religionspsykolog Stifoss-Hanssen forklarer videre at brukere av ritualer sjelden tar utgangspunkt i et livssyn eller noe transcendent, men i en konkret livssituasjon, når de ønsker å benytte et ritual. De ønsker å få utløp for et stort alvor eller en stor glede, og denne økte bruken av overgangsriter går tilbake til slutten av det 20. århundre; perioden referert til som postmodernismen.

På spørsmål om den vedvarende høye ritualbruken kan settes i sammenheng med en tidsånd preget

Begravelsen, selve ritualet, var nesten noe fysisk å holde seg fast i for meg. Det gjorde pappas liv, så miserabelt og destruktivt på slutten, om til ett liv. Hvor mye trøst fantes ikke i det?

(Min Kamp, bind 2, Karl Ove Knausgård)

av overgangsritualer og -seremonier, og har ikke fokus på forholdet mellom religiøs og ikke-religiøs ritualisering. Det er livets store motsetninger – ufødt/født, barn/voksen, ugift/gift og levende/død – som markeres og forenes gjennom de tradisjonelle overgangsritualene dåp eller navnefest, konfirmasjon, bryllup og begravelse. Et eksempel på et nyere overgangsritual er seremonier ved tildeling av nye statsborgerskap, arrangert av myndighetene.

pende aktivitet, å oppleve og å opprettholde sosial og kulturell tilhørighet og etablere verktøy til å mestre konkret motgang.

– Det var min oppsummering ja, grovt sett. Jeg mener at ritualer er viktige for vår mentale helse, for vår evne til å mestre forandringer, usikkerhet og kriser i livet. Men så er det ikke målt hva som skjer dersom man ikke utøver rituelle handlinger, sier Stifoss-Hanssen.

Da professoren undersøkte den

av individfokus, effektivitet og materialisme, teknologiserede kommunikasjonsformer, færre faste holdepunkter i form av religion og lokalsamfunn, og mer usikkerhet i forhold til økonomi, klima og «ubegrensede muligheter», svarer Stifoss-Hanssen bekreftende.

– Ja, jeg tror det er et større behov for å komme sammen sosialt og utføre symbolske handlinger i dag, og at ensomhet brer om seg. Dersom noe ubehagelig eller overraskende skjer, kan det ofte være vanskelig å ta det hele inn, og ritualisering kan gi en opplevelse av virkeliggjøring. Vi konfronteres med realitetene på et mykere vis i en høytidelig og metaforisk sammenheng, blant våre nærmeste. Det er usunt med overdreven virkelighetsflukt, men iblant er det godt å kunne lene seg tilbake og hvile i tradisjonens forutsigbare arne. Spesielt ved kriser og dødsfall kan ritualer representere en tilpasset form for dosering av virkeligheten, ved at rituelle handlinger blander sannheten inn i bilder og symboler.

Dessuten kopler Stifoss-Hanssen overgangsritualets popularitet til det ulne begrepet postmodernisme, siden det «tradisjonelle» overgangsritualet etter hvert har blitt såpass brukerorientert.

– Religion og livssyn blir verktøy for å forme selvet, og ritualene blir preget av dette. Parallelt med at kulturen vår blir stadig mer visuell, har bruk av symboler og iscenesettelse blitt mer utbredt.

Noen minutter etter telefonintervjuet, ringer Stifoss-Hanssen tilbake, og sier han har et meget godt og tidsaktuelt sitat til meg – «fra sin alltid oppegående kone». Lesere med utviklet Knausgård-fnatt bes overse følgende, fra *Min kamp* bind 2, i forbindelse med at Karl Oves far var død: «Begravelsen, selve ritualet, var nesten noe fysisk å holde seg fast i for meg. Det gjorde pappas liv, så miserabelt og destruktivt på slutten, om til ett liv. Hvor mye trøst fantes ikke i det?»

BROBYGGING MELLOM KONKRET OG SYMBOLISK

Psykolog Atle Dyregrov er en av grunnleggerne av Senter for Krisepsykologi, der han siden 1988 har jobbet med familier som opplever både forventede og plutselige dødsfall. Han har også skrevet flere bøker, blant annet om ritualbruk ved dødsfall og begravelse – den tyngste av livets overgangsriter. Han bekrefter at han ser tendensen mot økende og endret bruk av ritualer i senere år.

– Spesielt spontanritualer som minnesider og Facebook-grupper på nett etter dødsfall varsler om endrede vaner, og høyere grad av ritualisering i det offentlige rom. Dette ble først lagt merke til ved høyt profilerte dødsfall, som ved Kong Olavs død i 1991, og Prinsesse Dianas fatale ulykke i 1997.

Dyregrov sikter til ritualene som oppsto spontant like etter at dødsfallene ble annonserte i media, og store menneskemengder samlet seg i gatene, tente lys og gråt åpenlyst.

– Det er all grunn til å tro at dette vil øke i omfang, fordi det avspeiler

dype behov for å markere sorg, savn og lengsel med andre som tilhører familien eller vennekretsen. Jeg tror dette avspeiler behov for tilhørighet, for anerkjennelse av emosjonelle og spirituelle behov, og ikke nødvendigvis en lengting etter det religiøse. Ritualene har sin kraft uavhengig av religion og finner stadig nye former. De utgjør også en motvekt mot en ordnet, logisk og ofte emosjonsfri hverdag.

Psykologen hevder at overgangsriter bidrar til en felles fortolkning av hendelser som er avgjørende for slektens videreføring, for liv og død. Symbolske handlinger gir rom for sterke følelser og komplekse tankerekker som ellers er vanskelig til-

demonstreres i praksis og ritualet gir et felles utgangspunkt for samtaler i tiden som kommer. Ritualer er menneskets forsøk på å bringe orden inn i livets tilfeldigheter, hevder Dyregrov. De bygger bro mellom det konkrete og det symbolske, mellom bevisst opplevelse og ubevisst viten – det ordløse uttrykkes gjennom felles handling.

JAKTEN PÅ MENING, SYSTEMER OG SVAR

Men kan det anses som rasjonelt å skape disse stiliserte, formelle og symbolske seremoniene? Er det hensiktsmessig å hengi seg til denslags pompose følelser? I sin kronikk «Rasjonell irrasjonalitet» publisert i Morgenbladet, påpeker professor i biologi, Dag

kets analytiske kapasitet og utrettelige sannhetssøken, som i filosofen Peter Wessel Zappfes ord representerer «... en 'intellektuell over-utrustning' som søker mening og svar som ikke finnes, fordi vår hjerne er evolvert til å jakte uavbrutt på årsakssammenhenger, også der hvor ingen mening finnes».

I slike tilfeller vil mennesket henfalle til aktiviteter som tjener som substitutt og distraksjon av eksistensiell art, for å holde ut livspresset og tillegge mening i situasjoner der intellektet vårt kommer til kort, ifølge Zappfe. Og dersom en tilsynelatende irrasjonell handling gir en følelse av mening og livsinnhold, tjener handlingen en klar rasjonell hensikt.

Ritualisering kan gi en opplevelse av virkeliggjøring, mener religionspsykolog Hans Stifoss-Hanssen. Illustrasjonsfoto: Human-Etisk Forbund/Bjørn Molstad

gjengelige, og man «jordes» av å delta i en abstrahert og ritualisert seremoni. Spesielt ved en krise vil ritualets trygge rammer representere det sikre og uforgjengelige, og hjelpe de etterlatte med å gjenopprette stabilitet og orden. Seremonien består av en klar begynnelse og slutt, slik at følelsene blir mer håndterbare. Man sitter samlet, støtten ved det sosiale nettverket

O. Hessen, at rasjonaliteten gjerne anses som det menneskelige adelsmerke, men at følelser og fornuft er tett forbundet. Han skriver: «Følelser er som regel rasjonelle, de er evolusjonært utformet for å stimulere de biologiske rasjonelle handlingene. Viljen opererer ikke på egen hånd, og man kan ikke ville uten først å føle.»

Videre henviser han til mennes-

KILDER:

- Store norske leksikon
- Tidsskriftet Humanist (Seremoniene – humanisme i praksis)
- Wikipedia
- Morgenbladet (6.-12.08.10)
- «Rites de passage» (1909), Arnold van Gennep

Rituell bekreftelse av

Gjennom navnefesten blir foreldrene bekreftet som ansvarlige, bevisste mennesker. Illustrasjonsfoto: Human-Etisk Forbund/Bjørn Molstad

Humanistisk navnefest handler ikke bare om å feire det nye livet, det handler vel så mye om å ritualisere og stadfeste foreldrepåret og kjernefamilien, men også storfamilien og vennekretsen.

Tekst: Kirsti Bergh

Selv om antall døpte i Den norske kirke synker år for år, er ritualer ved livets begynnelse fortsatt en viktig hendelse i familielivet. Religionsforsker ved Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO), Ida Marie Høeg, har i sin doktorgradsavhandling fra 2009 intervjuet 38 norske par om deres valg av seremoni ved barnefødsel, enten det har vært dåp, Humanistisk navnefest eller privat navnefest.

– *Hva er det som gjør at slike ritualer fortsatt er så viktig?*

– Dette er gamle, norske tradisjoner, forankret i familie, kultur, vennskap og nabolikskap som er blitt bevart gjennom alle de sosiale og kulturelle endringene som er skjedd i samfunnet i løpet av de siste 200 årene, sier Høeg.

– Disse ritualene er veldig viktig i vårt samfunn. Vi har forskjellige familiekonstellasjoner og de endrer seg hele tiden, og det gjelder både

kjernefamilien og slekten. Selv om nærmeste venner er en ganske stabil gruppe, skjer det også utskiftninger der. Alle disse sosiale gruppene skal konstitueres, og dåp- og navnefestritualer fungerer godt siden nettopp disse sosiale gruppene konstitueres gjennom dem.

Dette er viktig uansett om vi snakker om dåp eller navnefest. Vi konsentrerer oss om Høegs funn angående Humanistisk navnefest. Ett

av hennes poeng er at navnefesten tydelig ritualiserer ikke bare det at et barn er kommet til verden, men at det også ritualiserer foreldrepåret.

– Det å være og å bli definert som familie er viktig, især for mødrene. Gjennom navnefesten blir de presentert for omverdenen som en familie og ikke minst som et par, sier hun og peker på et eksempel fra intervjuene med de fire foreldrepårene som hadde valgt Humanistisk navnefest:

familien

Religionsforsker Ida Marie Høeg intervjuet 38 foreldre om ritualvalg ved livets start i sin doktorgrad «Velkommen til oss.» *Ritualisering av livets begynnelse* (2009). Foto: Kirsti Bergh

– En av mødrene opplevde at navnefesten til det første barnet var emosjonelt sterkere enn navnefesten til barn nummer to. Det var en tydelig opplevelse av å bli ritualisert som par og kjernefamilie. Da barn nummer to kom var familien allerede konstituert og ritualisert. Selvfølgelig skulle den konstitueres på nytt, men hun hadde også et behov for å ritualisere slekten som var tilstede der. Det ble gjort ved at samlet hele følget, med kjernefamilie, faddere (*kalles vitner i HEF-sammenheng*) og slekt, ved et maleri og tok bilder. I og med at det ikke var offisielt lagt til rette for at navnefestfølget skulle ritualiseres, måtte de gjøre det selv.

Høeg påpeker at ritualiseringen av dette «vi'et» – bestående av faddere, besteforeldre, sammen med foreldrene – er en funksjon dåpen i kirka

har. I navnefesten ritualiseres derimot et annet fellesskap – fellesskapet av nybakte foreldre og barn i prosjonen inn til seremonien – men dette opplevdes som et litt fremmed og uviktig fellesskap av navnefestforeldrene.

VAKKERT, MEN IKKE IDEOLOGISK NOK

Høeg fant at de foreldrene som var medlemmer av Human-Etisk Forbund (HEF) – og fedrene i langt større grad enn mødrene – hadde en veldig kritisk evaluerende innstilling til navnefesten. De stilte strenge krav, og det var både rituelle krav og ideologiske krav.

– Rituel sett mente de at navnefesten ikke var høytidelig nok og ikke hadde en streng nok regi i forhold til deres forventninger om form.

– Dette var folk som var veldig nysgjerrige på hvordan livssynshu-

manismen skulle håndteres i navnefesten og var veldig lyttende til det som kom fram. De var veldig åpne for å få presentert hva livssynshumanisme var – og hva det var i denne konkrete sammenheng, når barnet skal ønskes velkommen til verden og til slekta. Der opplevde særlig fedrene at HEF ikke kunne innfri.

Det ble altså ikke ideologisk, livssynshumanistisk tungt nok for HEF-fedrene.

Det innebar ikke at de ikke syntes det var mange positive sider ved navnefesten – ikke minst det estetiske. Selv om det var vakkert lokale, flott musikk og korsang, bra allsang, var det altså ikke så godt som de hadde håpet på. Mødrene var generelt mer opptatt av og mer fornøyd med det estetiske.

For andre var nettopp den manglende profileringen av livssynshumanismen noe positivt som innebar en åpenhet for at man selv kunne tolke inn det livssynsmessige innholdet man ønsket.

– De som stod nærmest HEF forventet mer og var langt mer kritiske enn de som var mer distanserte til forbundet.

Høeg forklarer at blant hennes informanter som hadde valgt privat navnefest, hadde tilknytningen til HEF stått helt sentralt da de skulle velge. Hva slags forhold de hadde til forbundet, hvorvidt de identifiserte seg med livssynshumanismen, hva de syntes om profilering og prioritering av saker, men også hvorvidt de oppfattet seg som troende eller ikke-troende mennesker.

– Men også de praktiske sidene er avgjørende. Jeg tror nok at om HEF kunne tilby Humanistisk navnefest hver måned, hadde det vært mer aktuelt for en del foreldre enn det er i dag.

SKAPER LOJALITET

Høeg merket seg at når man først har valgt navnefest, adopterte både foreldre som er medlem og foreldre som verken er eller har tenkt å bli medlem, en del av HEFs tenkning bak navnefesten, og gjør den til sin egen og ønsker å være med på å legitimere dette som et likeverdig tilbud til dåpen. For det er ikke så enkelt som at man kan snakke om at de som velger navnefest er «brukere» av disse ritualene.

– Man må huske at det er få som velger å ha Humanistisk navnefest (*omkring 2300 barn i 2009. Journ. ann.*). Jeg kunne høre da jeg intervjuet dem at det ikke var første gang de argumenterte for valget sitt. Selv om de ikke hadde møtt sterk motstand fra familien, er det et valg man må kunne forklare og overbevise omgivelsene om. Det skaper tilknytning

og legger føringer på måten man tenker om disse spesifikke ritualene, men også utover det. Det skaper en viss tilknytning og lojalitet, uten at vi må overdrive den lojaliteten.

– Ritualiseringene har også med tro og livssyn å gjøre, og for en del foreldre i min undersøkelse ble deres religiøse eller livssynsmessige identitet bekreftet, og for noen også styrket. Den største forskjellen mellom dåps- og navnefestforeldrene, er at for de siste betyr disse handlingene at de blir bekreftet som ansvarlige, bevisste mennesker.

Høeg påpeker at for navnefestforeldrene var redelighet og konsistens i forhold til livssyn viktig i valget av ritual.

– Slik var det også for dåpsforeldrene, men ikke på langt nær så sterkt. Og det sier seg selv, majoritet og minoritet – det koster alltid noe å velge annerledes.

Selv om navnefestforeldrene ikke nødvendigvis melder seg inn i HEF etter navnefesten, har erfaringene helt opplagt skapt en positiv innstilling til forbundet.

– På samme måte var det med de kritiske fedrene. Selv om de var skuffet, var det ingen som vurderte sitt medlemskap, poengterer Høeg.

Men det er altså ikke slik at disse institusjonene – dåp eller navnefest – i stor grad trigger et religiøst eller livssynsmessig engasjement.

Norge er et annerledesland når det gjelder slike ritualer.

– Vi har hatt en kultur for å ritualisere i Norge. Livssynshumanismen har hele tiden framstått med alternativer, og det mener jeg har bidratt til å opprettholde dåps- og konfirmasjonsprosenten. Det er et positivt konkurranseforhold som på en måte vitaliserer institusjonene og begge institusjonene nyter godt av. Dette mener jeg er noe av forklaringen på at tallene er så høye i norske samfunnet.

I tillegg understreker hun også at den sterke pietistiske tradisjonen gjør seg gjeldende.

– Det bare å forlate tradisjonen har ikke vært så enkelt i Norge som det har vært i mange andre lutherske land. Da må man gå til noe annet, velge noe annet. I Norge er det bare åtte prosent som ikke er medlem av noe tros- eller livssynsamfunn.

Humanistisk navnefest handler om å feire at et barn er født og har fått sitt eget navn, en identitet og å ønske barnet velkommen til verden. Seremonien starter med en innmarsj av foreldre med barn, en hovedtale til barn og foreldre, ulike kulturelle og musikalske innslag og overrekkeelse til hvert barn og familie av en navnetavle.

Håpefull ateist

Da ektemannen døde endret ikke det Gunn Hild Lems livssyn, men det endret hennes forhold til livet.

Tekst: Kirsti Bergh Foto: Lillian Jonassen

Jeg fortalte jentene mine at jeg skulle bli intervjuet i dag. Om hva da, spør de. Om liv og død og gud og hva jeg tror, svarer jeg. Ånei, det blir så dårlig, sier en av dem. Å, hvorfor det? spør jeg. Hun svarer: Jeg har kjent deg i syv år nå, og jeg forstår ikke et knepp av hva du sier om sånt! Hahaha.

Det er det første Gunn Hild Lem sier idet vi setter oss ved kafébordet, der vi har invitert henne til en prat om livssyn. Som tydeligvis er noe hun også prater med barna sine om. Latteren sitter løst og kommer mange ganger i løpet av intervjuet, men alvor er der hele tiden.

26. februar for ett og et halvt år siden fikk Gunn Hild Lem og de to små døtrene hennes beskjed om at ektemann og pappa Steinar kom til å dø av kreft, og allerede to måneder etterpå var han død.

Steinar Lem var en markant samfunnsdebattant, engasjert idealist og

mangeårig informasjonsleder i Framtiden i våre hender (FIVH). Det var også i FIVH Gunn Hild Lem traff ham. Hun selv en engasjert stemme i den offentlige debatten, som har ment mye både på debattmøter, avisspalte og i sin egen blogg, Arachne.no, om miljø, feminisme og religion, blant annet. Men det siste ett og halve året har hun hatt nok med å holde hodet over vannet og takle sin og døtrenes sorg etter tapet av ektemannen. Samtidig har hun hele tiden skrevet seg gjennom sorgen, og det kommer nå i bokform.

– Boka *Sorg og sommerfugler* er i stor grad basert på dagboksnotatene mine og så lite sensurert som mulig. Jeg tror det er bra å se hvordan ting faktisk er for virkelige mennesker, sier hun.

Hun forteller at hun ble paff da hun oppdaget de uskrevne «retningslinjene» for sorg og alle sosiale forventningene om hvordan man skal sørge. Hun beskriver seg som «helt hyper» i den første tiden etter dødsfallet, og verken sov, klarte å tenke eller ta hånd om barna.

– Det tok meg helt på senga at noen skulle synes noe om hvordan jeg forholdt meg til at Steinar var død.

SKULLE ØNSKE HUN KUNNE TRO

I løpet av det halvannenåret som har gått, har hun vært nede i det dypeste mørket og begynt klatringen opp igjen. Hun og jentene hennes

har deltatt i sorggruppe, og lært å leve med savnet og sorgen. Og nå fungerer livet uten Steinar.

– Jeg skulle ønske at jeg hadde trodd at Steinar var et sted, at det var i varetatt på en måte. Men jeg gjør i grunnen ikke det, forteller hun om sine tanker om døden.

– Steinar sa mange ganger at han skulle vente på meg. Det hadde vært fint, smiler hun og blir stille.

Da de to møttes var hun kristen, mens han hadde en mer ubestemt, personlig overbevisning om sjelens overlevelse. Etter hvert mistet Gunn Hild Lem sin tro, mens Steinar beholdt sin. Det tapet opplevde hun dramatisk, og det gjorde at hun ikke orket forholde seg til noen nye trosforestillinger.

– Steinar ville nok ha flere samtaler om tema, hvis jeg ble klar. Men da han skulle dø, var *det* i seg selv så smertefullt at vi ikke kunne snakke om sånt. Vi snakket om håpet om at han skulle få mer tid og hvilke ting det var igjen å si, aldri om hva som skjer etterpå. Jeg tror ikke jeg hadde klart å si «nå tror jeg at du blir borte»...

Hennes livssyn endret seg ikke med døden og sorgen, men forholdet til døden ble annerledes.

– Det som har forandret seg er, forholdet til døden på vår side av den. Hvordan vi snakker om døden, hvilke ritualer vi har omkring døden, hva vi sier til barna om døden, hvilke forventninger vi har til den som har opplevd et tap og hvilke forventninger vi har til den som skal *dø*. Vi synes jo nesten at det er noe litt mistenkelig over det å dø. «Har du ikke spist sunt? Har du ikke levd sunt? – Har du ikke tatt all din alternativmedisin?» Alternativmedisinen skal vi høre mer om, men først må vi nøste litt i Gunn Hild Lems livssynsreise. Hun vokste opp i et konservativt, tradisjonelt baptistkristent miljø i Kristiansand.

Etter hvert kom hun via vekkelsemøter og Aril Edwardsens menighet Sarons dal inn i en veldig karismatisk kristendomstro.

– Jeg er ikke særlig moderat av meg. Tror jeg på noe, gjør jeg det helhjertet. Jeg har veldig liten sans for mennesker som ikke tar konsekvensen av det de tror på, og sånn jeg oppfattet det da, var disse de eneste som tok konsekvensen av det de trodde på. Hvis du i utgangspunktet tror at de milliardene som ikke er kristne går til helvete, kan du ikke trives med en vanlig jobb og gå i kirka en gang i uka.

– Du tenkte mye på de ufrelste?

– Ja.

FRA STOR PLAN TIL DE SMÅ TINGENE

De karismatiske, aktive miljøene virket fra et ungdomssynspunkt å være veldig helhjertet i det de trodde på. Men Gunn Hild Lem, som hadde en velutviklet logisk sans og alltid hadde vært glad i å lese, hadde mange spørsmål hun ikke fikk svar på. Hun opplevde miljøet som veldig lite sannhetssøkende. Noen – uklart hvem – hadde pekt ut retningen, og da løp alle i den veien. Det var medvirkende til at hun mistet troen. Spriket mellom troen på Gud som opphav til alt som er godt og de grusomme skildringene i for eksempel Det gamle testamentet utløste en smerte som selv ikke gode, sterke religiøse opplevelser kunne døyve. De ser hun i dag på som ekstatiske transeopplevelser.

– Det var ett av de spørsmålene jeg stilte: hvorfor skjer dette også i andre religioner? Alle har samme opplevelsen av å gå inn i en annen sinnstilstand og miste kontakten med dem rundt og å få en opplevelse av forbindelse med noe helt annet. *Det kjennes ut som det er Gud!*

Hun byttet stadig til mer liberale

FAKTA:

Gunn Hild Lem (35)

- Jobber i Statens institutt for folkehelse Samfunnsdebattant
- Aktuell med boka *Sorg og sommerfugler*

menigheter – til slutt var det ingenting igjen å tro på. Og da følte det som om hun var en planet hvor sola hadde sloknet.

– Det du står igjen med da, er at du skal leve i et visst antall år, og så dør du. Og det å gå fra å være del av en plan for hele historien der Jesus skal komme igjen, til bare å, ja, skulle gå på Blindern, kanskje ta et mellomfag til høsten ... Alt blir så innmari smått da!

Men nå virker det som du har klart å skape en mening?

– Ja, og der har det nok også vært en reell endring etter at Steinar døde, i oppvurderingen av de små tingene. Vi vet ikke når dette livet tar slutt. Jeg vil kunne dø med en visshet om at jeg i hvert fall levde mens jeg gjorde det. Og jeg tror at mennesket oppnår større tilfredshet ved å bidra til at andre også får sjansen til å leve mens de lever. For vi lever jo ikke helt alene!

Hun kaller seg spøkefullt en håpefull ateist.

– Jeg er religiøst anlagt. Jeg føler meg veldig fremmed blant mennesker som er veldig materialistiske, som bare tror på det vi kan se. Det er ikke mye som tilsier at det skulle være noe mer, men hvis det skulle være sånn at bevisstheten overlever døden, er jo ikke det noe som jeg kommer til å finne ut av her og nå, smiler hun skjævt.

– Jeg tror på det jeg opplever ligger i grenselandet til religionen: solidaritet, følsomhet og medlidenhet med det som lever som ikke er meg. Hvis det er slik at jeg bare er født og så skal jeg dø, fins det jo ikke noen motivasjon for ikke å berike seg mest mulig, men så tror jeg likevel på de verdiene. Jeg velger å tro.

KRASS RELIGIONSKRITIKER

Hun har «endte» livssynsferden som en krass religionskritiker. Ikke minst mot den versjonen av kristendommen hun selv vokste opp med, med trusler om helvete og synd.

– Jeg får høre at jeg har misforstått. M-m! Jeg har lest den boka ganske mange ganger.

– *Da må du være fornøyd med den «utvannede» liberale kristendommen som finnes i deler av kirka i dag?*

– Hahaha. Den kompromissløse delen av meg synes det er redselsfullt. Men hvis de endelig skal tro, er det bedre at de har det trivelig, drar på leir og trosshopping, og at de ikke er like redde for sex og synd som vi var. Men jeg skulle ønske at de hadde sluppet den løggen. For jeg tror ikke du blir god til å tenke av å drive av sted på lettvinde løgner. Og det er litt skummelt med folk som ikke kan tenke, synes jeg.

Gunn Hild Lem har heller ikke vært redd for å kritisere islam og er i dag styremedlem i LIM (nettverket Likestilling, Integrering, Mangfold). Hun opplever å ha mer til felles med jenter som har vokst opp innen islam og prøver å slite seg løs, enn med jenter «som har vokst opp på det blide Østlandet og aldri har tenkt en alvorlig tanke i sitt liv».

– Og jeg har like mye rett til å kritisere den ene religionen som den andre.

De er jo ikke veldig forskjellige. Det er historiske årsaker til at kristendommen har fått gjennomslag her, og så har kristendommen gått gjennom en humanisering og blitt mer menneskevennlig. Mens islam ikke har gjort det.

Gunn Hild Lem mener god religionskritikk ser forskjell på menneskene og religionen. Religion virker konserverende på holdninger og tanker vi ellers ikke ville ha akseptert.

– Heldigvis er de fleste mennesker som regel mye bedre enn sin religion. De fleste mennesker ville jo ikke tenkt ut noe så følt som helvete.

I forbindelse med Steinars kreftsykdom fikk hun kontakt med en annen type troende mennesker. De som tror på alternativmedisin. De hadde hun først og fremst oppfattet som troende, svevende mennesker som ville godt.

– Jeg hadde ingen anelse om hvor stort det er, hvor like maktmetodene er organisert religion, og hvor sterke konspirasjonsteoriene deres er. De går jo ut på at *hele* det offentlige helsevesenet motarbeider dem. De som ringte, tekstet, sendte epost – de kunne fortelle om hvordan stråling dreper oss og en hadde masse merkelige forklaringer...

Forståelig nok ville Steinar gjerne

prøve alt som var. Selv gjorde hun bare en vurdering av hva som kostet for mye eller om det var for slitsomt for ham å dra. Hvis det var rimelig og ikke langt og dra, tok de gjerne turen.

– Men jeg vet ikke ... Resultatet var at disse menneskene klarte å formidle til Steinar sin skepsis mot det

å gi dem en behandling, men de har ikke giddet å sjekke om det har virket på noen andre før, da er de svindlere enten de tror på det eller ikke. Sånn er det!

Hun mener det trengs mer undervisning om forskningsmetode og mer kritisk tenkning i skolen.

– Jeg tror at mennesket oppnår større tilfredshet ved å bidra til at andre også får sjansen til å leve mens de lever.

offentlige helsevesenet, og dermed rev de vekk noe av den tilliten han hadde til at han fikk den best mulige behandling og var i gode hender og kunne slappe av.

Om de var lurendreiere eller oppriktig trodde på sin medisin, synes hun ikke spiller noen rolle.

– Man må kunne stille høyere krav til voksne mennesker enn at de selger et utestet produkt selv om de tror på det. Når de velger å oppsøke dødsyke og be om deres penger for

– Hvordan finner vi ut av hvordan noe er sant eller ikke. Veldig mange vet ikke hva som skal til for å gjøre det. Jeg synes det er veldig viktig at vi har fått mer og mer frihet til å velge å leve som vi vil den korte tiden vi har på jorda, og at vi kan tro på det vi vil. Men det betyr ikke at man ikke skal utfordres, det betyr ikke at man ikke skal ha et ideal om å nærme seg sannheten. Det er en forskjell på det som er «sant for meg» og det som er faktisk er sant.

Minneord over Anders Bratholm: En humanist i ordets videste forstand

Anders Bratholm stod i fremste rekke i kampen for å sikre ytringsfrihet, forskningsfrihet og rettsikkerhet i samfunnet. Han var også mangeårig medlem av Human-Etisk Forbund og mottok i 1990 Humanistprisen.

Tekst: Åse Kleveland, styreleder i Human-Etisk Forbund

Anders Bratholm var humanist i ordets videste forstand, i en livslang kamp for humaniteten, og med et sterkt engasjement for humanismen som livssyn.

Den verdimeslige grunnstenen i livssynshumanismen er menneskerettighetserklæringen. «Alle mennesker er født frie og like i verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.» Slik begynner den, så selvfølgelig, og så krevende å leve opp til. Og nettopp enkeltmennesket som alle tings målestokk, var kjernen i Anders Bratholms livsgjerning også.

Hans kamp gjaldt menneskerettigheter for alle. Ikke minst for de vi har så lett å overse; de små, de svake og de usynlige. De uten stemme, som ikke kan tale sin egen sak. Anders Bratholm kjempet på bred front: juridisk, politisk, sosiologisk. Med sitt sterke engasjement og forskerens systematiske tilnærming, tok han tak i problemområdene med et fremragende teoretisk så vel som praktisk håndlag. Og alltid med en menneskelig raushet.

Anders Bratholm steg raskt ned fra elfenbenstårnet, uten noen gang å forlate den status det ga. Han var et kjempende menneske, men en gentlemanokrater som gang på gang beviste at desibel og smarte utspill ikke er forutsetningen for seier, selv i denne skråsikkerhetens mediale tidsalder.

Anders Bratholm var på mange områder et foranskutt lyn, tidlig ute med det vi i dag ser på som selvfølgeligheter, men også på områder som er kontroversielle og krevende selv i dag. Han var en sann idealist som kjempet for urett som ikke rammet ham selv. Noe av det mest fascinerende er at han mellom de store slagene aldri sluttet å engasjere seg og gå dypt inn i saker som av omverden ofte ble ansett som passé, som tapt eller rett og slett for marginale.

BESKJEDEN SAMFUNNSREFORMATOR

Anders Bratholm var en samfunnsreformator av rang. Han var en viktig bidragsyter til den nordiske retts-tenkning og samfunnsmodell, med institusjonelle nyskapninger som har fått global utbredelse. Hans perspek-

tiv på den egne gjerningen var imidlertid svært nøktern.

Da han mottok Humanistprisen i 1990 sa han bl.a.: «De som kjemper i andre land under en hårdere himmel, som ikke gir opp kampen for menneskeverd, rettferd, rettssikkerhet, om prisen er aldri så høy. De er blitt et uoppnåelig forbilde. Uoppnåelig fordi man selv aldri settes på en slik prøve, og uoppnåelig fordi man tviler

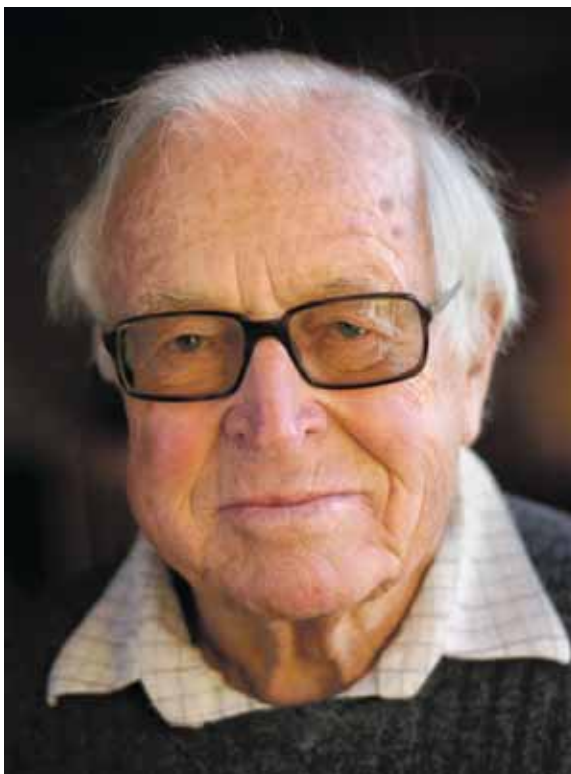
Det har betydd mye for Human-Etisk Forbund, verdens største humanistorganisasjon, å ha som et av våre eldste og engasjerte medlemmer, en person som i den grad realiserer og identifiserer seg med humanismens positive idealer; som trodde på humanismen og humanetikken som samfunnsbyggende kraft. Han utfordret oss, og spilte en viktig rolle i debattene omkring de mange krevende

for mange, og til irritasjon og provokasjon for noen. Men først og fremst vil hans livsverk stå der som en rungende oppfordring til kommende slekter om å videreføre kampen for et humant og rettferdig samfunn.

I vår tid har folk flest og deres – eller jeg skal kanskje si våre – meninger blitt en altoverskyggende målestokk, for rett og galt, ønsket og uønsket i samfunnsutviklingen. Nettopp da trenger vi Anders Bratholms rakryggede selvstendighet, medmenneskelighet og sterke faglighet som et livsviktig korrektiv overfor den gjengse mening. For ytringsfriheten og menneskerettighetene er alltid først og fremst et vern for enkeltmennesket og minoritetene.

Få mennesker har levd et så komplett liv som Anders Bratholm, et liv som fortjener å feires, og likevel er det alltid dypt vemodig når et menneske går ut av tiden. Da kan det være en trøst i å huske på at *ensomme dør vi, men sammen lever vi evig*.

(Holdt som hilsen fra Human-Etisk Forbund ved Bratholms gravferd, 14. juli i år)

Først og fremst vil hans livsverk stå der som en rungende oppfordring til kommende slekter om å videreføre kampen for et humant og rettferdig samfunn, skriver Åse Kleveland om Anders Bratholm.

på om man ville ha bestått prøven.

Enhver strid, nesten hva den enn gjelder, har et iboende dilemma som gjelder motstandernes syn eller menneskeverd. Hvor går grensene for toleranse, for forståelse eller for tilgivelse?»

I dette kjernes spørsmålet for rettsstaten så vel som for demokratiet, finner vi også begrunnelsen for hans omfattende engasjement for fred og forsoning.

spørsmål som har stått sentralt de siste årtier.

Anders Bratholm definerte seg selv som agnostiker, og sa at han ville bli svært overrasket om han skulle få oppleve at det fantes et liv etter dette. Ett er likevel sikkert: Hans liv og livsverk vil leve videre på så mange måter. Som personlige minner og opplevelser hos familie, venner og kolleger. Som inspirasjon og forbilde

FAKTA:

Anders Bratholm (1920-2010)

- Juridisk embetseksamen i Oslo i 1948. Før det var han redaktør av avisa Dagningen på Lillehammer fra 1945 til 1947.
- Professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo fra 1960 til 1990.
- Andre verv: formann i Straffelovkommisjonen, bestyrer for Institutt for kriminologi og strafferett, styreleder for Universitetsforlaget og Den norske Helsingforskomité. Medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi fra 1963 og ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden.
- Skrev flere juridiske lærebøker og hadde et stort juridisk forfatterskap bak seg. Bl.a. utkom han i 2004 med artikkelsamlingen *Juss og humanisme* på Humanist forlag.
- Sentral i granskingskommisjonen for Reitgjerdet sykehus i 1980 og granskingsutvalget for politivold i 1981.
- I tillegg til Humanistprisen, mottok Bratholm også Fritt Ords honnørpris i 1986.

Hilde Sophie Plau
Norsk familieleksikon

Etterkrigstid med farger og lukt

Hilde Sophie Plaus *Norsk familieleksikon* er en bok som har angått henne lenge før den kom i Humanist forlags hender. Ja, faktisk hele livet.

Tekst og foto: Frida Sebina Skatvik

Selv om verken tittelen og bokomslaget avslører innholdet ved første øyekast, er *Norsk familieleksikon* først og fremst en personlig erindringshistorie. Etterkrigstiden blir formidlet med barneblikk, slik forfatter og skuespiller Hilde Sophie Plau husker den.

Fri tanke møter Plau – i dag en dame på 61 år – hos Humanist forlag i Humanismens hus. Dette er erindringshistorien hun planla å skrive i mange år, men ventet med, fordi hun ikke ville støte noen. Nå er, med få unntak, alle hun skriver om døde.

EN NESTEN MODERNE MOR

Hun husker tilbake til barndommen på Kjelsås, og hun husker huseierne, metodistene i første etasje som sang så falskt. Faren var musiker, og visste bedre. Moren gikk med høye heler og brukte leppestift.

– Metodistdamen fortalte meg at moren min kom til å brenne i helvete fordi hun brukte leppestift, forteller Plau.

– Jeg var livredd, husker hun, som den gangen så for seg koksoven i stua.

Moren skjønte at det var noe som var galt, og fikk til slutt ut av henne hva det var. Men da moren med hikst fikk høre om sin forferdelige framtid, kvitterte hun med å påpeke at fru Horn – metodistdamen – brukte permanent. Får man ikke passere perleporten med leppestift, kommer man i alle fall ikke inn med permanent!

Hilde syntes moren var modig. I boken beskriver hun hvordan hun ser opp til henne, øver seg på å bli som henne, strikke som henne, gå på høye heler som henne. Men når faren er på jobb, kommer en side fram som bare Hilde får se. Plau skriver:

Mor slo meg. Jeg slo dukkene. Jeg fiket dem opp, dro ned buksene på dem og dunket løs og kjefet og smelte, ristet dem så det klikket i dukkehodene og slengte dem i veggen. De tok det suverent.

Mye av det som skildres virker

BOØKER

moren ikke var *dame* når hun slo. Ikke en slik dame hun øvde seg på å bli.

I dag tror Plau at om det hadde vært ulovlig å slå barn da hun selv vokste opp, hadde heller ikke moren gjort det. Men alle gjorde det da.

– Min mor oppfattet seg tross alt som en moderne kvinne.

PÅ NATTMØTE MED JEHOVAS VITNER

Mors søster, derimot, hadde ingen ønsker om å være moderne. Hun gjorde alt hun maktet på denne siden for å komme til himmelriket. Når oppgjørets time skulle komme, gjaldt det å være én av Jehovas 40 000 utvalgte. Plau husker spesielt godt ett besøk hos Moster: Hun må sove midt på dagen, ennå hun ikke er trøtt. Om

møtet i detalj. Presten, med sin evigvarende preken – en skjennepreken, slik hun oppfattet det – kjefet og smelte. Skulle han gi dem bank? Fant voksne mennesker seg i å ta imot skjenn på denne måten?

– Det var min vaksine mot religiøse bevegelser, sier Plau i dag.

Hjemme fikk hun frie tøyler. «Dette skjønner vi ingen ting av», sa foreldrene, og la til at religion var noe hun fikk finne ut av selv. Plau tok friheten på alvor. Hun tvilte, men kunne ikke stille spørsmål i kristendomsundervisningen. For om man stilte spørsmål, rykket man ned i karakter. Elevene fikk lydig gjenta lærerens ord i kor: *Mesopotamia. Mesopotamia.*

Bibelen ble lest fra perm til perm som en del av konfirmasjonsforberedelsene. Likevel fikk hun det ikke til å henge sammen. Hilde bestemmer seg for at når hun blir myndig som 21-åring, skal hun melde seg ut av statskirken.

SKÅNER IKKE DE DØDE

I likehet med en annen aktuell forfatter, er ikke Plau redd for å trække på kalde tær når hun skriver om barndommen. Ingen navn er funnet på. Hun skriver om oppveksten i etterkrigstiden slik hun selv husker den, og legger ikke skjul på at om andre involverte skulle skrive samme historie, hadde den sett ganske annerledes ut.

– Noen mener at man ikke bør skrive negativt eller utleverende om døde mennesker, siden de ikke kan forsvare seg selv?

– Hvordan blir verden hvis vi skal fortie alt de før oss har gjort? Spør Plau tilbake, og legger til:

– Voksne mennesker har ansvar, enten de tar det eller ikke.

Hun mener at også moren burde tatt ansvar for sine handlinger, selv om tidsånden var mot henne. Bildet leseren sitter igjen med av moren, er ikke udelt positivt. Like lite er det udelt negativt.

– Jeg er enig i at de levende skylder man alt, og de døde skylder man sannheten, sier Plau, med en avledning av opplysningsfilosofen Voltaires ord (*Man skylder de levende hensyn; de døde, kun sannheten*).

– Det er de levende som er viktigst. De er vi som kan bruke av våre erfaringer.

– Så tror jeg nå også de døde er døde, jeg da, legger hun til, nesten unnskyldende.

Plau legger ikke skjul på at Knausgård kan ha banet vei for noe nytt. For hvorfor skal man egentlig skrive at Hilde het Kari og Ranveig Heidi? Med *Norsk Familieleksikon* har hun snarere villet skrive fortiden akkurat slik den var. For henne.

Hilde Sophie Plau har skrevet om sin etterkrigsoppvekst gjennom øynene til det lille barnet som opplevde det.

– Metodistdamen fortalte meg at moren min kom til å brenne i helvete fordi hun brukte leppestift

fernt fra den virkeligheten vi lever i dag. Å bli slått av sin egen mor. Den konstante frykten for atomkrig. Som mennesker kan vi likevel kjenne oss igjen i mye. *Hvorfor var det alltid mer juling om vinteren enn om sommeren?* spør forfatteren. Mennesker man ser opp til, kan også forlate rasjonalitets grenser. Hilde visste bare at

natten forstår hun hvorfor: De skal ut sammen, ut i kulden med sommerklær.

– Jeg håpet i det lengste på at det skulle være teater, sier Plau, som allerede som femåring drømte om å bli skuespiller.

Men så blir hun introdusert for noe ganske annet enn teater: et nattemøte hos Jehovas vitner. Plau minnes

Torfinn Ørmen
Historien om oss

Historien om oss

Torfinn Ørmens nye bok om menneskets utvikling kan godt brukes i kampen mot kreasjonister.

Tekst og foto: Kirsti Bergh

Zoolog Torfinn Ørmen har skrevet en grundig fagbok om menneskets utvikling.

– Det er allerede *seksti* faglige artikler som er kommet ut etter siste runde med korrektur før boka gikk i trykken i april og som må med i oppdateringen av neste utgave. I tillegg trengs nye illustrasjoner. Så boka er ikke oppdatert, det er rett og slett ikke mulig. Det hadde vært mulig om den hadde vært publisert som en web-side, med noen som jobbet fulltid for å holde den oppdatert, sukker zoolog Torfinn Ørmen om fagboka han kom ut med på Humanist forlag før sommeren.

Det høres kanskje ikke ut som en god måte å selge inn boka på, men faktum er at *Historien om oss. Menneskets biologiske utvikling* er den mest fullstendige og oversiktlige fagboka – både nasjonalt og internasjonalt – om menneskets biologiske utvikling som er kommet på over ti år. Og den tar for seg primater (*den undergruppa av pattedyr også vi tilhører; journ.anm.*) grundigere enn det som er gjort tidligere, både nasjonalt og internasjonalt. Urovekkende mange av dem er utrydningstruet.

Fri tanke treffer Ørmen på hjemmebane, i Darwin-utstillingen på Zoologisk museum, blant utstoppede primater og det vakre fossilet Ida.

– Formålet med denne boka er å vise mangfoldet i dyreriket og plassere oss der vi hører hjemme, blant dyrene!, erklærer Ørmen.

ET VÅPEN MOT KREASJONISTER

I første rekke er *Historien om oss* en fagbok til undervisningen om menneskets utviklingshistorie på universitetet.

– Men er det også en bok for oss lekfolk?

– *Historien om oss* er historien om hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvordan vi er blitt som vi er. Det er greit å ha litt oversikt over hva som ligger bak og få innblikk i hvor mye vi vet. Og vi vet *mye*. I diskusjoner med kreasjonister blir man gjerne møtt med påstander som er tilbakevist for lenge siden. Kreasjonistene refererer til mer enn 30-40 år gamle bøker, de snakker om at det fossile

– *Historien om oss* er historien om hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvordan vi er blitt som vi er.

materialet er så lite og at det man hevder bare er gjettværk.

Ørmen mener boka er et viktig våpen mot kreasjonister, fordi den gir oss det vi vet om evolusjonshistorien vår og er et godt argument mot at vi vet lite og har få fossiler.

– Kreasjonistene er i framvekst. Vi ser det på skolewebsider, hvor det har dukket opp evolusjonsfiendtlige tekster. Én person på en skole kan gjøre veldig skade. Én naturfaglærer som underviser i Adam og Eva får ikke nødvendigvis noen kraftig reaksjon fra høyeste hold, sier Ørmen.

Selv får han innimellom spørsmål som «Hvis vi stammer fra apene, hvorfor finnes det fortsatt aper?».

– Det er like dumt å si som at «Hvis hvite amerikanere kommer fra Europa hvorfor finnes det fortsatt hvite europere?». Vi og sjimpansene har felles stamfar, og sjimpansene og vi har igjen felles stamfar med gorillaen – osv. osv.

STADIG NYE FOSSILER

Da Charles Darwin i 1871 i *The Decendent of Man* foreslo at mennesket måtte komme fra Afrika – siden det var der vi fant menneskeapene som lignet oss mest – hadde man ingen fossile funn fra Afrika.

– Nå har vi masse fossiler fra sju millioner år tilbake og fram til nå, og fra 4,5 millioner år tilbake og opp til i dag er utviklingen ganske godt dekket; fra 4 millioner er den enda bedre

dekket osv. Jo, nærmere vi kommer i tid, jo, bedre er fossilrekken dekket. Fortsatt er det mye vi ikke vet, men hovedtrekkene kjenner vi.

Og fortsatt avdekkes altså nye fossiler:

– Bare i løpet av de siste dagene er det funnet et nytt fossil som er 3,6 millioner år gammelt, av samme nær-menneskeart som Lucy, sier han ivrig og beskriver denne humanoidens særtrekk:

– Som Lucy har dette fossilet en tønneformet overkropp med sjimpansesmage – en bladspisermage. Og man fant nok av skjelettet til å si at denne apen hadde gått 100 % oppreist med et kne som oss.

Ørmen forteller hvordan man nå går fram i fossilfunn-eldoradoet Etiopia, der det dukker opp haugevis med nye fossiler etter hver regntid.

– Tidligere tok forskerne bare med seg det som så menneskelignende ut. Nå går forskerne rundt og ser, og plukker med seg alt de finner. Ikke bare menneskelige fossiler, men alle, det være seg av planter, frø, biter av trevirke, insekter, smågnagere ... Fordi man vil se hvordan økosystemet humanoidene levde i var.

Metoden er med på å gi enda større kunnskap om våre forfedre.

UVENTEDE KJØNNROLLER I NATUREN

I boka viser Ørmen vårt slektskap med andre primater – både nålevende og utdødde. Men det er ikke

bare bare å slutte fra våre slektninger til oss. Hvordan kan vi vite hva som er «naturlig» for mennesket? Ørmen har et fascinerende eksempel i *Historien om oss*, om forskjellene på vest-sjimpanser og bonboer. Sistnevnte er like høye, men slankere enn vanlige sjimpanser, og med sin midtskill, kinnskjegg og hunnens menneskelignende bryst, tenkte tidligere tiders forskere at dette var en god kandidat å bruke for å kartlegge menneskets utilstand.

– Tidligere har man – med kjønnsrollemønstret i menneskesamfunnene som mal – gått ut fra at det også er slik overalt i naturen: at det var hanndyret som tok initiativ, mens hunddyrene ikke hadde noe å si. Men det er ikke slik hos alle, og hos våre slektninger sjimpansene finner vi to ytterpunkter. Dvergsjimpansene, bonboene, lignet oss mest, og der så forskerne etter «den naturlige modell», som de trodde passet med vårt kjønnsrollemønster, forteller Ørmen.

For det var en del som passet inn, mens sjimpanser flest har sex som hunder, foretrekker bonboene misjonærstillingen, og det virket jo sivilisert. Men da de fikk mer oversikt over bonboenes samfunnsmodell – hvor hannen vel kan lage ståk, men hvor det først og fremst er hunnene som bestemmer – fikk de hakeslepp.

– Hos bonboene har alle sex med alle – her er hann og hunn-sex, gruppesex og sex mellom to hunner. Ja, faktisk er hunnens klitoris slik plassert at sex mellom hunner, hvor de gnir klitoris mot hverandre, er mest velegnet for å oppnå orgasme. Bonboene bruker sex til konfliktløsning og avreagering. Når andre sjimpanser blir stresset og voldelige, bruker bonboene gruppesex. For eksempel i forkant av fordeling av mat, først har de gruppesex og så setter de seg ned og fordeler maten, humrer Ørmen.

– Så kjønnsrollesystemer blant dyr kan i grunnen ikke si så mye om hvordan vi har utviklet oss.

Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt
Religion i dagens Norge
Universitetsforlaget

Ny bok om religion i Norge

Andelen «sterkt ikke-religiøse» er nær doblet på ti år, mens tradisjonell religiøsitet og gudstro svekkes. Alternativtro ser også ut til å svekkes.

Tekst: Even Gran

Det viser boka *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*, som ble lansert i august. Den baserer seg på en stor internasjonal spørreundersøkelse om religion, der de samme spørsmålene har blitt stilt i 1991, 1998 og i 2008. Dermed har man mulighet til å sammenligne utviklingen over tid.

Resultatene fra undersøkelsen sammenfaller med en lang rekke andre spørreundersøkelser om samme tema. De generelle utviklingstrekkene er at folk i Norge blir stadig mindre religiøse, samtidig som tro- og religionsfeltet fragmenteres og individualiseres. De absolutte tallene i slike undersøkelser varierer sterkt med måten spørsmålene stilles på. Utviklingstrekene er imidlertid sammenfallende. I denne undersøkelsen framgår det at andelen bevisste ateister har økt fra ti prosent i 1991, via 12 prosent i 1998 til 18 prosent i 2008. I tillegg er det 14 prosent i 2008 som svarer at *tro ikke er mulig*, mot 12 prosent i 1991 og 1998. Til sammen blir dette 32 prosent ateister.

På den andre siden går det andre veien. Andelen som *tror uten tvil* går ned fra 20 prosent i 1991, via 17 prosent i 1998 til 15 prosent i 2008, mens de som *tror/tviler* går ned fra 33 prosent i 1991 til 29 prosent i 2008. Andelen som *tror på en høyere makt* (uspesifisert gudstro) er relativt stabil (25 prosent i 1991, 24 prosent i 2008).

(For flere tall, se fritanke.no/NYHETER/2010/Andelen_sterkt_ikke-religiøse_nar_doblet_pa_ti_ar/)

BETINGET STØTTE TIL SEKULARISERINGSTEORI
Pål Ketil Botvar, som er forsker II ved KIFO – Stiftelsen kirkeforskning, skriver i bokas innledningskapittel at andelen troende framstår som høyere i denne undersøkelsen enn i mange andre, fordi respondentene har fått anledning til å svare mer nyansert enn i andre undersøkelser.

– Selv om andelen som klart sier at de ikke tror, har økt, kan likevel et klart flertall av befolkningen karakteriseres som mer eller mindre troende, understreker han.

Botvar spør hvorfor det har blitt så mange ateister. I undersøkelsen finner han støtte for at klassisk sekulariseringsteori kan ha rett i at religiøsiteten svekkes når samfunnet blir mer moderne. Botvar finner at svekelsen av religiøsiteten henger sammen med urbanisering, økt utdanningsnivå og økt andel kvinner i yrkeslivet.

– Dette bidrar til at troen blir fjernere for en del mennesker, skriver han. En annen faktor Botvar peker på er at partiene på høyresiden har blitt sekularisert og fått sterkere oppslutning.

Han gir imidlertid ikke full støtte til de klassiske sekulariseringsteoriene. Slik han ser det, er ikke bildet helt entydig. Til tross for at hans egne tall tilsynelatende viser at sterk gudstro er på retur, skriver Botvar at «det er gruppen med et usikkert eller ubestemt forhold til religion som skrumper inn», og at «gruppen med en mer avklart tro derimot ser ut til å stå imot presset fra strukturelle samfunnsprosesser» (s. 21).

ALTERNATIVTRO SVEKES

Det er vanlig å hevde at svekkelsen i tradisjonell religiøsitet kompenseres av en tilsvarende styrking av den mer individualiserte nyreligiøsiteten, slik at religionens stilling totalt sett forblir stabil. Tallene som presenteres tyder imidlertid på at New Age-området også svekkes, snarere enn at det styrker seg.

Undersøkelsen viser blant annet at troen på «stjernetegn» (astrologi) er mer enn halvert fra 1998 til 2008. Tro på mirakler ligger omtrent stabilt, mens troen på reinkarnasjon viser en marginal økning. Som vi har sett lenger oppe, har også troen på et liv etter døden, en sentral komponent i de fleste «alternative» trosforestillinger, blitt svekket i perioden.

I 2008 ble det for første gang spurt etter en del andre alternativreligiøse trosforestillinger også. Disse tallene viser at 18 prosent tror på avdøde forfedres overnaturlige krefter, mens 13 prosent tror at lykkesamuletter kan bringe hell. Størst oppslutning har påstandene «spåmenn kan se inn i fremtiden» (24 %) og «noen kan helbrede ved bønn» (29 %).

Forfatterne stiller seg tvilende til tesen om at nyreligiøsitet og alternativtro tar over for tradisjonell religion.

– Selv om mye kan tyde på at det religiøse «chain of memory» er i ferd med å svekkes i enkelte av sine ledd, er det lett å undervurdere tyngden av en tusenårig stats- og majoritetsreligion, skriver Botvar og Henriksen.

De medgir at det religiøse bildet er i ferd med å bli nyansert og pluralisert, men fastholder likevel at dette «ikke har noe å si for hva religion betyr for grunnleggende strukturer i samfunnet». (s. 80)

Dette begrunnes i boka med at når religionen blir privatisert, så vil hver enkelt av oss bli mer personlig bevisst på religion. Dermed kan en

privatisering og fragmentering av religionen faktisk være med å styrke dens stilling, hevder Botvar i åpningskapittelet.

(Publisert på Fritanke.no 20.8.2010)

Thomas Hylland Eriksen
Samfunn
Universitetsforlaget

Norge – bare et sted på kartet?

Etter seks år med forskning på det flerkulturelle Norge ble det tverrfaglige forskningsprogrammet Culcom (Kulturell kompleksitet i det nye Norge) ved Universitetet i Oslo lagt ned i vår. Programmet – ledet av professor i sosialantropologi, Thomas Hylland Eriksen – har satset tungt på formidling, til manges glede og andres frustrasjon: Det som for noen har utgjort et spennende korrektiv til debatten om det nye Norge, har for andre vært selve inkarnasjonen på politisk korrekthet og virkelighetsfjern naivisme.

Samfunn er sjette og siste bok i programmets serie om samfunnsmessige grunnbegreper. Til forskjell fra antologiene Verdier, Rettferdighet, Trygghet, Frihet og Normalitet, står forskningslederen for denne alene. Her nøster han Culcom-tråder, og viser hyppig til forskning gjort av programmets masterstudenter, doktorgradstipendiater og forskere. Samtidig gis leseren en innføring i det sammensatte samfunnsbegrepet.

I likhet med «kultur» og «religion» er også «samfunn» et begrep med mange ulike definisjoner. Og ifølge professoren er det like nødvendig å være presis når man sier samfunn, som når man sier kultur. Sikter man til en stat? En etnisk minoritet? Et urfolk? Et lokalsamfunn? Eller kanskje et transnasjonalt fellesskap? Og hva er det som gir medlemskap? Statsborgerskap? Språk?

Boken omtales av forfatteren både som en analyse av dagens transnasjonale samfunn og som en bok om «Norge». Det er ikke sikkert det er de beste beskrivelsene. Glimtene fra dagens Norge, enten det handler om flagget, statsborgerskapsseremonier eller internett, er bedre egnet til å illustrere bokens rike begrepsflora, enn til å si noe om samfunnet i seg selv. Innføringen i begreper som kompleksitet, hybriditet, diffusjon,

grenseflater og osmose, begreper som kan være til hjelp for den som ønsker å forstå tiden vi lever i, er likevel grunn god nok til å lese boken. Og som alltid er professoren en mester i å integrere kilder og perspektiver uten at flyten i teksten forsvinner.

Kan så dagens Norge kalles et samfunn? På mange måter, ja, resonneres det. Men da ikke noe konstant som bare «er». Snarere beskrives det som et lappverk av en seilskute ute på havet. En skute som daglig bygges ut og om, mens lekkasjer tettes. Vår nasjonale identitet betegnes på lignende vis ikke som en liste over kulturtrekk, men som et rom for felles diskurs der det er uenighet. Og i dette samfunnet oppgis språk, utdanning og arbeid som de viktigste inngangsbillettene til deltagelse.

Det er befriende å lese en bok om det flerkulturelle Norge som ikke overfokuserer på islam og muslimer. Noen moraliserende pekefinger mot folkedypet finnes heller ikke. Samtidig er folkedypet helt borte fra boken. Professoren slår tidlig fast at det er fullt mulig å argumentere for at de største skillelinjene i Norge går mellom by og land. Han skriver også at Norge ville vært kulturelt komplekst også uten etniske minoriteter. Men dette perspektivet hører vi lite til. Som så mange andre som sitter i Oslo og skriver, ser også Hylland Eriksen ut til å ha glemt at byen ligner ganske lite på resten av landet.

Kanskje er det derfor han skriver så foraktfullt om åpningsseremonien til OL på Lillehammer, med sine vetter, tusser og strikkede ullgensere? At det hverken var plass til pakistanske drosjesjåfører, mobiltelefoner eller oljeplattformer i den offisielle retorikken rundt OL synes han var ekskluderende. Men, vil enkelte kanskje innvende: Hva passer egentlig best som ramme for et arrangement som foregår ute i det norske vinterlandskapet? Ullgensere og skogsniiser eller drosjer og mobiltelefoner? Er det slik at det i relativismens navn ikke lenger finnes noe «typisk norsk»?

Bokens minoritetsperspektiv gir mening ettersom selve ideen «samfunn» i stor grad handler om grenser mellom det som er innenfor og det som er utenfor. Men om noen er i minoritet, må det også finnes en majoritet et sted. Hvorfor har ikke Culcom forsket mer på denne? Eller er ikke majoriteten del av det nye Norge? Satt på spissen: Må du ha pakistanskfødte foreldre nå til dags for å kunne kalle deg en moderne nordmann?

Uansett: *Samfunn* er god lesning for den som vil se eget land med nye briller, eller ønsker å bli mer bevisst på egen språkbruk og tankegang. For samfunnsengasjerte som vil delta i debatten om framtidens Norge holder det ikke lenger å strø om seg med ord som «kulturarv», «nasjon» og «integrering», uten å klargjøre hva de mener.

Helene Lindqvist
Journalist i Uniforum og religionsviter

Økt religiøs innflytelse i Europa

Religionens makt og innflytelse øker – også i Europa, hevder tidligere president i IHEU, Roy Brown. Både Vatikanet, statlig finansiering av religion og saudiske penger spiller en vesentlig rolle.

Tekst: Roy W. Brown, NGO-representant for International Humanist and Ethical Union (IHEU) ved FN i Genève.

Dette essayet er en forkortet utgave av et innlegg Roy Brown holdt på ateistkonferansen «Gods & Politics» i København 18.-20.juni.

Europas historie er historien om vanlige menneskers lange kamp for å frigjøres fra undertrykking – undertrykking fra sine herskere og fra religionen. Kirken kjempet mot ideene bak opplysnings-tiden – ideene om likhet, demokrati og menneskerettigheter – gjennom hvert skritt av utviklingen.

Neste gang du hører en religiøs leder uttale seg om moral, eller om Europas «moralske kompass», skal du huske at da disse menneskene hadde

mange religiøse antakelser, ser det likevel ut til at religionens makt og påvirkningsevne øker. Hvordan er dette mulig?

En del av svaret er selvfølgelig penger, og penger er det samme som innflytelse. I flere europeisk land, blant annet Tyskland, Østerrike, Danmark, Sverige og Sveits, finansierer staten religionen ved å pålegge folket kirkeskatt. Den tyske kirkeskatten innbringer for eksempel over 8 milliarder Euro til kirkekassen hvert år. Og europeiske lover i forbindelse med

Mange vil vel også finne det overraskende at mange overenskomster mellom den katolske kirken og fascistregimene tidlig på 1900-tallet fremdeles er gjeldende, blant annet Tyskland, Italia, Portugal og Spania samt Alsace-Lorraine. En nyere overenskomst har gitt kirken ekstraordinær innflytelse i Polen etter kommunismens fall. Et forsøk på en overenskomst med Slovakia – som førte til regjeringens fall i 2006 – er ennå ikke skrinlagt, men utsatt i påvente av en mer Vatikan-vennlig regjering.

Disse overenskomstene er basert på at Pavestolen har abnormal status som en suveren stat. I motsetning til andre religiøse institusjoner, har Vatikanstaten som suveren stat rett til å forhindre at enhver Vatikanstaten velger å beskytte, blir stilt til rette for forbrytelser. Det ble aldri mulig med en full undersøkelse av Banco Ambrosiano-skandalen på 1980-tallet, fordi banken var kontrollert av Pavestolen. I dag beskytter Pavestolen kardinal Bernard Francis Law fra Boston, som er ettersøkt av myndighetene i USA for å ha hjulpet barn voldtektsforbrytere å unnsnippe loven. Pave Benedict XVI – daværende kardinal Ratzinger – var også påvist deltaker i det globale komplottet som hjalp personer som hadde forgrepet seg på barn, å unngå rettergang, men som leder for en suveren stat for livet, kan han aldri stilles for retten.

I Storbritannia har Overhuset fremdeles 26 ikke-folkevalgte biskoper fra Church of England, som har muligheten til å påvirke – og forkaste

– regjeringens likestillingslovgivning. I EU får det katolske rådet for europeiske bispekonferanser diskutere og «nedtone» ny lovgivning med Europakommisjonen før medlemmene av Europaparlamentet en gang får vite at slik lovgivning er på trappene.

I mange europeiske stater muliggjør og finansierer staten religiøs indoktrinering i statsdrevne skoler, og finansier til og med religiøse skoler, samtidig som religiøse virksomheter får virke skattefritt.

Vi ser politikere fra Polen som holder seminarer i Europaparlamentet og debatterer for undervisning i kreasjonisme som vitenskap i Europas skoler. Da Tony Blair var statsminister i Storbritannia, unnlot han å fordømme kreasjonistenes lære i statsfinansierte religiøse skoler fordi «barn trenger en bredest mulig eksponering for ideer». Men trenger de å eksponeres for tøv? Er ikke det en form for mental mishandling av barna?

OG HVA MED ISLAM?

Etter revolusjonen i Iran i 1979 har muslimene opptrådt mer dogmatisk verden over. Dette er det to grunner til. For det første viste den iranske revolusjonen den muslimske verden at muslimene kan riste av seg «den vestlige, økonomiske imperialismens åk» og bli herrer over sin egen skjebne. For det andre, og dette er viktigere, våknet plutselig Saudi-Arabia opp til trusler på sin egen dørstokk.

Tidligere snakket jeg om penger, og penger er også nøkkelen til det nye islam. Mange muslimske institusjoner har nå fordel av status som

Siden tidlig på 1980-tallet har saudierne støttet lokale og nasjonale islamske organisasjoner verden rundt.

makten, kunne du dømmes til døden hvis du lot være å ta hatten av når religiøse opptog passerte, eller settes i husarrest resten av livet for å vende teleskopet ditt mot himmelen og fortelle om hva du så. Husk også at kirken i århundrer støttet slaveriet som institusjon og var imot å avskaffe dette.

I århundrer bakvasket kirken jødene og kalte dem for Jesu mordere. Det var denne kristne tradisjonen som direkte førte til Holocaust.

På tross av alt dette, og på tross av de store vitenskapelige fremskrittene vi har gjort som har motbevist så

veldedig aktivitet har skapt verdens største skatteparadis. For å kunne leve skattefritt trenger du bare registrere virksomheten din som en religion eller en religiøs, veldedig organisasjon.

For det andre har mange europeiske stater overenskomster med Vatikanet – såkalte Concordat – som gir den katolske kirken en unik makt-posisjon i forhold til staten, deriblant retten til å levere kun katolsk indoktrinering i skolene og retten til å kreve unntak fra lover for katolikker på grunn av samvittighetsårsaker (dvs. på grunnlag av den katolske dogmatikken).

veldedige organisasjoner og skattelettelsene dette fører med seg. Noen får støtte fra staten til sosialt arbeid og integrering. Men disse summene blekner i sammenligning med de milliardene som pøses inn i muslimske institusjoner over hele verden fra Saudi-Arabia.

Saudi-regimet holdes oppe gjennom en avtale inngått med wahhabitene, den mektigste sekten i Saudi Arabia (se f.eks. artikkel om *al-Wahhab i Fri tanke 2-2010*. Red.). Avtalen er enkel: familien kan nyte sitt vestlige jet set-liv så mye de vil, men som vederlag må de bruke mye av nasjonens oljeinntekter på å fremme islam – wahhabitenes versjon av islam.

I henhold til anslag vi gjorde i 2004, brukte Saudi-Arabia mellom 60 og 100 milliarder dollar på dette prosjektet mellom 1980 og 2004 – en prosess som noen – med rette etter min mening – kalte «hemmelig jihad».

England er nå kontrollert av deobandiene – en streng muslimsk kult med opprinnelse i India. Over halvparten av moskeene i Frankrike kontrolleres nå av Det muslimske brorskap og deres sympatisører. Sist uke var jeg i Genève, og fikk høre at i løpet av de siste 20 årene har saudiene i det stille tilbudt økonomisk støtte til moskeer i India såfremt de byttet ut imamene sine med folk godkjent av dem. Jeg har ingen informasjon om hva som har skjedd i Skandinavia, men ville vært svært overrasket hvis situasjonen var særlig annerledes der.

EUROPA SIDEN ANDRE VERDENSKRIG

Den andre verdenskrig kastet lange skygger over Europa. Den lærte oss at kimen til religiøs hat, like mye som kimen til rasehat eller andre typer hat, kan føre til folkemord.

Det sjokkerte den siviliserte verden å finne ut om gasskamrene og

Denne antakelsen fremmes ikke bare av religionene selv, men av mange av våre politiske ledere. Hvor ofte har vi ikke hørt våre politiske ledere hevde at islam er en fredens religion? Det er utrolig at denne oppfatningen vedvarer på tross av så godt som daglige opptrinn der muslimske demonstranter roper om død over demokratiet og frihet til å dra til helvete.

Men dette fenomenet er ikke nytt. Den romerske statsmannen Seneca forklarte det slik for over 2000 år siden:

For den alminnelige borger er alle religioner like sanne, for filosofen er de like usanne, og for herskerne er de alle like nyttige.

For 1100 år siden tilskrev den arabiske vitenskapsmannen Abu Bakr al-Razi (865-925 f.v.t) religionens grep på samfunnet vår tendens til å imitere og kopiere andre, den nære forbindelsen mellom de geistlige og de politiske styresmaktene og det faktum at når religiøse ideer blir akseptert visdom på grunn av gjenkjennelse og vane, slutter vi å stille spørsmål ved dem.

Ikke mye har forandret seg på 2000 år.

Islamismen får gratis innpass i Europa fordi den har klart å utgi seg som tradisjonell islam, og som en religion står den derfor utenfor det vi har lov til å kritisere i et hensynsfullt samfunn. Realiteten er selvfølgelig en ganske annen. Med ordene til Amir Taheri er islamisme et «politisk system forkledd som en religion». Urokkelige imamer som preker hat til Vesten, gis fri tilgang til våre fengsler for å forgifte tankene til unge muslimer med fortellinger om ofre og undertrykking. Og selvfølgelig forsterkes denne lærdommen når de slipper ut av fengsel og finner ut – som så mange andre tidligere fanger – at de ikke får jobb.

Ville våre politikere – på høyden av den kalde krigen – vært villige til å gi sovjetiske agenter fri tilgang til våre fengsler for å indoktrinere unge fanger med kommunistisk ideologi? Det tror jeg ikke. Men det faktum at disse imamene faktisk får fri tilgang, understreker i hvilket omfang islamistenes list har ført frem.

HVOR GÅR VI?

Europa står foran enorme demografiske endringer, og mange mennesker bekymrer seg for hva dette vil si for europeisk kultur og verdier i fremtiden.

Hvis vi antar at immigrasjonsraten forblir uendret og fruktbarheten blant europeiske muslimer synker til samme nivå som den innfødte befolkningen i 2030, vil den muslimske befolkningen i Sverige ha vokst til omkring 14 prosent i 2030, i Østerrike vil den være

elleve prosent og i Frankrike ni prosent (ifølge data fra en omfattende europeisk demografikartlegging, se <http://www.prospectmagazine.co.uk/2010/03/europes-muslim-future/>).

Et av argumentene vi hører til fordel for immigrasjon, er at på grunn av de synkende fødselstallene blant Europas opprinnelige, aldrende befolkning, trenger vi immigranter som kan fylle opp ledige stillinger i arbeidslivet. Men arbeidsledighetstallene blant immigranter motbeviser dette argumentet – som tydelig er basert på arbeidsgivernes ønske om en kontinuerlig tilførsel av billig arbeidskraft. Arbeidsledigheten i minoritetssammfunnene i europeiske bykjerter er noen steder på så mye som 50 prosent.

En måte å sikre at alle får en rettferdig lønn på, ville være å begrense tilførselen av billig arbeidskraft ved å redusere immigrasjonen.

Trekk-faktoren til fordel for immigrasjon er derfor basert på falske premisser. Men press-faktoren ser ut til å være et mye mer gjenstridig problem.

PRESS-FAKTOREN VED IMMIGRASJON

Verdens befolkning har blitt tredoblet i løpet av min levetid, fra 2,3 milliarder i 1937 til omtrent 6,9 milliarder i dag. Afrikas befolkning er fordoblet i løpet av de siste 30 årene, fra 500 millioner i 1980 til omtrent 1 milliard i dag, og mange land har nå en befolkning som overskrider en langsiktig bæreevne.

Jeg skal ikke gå inn på kirkens skyld i dette, men deres langvarige motstand mot familieplanlegging har bidratt til å forsterke et problem som fremdeles kunne latt seg løse for 40 år siden.

Afrikas problemer forverres fordi en stor andel av deres landbruksproduksjon brukes til å mette oss i Vesten. Derfor har vi dette skrekkelige paradokset at store mengder vanlige afrikanere er for fattige til å kunne spise maten de produserer.

Mange av de væpnede konfliktene vi nå ser i Afrika, dreier seg om denne økende mangelen på ressurser. Av disse er vann den aller viktigste. I henhold til en nylig undersøkelse utført av NASA, mister det afrikanske kontinent allerede grunnvann hvert år til å kunne dekke det årlige behovet til 300 millioner afrikanere. Så på dette enkelte punktet alene overskrider befolkningen i Afrika allerede sin langsiktige bæreevne med 300 millioner.

Vi i Vesten kan ikke stå på sidelinjen og se på at alle disse menneskene sulter, men det vi burde gjøre, er å hjelpe Afrika til å sette tæring etter næring. Det vil si u-hjelp, men ikke i tradisjonell forstand. Glem alt om demninger, våpeneksport og enorme

Det er tøv å snakke om vår kristne arv. Vår arv er arven fra opplysningstiden.

Først pøste de penger inn i Den islamske konferanse (OIC), som representerer de 57 islamske statene, og som har blitt den mest innflytelsesrike maktblokken i FN, der de nå har klart å dempe all kritikk av menneskerettighetsovertridelser i den muslimske verden.

I desember 2005 fastsatte OIC sin agenda for de neste ti årene, og innholdet – om dog ikke tonen – er nøyaktig likt agendaen for Det muslimske brorskap (<http://www.oic-oci.org/ex-summit/english/10-years-plan.htm>).

Handlingsplanen nevner selvfølgelig ikke jihad, men et eksempel på deres nulltoleransetilnærming til alt som oppfattes som krenking av islam, var iscenesettingen av den voldelige internasjonale responsen på de danske karikaturtegningene. Disse handlingene var ikke et spontant sinneutbrudd fra et dypt fornærmet muslimsk fellesskap, men en planlagt serie av angrep på danske og andre vestlige ambassader etter et vedtak truffet på samme OIC-konferanse i Mekka i desember 2005.

Siden tidlig på 1980-tallet har saudiene støttet lokale og nasjonale islamske organisasjoner verden rundt. Det skumleste av alt, er at de har brukt både innflytelse og penger for å erstatte liberale, moderate ledere i moskeer med kompromissløse imamer. Over halvparten av moskeene i

mordet på seks millioner jøder – og det var enighet om at uhemmet hat aldri mer måtte slippes fri i våre gater. Reaksjonen vår var å vedta lover mot rasisme og mot oppfordring til hat av alle slag. Verdenserklæringen om menneskerettigheter fastsatte alles absolutte rett til religions- eller trosfrihet, men begrenset ytringsfriheten ved å forby hatefulle ytringer og oppfordring til vold. Fremfor alt lærte den oss å respektere alles rett til å leve sitt eget liv slik man velger det selv.

Men så var det noe som gikk galt. Vår rett til å leve slik vi selv ønsker, forvandlet seg til (tros-)samfunnsledernes rett til å styre sine samfunn slik de ønsker, uten at noen griper inn. Den forvandlet seg til en rett til å gjeninnføre foreldede, undertrykkende sosiale normer, behandle kvinner som annenrangs borgere, diktere hvem barna deres skal gifte seg med. Den liberale venstresiden, som husket hva intoleranse kan føre til, godtok – og til og med støttet – disse samfunnsledernes rett til å gjeninnføre sine tradisjonelle verdier, og vi så at kulturel relativisme ble brukt til å forsvare det mislykkede eksperimentet multikulturalisme.

Den kontinuerlige makten og innflytelsen til organisert religion har sine røtter i tanken om at religion, i det store og hele, bygger på godhet.

KOMMENTAR

Didrik Söderlind er livssynsrådgiver i Human-Etisk Forbund

Enig og uenig med Brown

Selv om islamisme og islam kan være en utfordring for humanistiske verdier, må religionskritikken ikke få gå på bekostning av religionsfriheten og menneskeverdet.

Roy Browns tale i København har for lengst vekket oppsikt på norske nettsider som Document.no og Human Rights Service. Disse snappet saken opp fordi Brown etter konferansen holdt en lengre versjon av talen for det danske Trykkefrihedsselskabet.

Interessen fra disse miljøene er ikke vanskelig å forstå, for i sin tale gikk Brown gjennom mange av deres hjertesaker. Siden dette kan få mange norske humanister til å sette kaffen i vrangstrupen, kan det være på sin plass å kaste et norsk blikk på Browns tale.

Personlig er jeg både enig og uenig med Brown. Jeg er enig med ham i at islamisme – og islam – er en utfordring i dagens Europa, og jeg deler hans begeistring for sekularisme og vitenskap og vektlegging av livssynenes etiske fellesgods. Jeg er enig med ham i at saudernes oljepenger er roten til mye ondt. Etter noen år i FN-systemet vet Brown hva han snakker om.

Etter mitt skjønn går Brown i noen vanlige fallgruver. Religionskritikere overdriver gjerne religionens betydning når denne har vært negativ. Det er klart at kristent jødehat var med på å brolegge veien til Holocaust, men verdslige prosjekter som nasjonalisme og rasebiologi har nok vært vel så viktig. På samme måte underdriver Brown religionens rolle når den har vært positiv. Det er mulig at Browns egen kulturarv bare er fra opplysningstiden, men jeg har i alle fall mye fint kristent arvegods.

Brown sier han vil være overrasket dersom utfordringen fra islamisme, islam og muslimsk innvandring er annerledes i Skandinavia. Vel, her i Norge er det faktisk annerledes. Vi har ikke de optøyene vi har sett i Sverige, og ikke den organiserte islamofascismen danskene har fått merke. Ja, Norge har sine muslimske terrorspirer, voldsmenn og rasehatere, men de er ytterst få og konfliktnivået er veldig lavt. Dessuten har saudisk islam aldri stått høyt i kurs hos norske muslimer. Noe av grunnen er nok at norske muslimer kan få penger fra staten i stedet for Saudi-Arabia, og bygge moskeer som er norske i mer enn geografisk forstand.

Islamkritikken har vært en varm potet for HEF. Norske humanister kritiserer gjerne kristne, samme hvor moderate de er, men har vært tilbakeholdne med å rette den samme kritikken mot den andre abrahamittiske religionen som gjør seg gjeldende i Norge. Hensiktene er selvfølgelig edle, muslimer er en utsatt minoritet i Norge, men det har også ført til en nærmest rasistisk dobbeltmoral der ekstremt intolerant religion har vært greit så lenge man har vært brun i huden.

Som sagt er jeg uenig med Browns tale her og der. Men jeg klappet begeistret for den. For i en bevegelse som av mange nordmenn oppfattes som et slags statskirkesubstitutt for SVere, er Browns tale med på å vise at vår bevegelse er mangfoldig. Og til Browns ære taler at han ikke later til å være mottagelig for de mest stupide og uspiselige forestillingene som finnes i noen islamkritiske miljøer. Det gleder meg, for selv om islamisme og islam kan være en utfordring for humanistiske verdier, må religionskritikken ikke få gå på bekostning av religionsfriheten og menneskeverdet.

Jeg føler meg trygg på at religionskritikeren Brown ikke får gå på bekostning av humanisten Brown.

Vi bør støtte muslimske dissidenter, frafalne og kjettere, skriver Brown. Som disse demonstrantene som oppfordrer en muslimsk predikant til heller å le av blasfemikere enn å preke hat og oppfordre til vold. Foto: Scanpix

infrastrukturprosjekter. Vi må bruke mer penger på å redusere dødelighetstallene blant spedbarn og mødre, og det må omfatte store investeringer i primære helsetjenester, blant annet familieplanlegging og utdanning, særlig av jenter. Vi må også investere i å forbedre kvaliteten på styresmaktene – et langt vanskeligere problem, fordi det vil si å forflytte makten fra det militære og det korruperte og over på de opplyste. Det vil også si at det må treffes tiltak for å skjære ned på byråkratisk ineffektivitet, som sammen med korrupsjon gjør økonomisk utvikling svært vanskelig.

Men med en ukontrollert befolkningsvekst vil immigrasjonspresset øke, og vårt opplyste, humanitære instinkt vil bli å tilby tilflukt til de sultende.

Det virker derfor svært sannsynlig at immigrasjonen faktisk vil øke, med mindre vi er forberedt på å snu ryggen til de fattige og sultne og skape noe i likhet med «Festung Europa».

Presset til å gjøre nettopp dette øker. Synet av unge, muslimske ekstremister som demonstrerer mot frihet og demokrati; kravene om spesiell anerkjennelse for islam: for bønerom og fri tid til å be på arbeids-

plassen; for sensur av all kritikk av islam og dødstrusler mot de som oppfattes som å ha fornærmet islam – alt dette bidrar til en negativ oppfatning av muslimer og islam blant den opprinnelige, europeiske befolkningen – og alt bidrar til presset på styresmaktene om å stanse all immigrasjon fra islamske land.

Politikk på villspor, med ukontrollert immigrasjon og multikulturalisme har ført til at det er dannet gettoer i byene våre, med store antall arbeidsløse og så godt som arbeidsdyktige unge mennesker som lett lar seg fange av retorikken til fundamentalistene.

HVA KAN VI GJØRE MED DETTE?

Jeg forstår at det vi ikke bør gjøre, er å forsøke å gå tilbake til det tenkte idealet om et kristent kontinent på grunn av frykten for en islamsk maktovertakelse. Det er tøv å snakke om vår kristne arv. Vår arv er arven fra opplysningstiden. Det var den som hjalp oss å flykte fra tyranniet og slaveriet under middelalderens kristendom. Det vi trenger, og det eneste systemet som vil sette alle europeere i stand til å leve sammen i fred og harmoni, er sekularisme – med det

mener jeg full nøytralitet i forbindelse med religion og tro.

Vi bør begynne med å vedta en politikk for nulltoleranse mellom oppfordring til hat og mot de som taler for hat. Dette er avgjørende fordi oppfordring til hat har vist seg å påvirke vår menneskelige kapasitet til å hate urettferdighet, og til å vende dette hatet til voldelige handlinger. Folkemordene under Holocaust og i Rwanda oppsto fordi vanlige folk ble inspirert av sine ledere til å hate de en mente opptrådte urettferdig overfor dem.

Vi bør derfor ikke nøle med å slå hardt ned på alle som oppfordrer til hat mot enhver gruppe, det være seg om den aktuelle gruppen består av jøder, muslimer, immigranter, ateister, homoseksuelle, kristne eller andre. I henhold til paragraf 20 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter har våre myndigheter faktisk plikt til å handle slik, men dessverre gjennomfører få stater dette konsekvent. Islamistiske imamer ser for eksempel ut til å få fritt leide til å preke hat til Vesten og vestlige verdier i mange europeiske moskeer.

ker en artikkel eller en karikatur som gjør narr av eller kritiserer islam eller en annen religion, bør vi publisere dette faktumet, og at det ble gjort på grunnlag av frykt, ikke respekt.

Med tanke på religion generelt vil jeg foreslå at vi kan begynne med å motsette oss alle forsøk organiserte religioner gjør på å få spesialbevilgninger fra myndighetene – om det gjelder finansiering av religiøse aktiviteter, støtte til religiøse skoler, skatteletter for såkalte veldedige aktiviteter eller forsøk på å la religiøse domstoler få dømme i saker som har med familierett å gjøre.

Vi bør kjempe for et fullstendig skille mellom religion og stat – over alt, for avskaffelse av statskirker og opphevelse av alle overenskomster med Vatikanet. Hver stat som ikke har gjort dette, bør vedta grunnlovsfestede krav om sekularitet – det vil si full nøytralitet i forbindelse med religion eller tro, som et første trinn mot full atskilling.

Vi bør kjempe for å kutte all offentlig finansiering av religiøse skoler og andre former for religiøs indoktrinering, for krav om at religi-

Menneskerettighetene til alle troende bør beskyttes, men tro er lovlig vilt.

Ingen religion bør tillates å fremme hat bare fordi slikt hat forekommer i deres hellige skrifter. Religiøs tro kan ikke og må ikke få lov til å overstyre menneskerettigheter eller nasjonale lover.

Vi må også skille klart mellom oppfordring til hat på den ene siden og religionskritikk på den andre siden, uansett hvor grov og vulgær kritikken er. Oppfordring til hat bør forbys, men kritikk tillates som en del av vår dyrebare rett til ytringsfrihet. Vi må skille tydelig mellom den troende og troen. Menneskerettighetene til alle troende bør beskyttes, men tro er lovlig vilt – og det er ingen menneskerettighet ikke å bli fornærmet.

Uansett hvor tøft dette kan virke for de fattige og de som drives bort, så må vi begrense immigrasjonen til et antall som kan absorberes og integreres i våre samfunn hvis vi skal kunne unngå større konflikter i fremtiden. Vi må gjøre mye mer for å hjelpe individene i immigrantsamfunnene å lære ferdighetene de trenger for å klare seg her, men vi må også innse at det antallet vi kan absorbere, er avhengig av hvor mye de vil koste samfunnet med tanke på utdanning, helseomsorg, sosialomsorg og, det må sies, trygghet.

Vi bør støtte muslimske dissidenter, frafalne og kjettere. Vi hører nesten aldri om disse muslimene. Med mindre reformatorer blir de dominerende talsmennene for islam i Europa, står vi overfor alvorlige problemer. Vi må gjøre det vi kan for å hjelpe disse dissidentene.

Vi bør ikke godta selvsensur. Hver gang en redaktør av frykt vra-

øse skoler skal overholde alle de samme pedagogiske standarder som andre skoler og at alle religiøse skoler skal ha statlig tilsyn.

Vi bør fremme undervisning i kritisk tenkning. Vi bør fremme undervisning i etikk som et grunnlag for en forståelse av vår felles humanitet. Alle barn bør få undervisning i komparativ religion, også ateisme og humanisme, som en motgift mot indoktrinering – som i dag foregår ukontrollert i mange skoler i Europa. Undervisningen i etikk bør sentreres rundt det humanistiske ideal – som deles av mange religioner – om at vi har rett til å behandles med verdighet, ha selvbestemmelsesrett og behandles likt for loven, samt at vi bør behandle andre slik vi selv ønsker å bli behandlet.

Vi må fremme utdanning innen vitenskap for allmennheten: en forståelse av den vitenskapelige metode, av oppdagelsene innen vitenskapen og hvordan vi vet det vi tror vi vet. Respekt for vitenskapen, en evidensbasert tilnærming til livet, politikken, samfunnet og verden rundt oss vil ta oss langt på veien mot en eliminering av overtro og uegnet religiøs innflytelse på det offentlige liv.

Vi må undervise i historien til den europeiske sivilisasjonen: kampen for frihet – og fremfor alt tankefrihet. Vi må forklare opplysningstidens verdier som den moderne, europeiske sivilisasjonen er basert på, og lære våre barn om kampen til de tidlige vitenskapsfolkene og sosiale reformatorene mot kirkens makt og kapitalinteresser.

(oversatt av Inger Sverreson Holmes)

Kritisk tenkning i skolen

Alle har tanker i hodet, men betyr det at vi er gode til å tenke? Og er tenkning en ferdighet som kan utvikles gjennom utdanning? For første gang er kritisk tenkning kommet inn i skolens formålsparagraf. Men hva er kritisk tenkning, og hvordan kan lærere jobbe med kritisk tenkning i skolen? Dette er to hovedspørsmål som skal undersøkes nærmere når Human-Etisk Forbund (HEF), i samarbeid med filosof Morten Fastvold, inviterer til kurs i kritisk tenkning denne høsten.

Fastvold gav i 2009 ut boken *Kritisk tenkning*, og i løpet av høsten 2010 kommer han ut med en ressursbok for lærere som ønsker å jobbe med dette.

Praktisk informasjon og utdypende beskrivelse av kursene blir publisert på www.human.no i september. Følg med, og tips gjerne folk du tror kan være interessert.

Kontaktperson i HEF er rådgiver Hans Christian Nes (hans.christian.nes@human.no)

Temamøter i Humanismens hus

Høstens temamøter i Humanismens Hus starter opp onsdag 22. september. På dette møtet vil Levi Fragell fortelle fra sin bok *Vi som elsket Jesus*, som kommer ut på Humanist forlag i høst. Resten av høstens møterekke vil stå på våre nettsider: www.human.no/oslo.

Møtene starter kl. 19.00, men dørene åpnes i god tid, slik at man kan kjøpe kaffe/te og vaffer, lese dagens aviser eller slå av en prat med andre i kantina før selve møtet starter.

Vel møtt!

Arrangør:

Oslo og Akershus fylkeslag av Human-Etisk Forbund

Erklæring om religion i offentligheten

Roy Brown fikk gjennomslag for en erklæring om religion i det offentlige rom, som deltagerne på Ateistkonferansen i København 18.-20. juni sluttet seg til. Dette er erklæringens innhold i stikkordsform:

Den anerkjenner ubegrenset rett til samvittighets-, religions- og trosfrihet, og at retten til å praktisere sin religion bare begrenses av behovet for å respektere andres rettigheter. Offentlig politikk må grunnes på forskning og fornuft, ikke på dogmer. Samfunnet må være basert på demokrati, menneskerettigheter og likhet for loven. Videre er sekularisme den eneste rettferdige styreform i et demokrati: med det menes statsnøytralitet i saker angående religion og tro, hvor ingen favoriseres og ingen diskrimineres.

Privat oppførsel som respekterer andres rettigheter skal ikke være tema for juridiske sanksjoner eller styresmaktens involvering.

Både troende og ikke-troende må ha lik rett til å delta i offentlig liv og til å bli behandlet rettferdig i de demokratiske prosesser.

Ytringsfriheten må gjelde for alle, med bare de restriksjoner som er satt av internasjonal lov. Erklæringen motsetter seg blasfemilover og restriksjoner på retten til å kritisere religion eller ikke-religiøse livssyn.

Prinsippet om en lov må gjelde alle, uten spesiell behandling for minoritets-samfunn og religiøse domstoler må ikke få noen juridiskjon for å dømme i sivile saker og familietvister.

Erklæringen er mot all diskriminering i ansettelsesforhold (bortsett fra for religiøse ledere) og tilbud av sosiale tjenester på bakgrunn av rase, religion eller tro, kjønn, klasse, kaste eller seksuell orientering.

Det må ikke tas spesielle hensyn til religion i politikk og offentlig liv, og veldedig, skattefri status og statsstøtte for all religion må ikke forekomme og anses som fiendtlig mot ikke-religiøses interesser og de som tilhører andre trosretninger.

Erklæringen er også mot statsstøtte for religiøse skoler.

Sekulær utdanning må være en rett, og det er et behov for utdanning i kritisk tenkning og skillet mellom tro og viten som en guide til kunnskap, og utdanning om mangfoldet av religiøs tro. Erklæringen støtter opp om ideen om uavhengig granskning og undervisning fri for religiøs påvirkning, og er mot indoktrinering – være seg religiøs eller annet.

KB

Seminarer i Human-Etisk Forbund:

REGIONSEMINAR FOR AKERHUS, OSLO OG ØSTFOLD

Natur og kultur

30.-31. oktober 2010, Thon Hotel Vettre, Asker

Hvilke muligheter har vi mennesker til å oppføre oss ordentlig og danne rettferdige samfunn - med de evnene vi er født med? Når vi klarer det - er det fordi vi er født sånn eller fordi vi er blitt sånn? Eller begge deler? I hvor stor grad kan vi humanister etterleve våre idealer - når vi nettopp er - bare mennesker?

Innledere: Per Andersen, nevrobiolog og hjerneforsker, Vibekke Kinnair Ottesen, kriminolog Jørgen Lorentzen, kjønnsforsker og leder i Mannspanelet, Reidun Campbell og Marion Arntzen - jenter på Toten! - vil kåsere lørdag kveld.

Detaljert program vil bli lagt ut på nettet før seminaret.

Etikkseminaret er et tilbud til medlemmer i Human-Etisk Forbund som ønsker å fordype seg i aktuelle etiske spørsmål, diskutere dem med andre humanister og ha meningsfullt samvær med likesinnede. Det blir samtale og diskusjon i plenum og grupper, tid til sosialt samvær - og tur! Relevant lesestoff blir sendt deltakerne før seminaret.

Start: Lørdag kl. 11; slutt etter lunsj søndag. Gratis seminarbuss settes opp fra og til Humanismens hus.

Pris: Kr 850 for enkeltrom, Kr 700 for plass i dobbeltrom. HU-medlemmer og deltakere på DELTA-kurs betaler egenandel kr 200 for plass i dobbeltrom.

Påmelding: se www.human.no/oslo (for nettløse: bruk påmeldingsslipp i fylkesbladene Humanus eller HumanØst eller kontakt Moa Myklebust i Akershus fylkeslag, tlf. 23 15 60 81)

Arrangør: Fylkeslagene i Akershus, Oslo og Østfold

REGIONSEMINAR FOR VESTFOLD, TELEMARKE OG BUSKERUD

På leting etter humanismen i kunsten

Tønsberg 29.-31. oktober 2010, Hotell Klubben

Man skal aldri undervurdere verdien av kulturelt snobberi. For hvis vi ikke later som om vi er bedre enn vi er, hvordan skal vi da noensinne klare å bli det? (Knut Nærum)

Åpning: Filosofisk reise gjennom kunsthistorien
Kultur: Tommy Sørbø, kunsthistoriker og humorist: Kunsthistorie med humanistiske og humoristiske briller

Litteratur: Erik Gjestvang, lektor, litteraturhistoriker og kåsør

Bildekunst: Gunnar Danbolt, professor og kunstformidler

Haugar: Besøk på Haugar Vestfold Kunstmuseum: «Border District» og «Blodig alvor»

Musikk: Olav Anton Thommessen, professor, komponist og samfunnsdebattant

Lørdag: Festmiddag med kulturell garnityr

Tør du bli med ...? Tre dager - tre kulturuttrykk. Tør du la være...?

Start: Fredag kl 19 - slutt søndag kl 15.

Pris: kr 1.200 pr person i enkeltrom.

Påmelding: telemark@human.no eller tlf 35 53 13 38 innen 15. september.

Vi må ha navn, adresse, telefonnummer, eventuelle ønsker om spesielle behov. Mer informasjon på: www.human.no/vestfold

REGIONSEMINAR FOR OPPLAND OG HEDMARK

Kritisk humanisme

Seminar på 29.-30.oktober, Scandic Hotell Hamar

Innledere: Einar Øvereng filosoferer om hemmeligheter - med utgangspunkt i sin siste bok.

Terje Nordby, kjent fra P2s «Mytekalender», snakker om myter i vår tid.

Jørgen Haave tar for seg den norske filosofen Peter Wessel Zapffes anklager mot Gud. (Haave har skrevet en Zapffe-biografi)

Anita Leirfall bidrar med et kritisk blikk på *den gyldne regel*. Leirfall er filosof og har arbeidet mye med Kant.

Pris: kr 550 medl./kr 650 ikkemedl.

Påmelding: oppland@human.no/hedmark@human.no (eller ring tlf 61176710/62530522) innen 10. oktober

For mer info, se human.no/oppland eller human.no/hedmark

Arrangør: Fylkeslagene i Oppland og Hedmark

LANDSKONFERANSEN 2010

Dialog eller konfrontasjon?

Radisson BLU Lillehammer Hotel 26.-28.november

Programmet er fremdeles under utarbeidelse, men stikkord blir religionskritikkens og -dialogens historier og fremtid, og hvilke religiøse utfordringer det flerkulturelle samfunnet gir. Hvor går skillet mellom nødvendig islamkritikk og uakseptabel islamofobi? Hva kan man oppleve dersom man kritiserer scientologikirken? Hva kan skje når myndigheter og kirken slår seg sammen i arbeidet mot «sekt»??

Følg med på human.no for mer informasjon og påmelding.

Student denne høsten? På jakt etter faglig påfyll eller et sosialt miljø? Eller en honorert ekstrajobb?

Human-Etisk Forbund og Humanistisk Ungdom har tilbud til deg som studerer i eller i nærheten av hovedstaden!

Se www.human.no/student2010

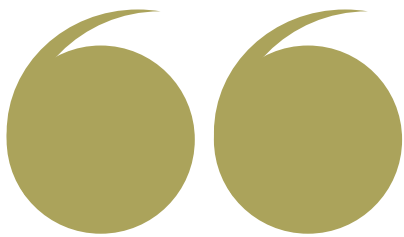
Human-Etisk Forbund

I sin memoarbok skriver Levi Fragell at han hele livet har slitt med dårlig samvittighet for hva han som ung pinsepredikant påførte unge mennesker, og at dette har vært mye av drivkraften bak hans senere skarpe religionskritikk.

Min tanke er fri!

I september kommer mangeårig leder og generalsekretær i HEF Levi Fragell med selvbiografien *Vi som elsket Jesus*. Boka handler først og fremst om oppvekst og virke i pinsebevegelsen, og om hans brudd med den. Fri tanke trykker her et utdrag fra boka:

Jeg har aldri hatt identitet som student. Riktignok har jeg universitetsgraden cand. mag., men alle mine eksamener har jeg tatt som yrkesaktiv og familieforsørger. Likevel har Universitetet i Oslo vært avgjørende for min livssynsmessige utvikling og mitt oppgjør med religionen.

Selv om jeg hadde lest mer skjønnlitteratur enn det som var vanlig i mitt miljø, hadde jeg knapt åpnet en fagbok før jeg meldte meg på kvelds-

kursene til forberedende prøver i filosofi ved Universitetet. Jeg var nå for en periode forflyttet som sivilarbeider til Norges Geografiske oppmåling i Oslo, holdt prekener i helgene og jobbet i Vårt Land om kvelden. I øverste skuff på forværelset til oppmålingsdirektør Kristian Gleditsch hadde jeg kursbøkene, som jeg leste i smug når det ikke var konsepter som skulle renskrives. Det ble en mentalt berusende opplevelse, særlig lesningen av en lærebok i logikk av Arne Næss med tittelen *En del elementære logiske emner* (1959) om definisjoner, tolkninger og presiseringer. Kurslæreren Magne Malmanger var mitt første møte med en universitetsakademiker, og jeg kastet meg med fryd over hjemmeoppgavene han gav. Jeg tolket og presiserte av hjertens lyst og fikk tilbakemeldinger som gjorde meg stolt.

Det å møte Sokrates, Aristoteles og andre greske tenkere som stilte spørsmål om grunnlaget for vår vandel, vår moral og vår virkelighetsforståelse, rystet både meg og det teologiske byggverk jeg befant meg i. «Forberedende» omfattet den gang også psykologi, og pensumboken *Innføring i psykologi* av Harald Schjelderup (1957) viste meg at de sjelelige opplevelser jeg var oppdratt til å tro var

åndelige manifestasjoner fra Himmelen, like gjerne kunne fremkalles ved enkle suggestive metoder eller kjemikalier. Den salige lykkerusen man kunne oppnå ved å hengi seg til felles og høylytt bønn, rytmisk sang og fysiske bevegelser, utløser kroppens

og nedover innenfor pinse- og karismatikkmenigheter aktivt søker en endorfinopplevelse mens de selv tror de søker Gud som person.» (*Refleks* 8-1 2009.) «Forførelse» kan i ettertid være en vond belastning for selvfølelsen.

Likevel – var det ikke noe helt

Jeg var blitt ført bak lyset, bevisst og systematisk, av utelatelser, bortforklaringer, forfalskninger, maktbegjær og – det må jeg også innse – gode hensikter.

egne lykkehormoner (endorfine opiater), som til og med kan dempe smerter og frigjøre indre organers naturlige ressurser. Slike effekter kan kalles velsignelse, salvelse, møte med Gud, åndsdaup og helbredelse. Redaktøren av det nå nedlagte pinseteologiske tidsskriftet *Refleks*, Geir Lie, sier i et personlig oppgjør med denne variant av kristent menighetsliv: «Jeg opplever det som en alvorlig forførelse at mange fra 40-50 årsalderen

spesielt med kristendommen? Repräsenterte den ikke et høyere utviklings-trinn blant religionenes mangfold? Jeg forlot nå Vårt Land og fikk jobb som journalist i det kristne ukebladet Familien, giftet meg i kirken og regnet med å be aftenbønn med det barnet som var underveis. Men vitebegjæret og kunnskapstørsten drev meg til universitetets forelesningskatalog. Religionshistorie. Sammenlignende religionsvitenskap!

Levi Fragell

Levi Fragell

taler på møtene under

Teltkampanjen

til Betel, Rømskog

i tida 26. juli – 7. august
MØTER HVER KVELD kl. 20
(Unntatt mandag og fredag)

Møtet med dette faget førte til mitt siste farvel til kristen tro. Foreleseren, dr. theol. og dr. philos. Alv Kragerud, var den beste lærer jeg noensinne har hatt. Riktignok var den unge dobbeltdoktoren også ordinert prest, men ikke mange år senere møttes vi over en drink og betrodde hverandre at vi begge var blitt medlemmer av Human-Etisk Forbund. Det skjebnesvangre ved religionsstudiet var den sammenlignende delen, påvisningen av at kristendommen både mytologisk og etisk var et sammentråklet lappeteppes av elementer fra andre religioner. Selv den kristne frelseslære (soteriologien) – som påberopes som enestående – er hentet fra mysteriereligioner i apostlenes samtid, med paralleller i eldre og kjente kulturreligioner.

Professor Alv Kragerud var ingen agitatorisk religionskritiker, og det ble ingen oppstandelse da han i et radioforedrag i 1969 på stillferdig vis fortalte om frelserskikkelsene i religionshistorien. Foredraget er gjengitt i en bok på Universitetsforlaget, *Menneket og religionen*, fra 1971. Jeg gjengir her et avsnitt fra boken:

Religionshistorien oppviser en mengde frelserskikkelser. Det er så mange av dem at det er drøyt arbeid bare å systematisere hovedtyper av alle

de guder, mennesker og gudemennesker som kalles frelser. Her skal vi derfor utelukkende ta for oss en bestemt gruppe av frelserskikkelser som kan være av særlig interesse for vår kulturkrets, nemlig de døende og gjenoppstående frelserguder. Denne type fantes en gang over store deler av verden, men mest i Fororienten og Middelhavsområdet. Her har vi sikre underretninger om en slik tro så langt tilbake som bortimot tre tusen år før Kristus. Hovedtrekkene i alle disse mytene er at en som kalles Gud eller Guds sønn lider, dør og begraves, men står opp fra de døde og stiger opp igjen til himmelen, hvor han lever og regjerer som verdens Herre og derfor kalles Herren. Ofte finner vi også den tanken at gjennom hans død og oppstandelse kan menneskeheten, eller hans lille menighet av troende, oppnå evig liv.

Alle elementer i vår egen kristologi har altså sine forbilder i «hedenske» tradisjoner og tekster, sågar feiringen av det hellige bryllup – foreningen av Frelseren og hans menighet ved tidens ende.

På dette tidspunkt hadde jeg som nevnt allerede oppgitt troen på Jesu stedfortredende død, etter at jeg gjennom hele oppveksten og ungdomstiden hadde lidd meg gjennom påskedagene, fra Getsemane til Golgata, grått av medlidenhet og

rørt av takknemlighet for det offer Frelseren led for nettopp mine synders skyld. At den religionshistoriske bakgrunn for dette drama til nå hadde vært ukjent for meg, gjorde meg ganske opprørt og reiste nye spørsmål: Hvor mye fortilse ligger til grunn for hele den kristne kirke, for kirkens makt over menneskenes tanker og følelser, så vel som religionens verdslige og politiske innflytelse i samfunnet?

Jeg var blitt ført bak lyset, bevisst og systematisk, av utelatelser, bortforklaringer, forfalskninger, maktbegjær og – det må jeg også innse – gode hensikter. Min emosjonelle reaksjon og den religionsfaglige innsikt jeg nå fikk, fjernet alle intellektuelle og læremessige bindinger til det kristne miljøet – og gjorde at jeg endelig følte full frihet til å søke og velge mitt eget livssyn. Det var ikke jeg som skulle stå til regnskap. Det var kirken.

Levi Fragell

I september kommer Levi Fragells (født 1939) selvbiografi *Vi som elsket Jesus ut* på Humanist forlag. Det er først og fremst en memoarbok som omhandler barne- og ungdomsårene, og tida fram til han forlot pinsebevegelsen og kristentroen. Ifølge forlaget tegner Fragell et tidsbilde fra et miljø og en barndom som er ukjent for de fleste. «Fortellingen er også en reise i et menneskes åndelige utvikling som få har måttet gjennomgå.

Her skriver Fragell vakkert og respektfullt om sin barndom, sine foreldre og det miljøet han vokste opp i, samtidig som han tar et knallhardt oppgjør med det han senere selv skulle bli en del av som aktiv predikant for pinsebevegelsen i Norge.» Boka er et oppgjør med sitt eget virke som predikant, men størrelser som Åge Samuelsen og Aril Edvardsen blir også konfrontert, og han går langt i å beskrive disse som de rene svindlere og overgripere.

Kanskje til noens skuffelse blir ikke tida i Human-Etisk Forbund viet like stor oppmerksomhet.

Levi Fragell har vært en av de mest sentrale HEF-skikkelsene på 70-, 80- og 90-tallet. Han var styreleder i forbundet fra 1976-81, generalsekretær fra 1981-91, redaktør for tidskriftet *Humanist* fra 1991-1996, samt president i det internasjonale humanistforbundet IHEU. Som lærerstudent startet han Aksjon Mot Statskirke i 1970 og Aksjon Ut av Statskirken i 1976. Han har også vært journalist i avisa *Vårt Land* og informasjonssekretær i Justisdepartementet. Inntil i år var han også leder av Foreningen Retten til en verdig død.

Debattmøte på Litteraturhuset

Er Jesus et enestående forbilde? Er Jesus et monster for tusener av barn? Levi Fragell forteller om veien fra barnepredikant til leder for Human-Etisk Forbund i sine memoarer *Vi som elsket Jesus*. Egil Svartdahl, Sara Mats A. Rasmussen, Audhild Skoglund og Rudi Kessel møter til debatt om barndom, frafall og oppgjør i religiøse miljøer. Debattleder: Jens Brun-Pedersen.

meninger

Gi uttrykk for din mening, men gjør det kort og konsist (fortrinnsvis maks 3000 tegn inkludert mellomrom). Lengre innlegg vil i all hovedsak bli publisert på Fritanke.no/debatt.

Vi tar kun imot innlegg per epost. Epost: fri.tanke@human.no

Frist for å komme med i neste nummer: 20. oktober 2010.

Religionens virkning på barn

Svar til Gauslå

Først og fremst oppfattet jeg Yngve Gauslå (Fri tanke 2-2010) som motstander av religionskritikk overhode. Derfor formulerte jeg meg også i den retning. Jeg er glad for at han oppklarer dette og gir et såpass grundig svar. Hovedårsaken til at jeg svarer denne gangen er rett og slett at Gauslå her på en altfor enkel måte avviser religionens påvirkning på barna.

En god venn av meg (samt flere av mine bekjente) er læstadianer, og det er med utgangspunkt i henne jeg bekymrer meg over barn i pietistiske miljøer. Ingen av mine bekjente har hatt et reelt valg. Om noen av dem proklamerte en annen tro enn hva foreldre og venner besitter, ville det vært sosialt selvmord. Et tett sosialt program som krever mye tid og er obligatorisk i den form at du blir offer for baksnakking om du ikke er til stede, kombinert med hyppige kirkebesøk og andre religiøse arrangement, gjør det svært vanskelig å være barn i læstadianske miljøer. I en situasjon hvor du erklærer deg som noe annet en læstadianer, vil du oppleve at omtrent det man har av venner og familie gjør hva de kan for å overtale deg til å bli. Streng sosial kontroll, kombinert med et forbud mot TV, forlystelser, kino og det meste av internett, gir grobunn for å så hva man vil av religiøs overbevisning i barna. Når det som forkynnes i tillegg er noe jeg oppfatter som direkte destruktivt gjør det det som skjer til noe særdeles alvorlig.

På en samling, hvor det også var barn til stede, opplevde jeg i prekenen å bli omtalt som kjetter, «hore» og samvittighetsløs i kraft av min mangel på tro. Alle som ikke er læstadianere blir omtalt på denne måten. Ethvert menneskelig begjær blir likestilt med synd, og avslutningsvis fortalte predikanten at mennesker i kraft av seg selv ikke er i stand til å utføre gode handlinger. Med andre ord: alt godt kommer fra Gud, all ære til Gud og alt ondt er menneskers skyld. Underforstått er vi onde. Jeg stilte spørsmål ved dette budskapet ved en senere anledning og spurte rett ut om det

var slik at mennesker av natur er onde, og svaret var et klart ja.

Dette er det budskapet tusenvis av barn vokser opp med i Norge i dag. De siste tallene jeg har sett teller 50 000 læstadianere i Norge. Omtrent alle ungdommer jeg har møtt i forsamlingen sliter med psykiske problemer, noe som også gjelder de voksne jeg har blitt kjent med. Lignende forhold finnes blant annet i Smiths venner, Jehovas vitner og andre.

Jeg har dyp respekt for enkeltmennesket og er sterk tilhenger av trosfrihet. Samtidig er jeg svært skeptisk til religion, fordi religion representerer et enormt maktpotensial, og sterk innflytelse i folks måte å tenke på og leve på. Vi trenger derfor en religionskritikk som er tuftet på kunnskap, og ikke fordommer. Religionsfriheten blir et skjold mange gjemmer seg bak når det er snakk om overtramp. Jeg mener for eksempel at barn har rett til å kunne få være søkende i forhold til religiøsitet og åndelighet, og at dette er et ansvar foreldre har for å legge til rette for. Når det motsatte skjer er det et brudd på barnekonvensjonen, og bør derfor reageres mot. Når barn vokser opp i ytterliggående religiøse miljøer uten at samfunnet reagerer opplever jeg det som skremmende. Tilfellet er slik at mange kvier seg for å gripe inn, av frykt for å krenke foreldrenes «religionsfrihet».

Til sist vil jeg få lov til å understreke at jeg har en rekke kristne venner, noen muslimske, og kjæresten min er troende. Jeg føler meg derfor en smule fornærmet av det jeg opplever som et forsøk på å sette likhetstrekk mellom mine meninger og det ikke å ha respekt for mennesker med en annen tro. I siste linje skriver Gauslå: «Vi bør ikke lukke øynene for at de som har et annet livssyn kan være like oppgående som oss.» Jeg

håper dette var en uheldig formulering, og ikke et forsøk på å påstå at jeg ikke respekterer mennesker med andre religiøse oppfatninger. Jeg kan ikke understreke sterkt nok hvor grunnleggende det er for meg, det faktum at jeg ikke kan vite. Selv om jeg er ateist og tror jeg har rett om at det ikke finnes noen Gud, forstår jeg samtidig at jeg kan ta feil.

Fredrik Weisethaunet
(Innlegget er forkortet. Red.)

Religiøs lavalder nå!

I Fri tanke 1/10 minner Kaja Melsom oss på at «Mens HEF på 50-tallet arbeidet for 'religionens død og fornuftens seier', arbeider vi i dag for et pluralistisk samfunn». Samtidig mener hun at «Det er et sunnhets-tegn at vi har lagt bort ambisjonen om humanismens triumf som samfunnsideologi, og i stedet betrakter humanismen som ett av mange mulige livssyn». Jeg mener at det er på tide å gjenreise arbeidet for religionens død og fornuftens seier – i et pluralistisk samfunn. Humanismen er ikke ett av mange mulige livssyn. Det er det beste livssynet, eller så ville vi ikke stått for det! Hvis ikke så kunne vi jo like godt være kristne, muslimer, buddhister eller åsatruere. Det er vi altså ikke! Det betyr ikke at vi skal forby andre livssyn, men HEF skal sannelig ikke bidra til å fremme dem heller. Melsom skriver at «Av respekt for foreldres rett til å bestemme egne barns livssynsmessige tilhørighet, forsvarer HEF statlig finansiering av religiøse privatskoler: hvis foreldreretten skal være reell, må staten garantere for tilbudet. Problemet er at foreldreretten på dette området kolliderer med barnas egen trosfrihet. For å unngå dette kan staten stille strenge krav overfor religiøse privatskoler om ikke å drive med religiøs indoktrinering». Samtidig viser hun til Redd Barna som rapporterer at det er nettopp det religiøse privatskoler gjør.

Jeg mener at på samme måte som vi har en seksuell lavalder for å beskytte barn under den angitte alder mot seksuelle overgrep og utnyttelse fra voksne bør vi ha en religiøs lavalder for å beskytte barn mot religiøse overgrep og utnyttelse. Dette innebærer at foreldre eller foresatte ikke skal kunne melde barnet inn i trossamfunn, eller sende det til religiøse skoler, søndagsskoler, koranskoler osv. De skal heller ikke kunne pålegge barnet å gå med religiøse symboler, eller til å være til stede ved, eller delta aktivt i, religionsutøvelse. Disse tingene må barnet selv få bestemme når det har oppnådd den religiøse lavalderen. Hva skal denne lavalderen være? I Norge regnes man som livssynsmessig voksen når man er 15 år. Da kan man melde seg ut og inn av tros- og livssynsamfunn uten foreldrenes samtykke. En religiøs lavalder må settes til minst 15 år.

Å melde et barn inn i et trossamfunn er en krenkelse av barnets inte-

gritet. Det strider mot FN's menneskerettighetserklærings artikkel 20, hvor det står at «Ingen må tvinges til å tilhøre en organisasjon». Det er også manglende respekt for «barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet», som er nedfelt i FN's Barnekonvensjons artikkel 14.1. Barn må forsiknes fra religiøs påvirkning. Frihet fra religion må være en rettighet for barn.

Enkelte overgrep er irreversible, slik som omskjæring av jødiske og muslimske guttebarn. Man tvinges til å bære en religiøs markør for livet. Dette strider mot barnets (og den senere voksnes) integritet og livssynsfrihet. De voksnes krav til tradisjon og tro kan ikke være overordnet barnets rett til sin egen kropp. Barnekonvensjonens artikkel 24.3 sier: «Partene skal treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbundet praksis som er skadelig for barns helse.» Riktignok har foreldrene «rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter på en måte som er i samsvar med barnets gradvise utvikling» (artikkel 14.2), men foreldrenes eventuelle rett til å bestemme egne barns livssynsmessige tilhørighet kolliderer med barnas egen trosfrihet.

Man må ha en ikke-forkynnende religions- og livssynsundervisning i skolen. Dette innebærer ingen oppfordring til å delta i religiøse aktiviteter. Religiøse symboler skal ikke bæres i skoletiden. Målet må være å forebygge uønskede religionsutøvelser blant barn og ungdom. Man må utvikle et undervisningsopplegg som legger vekt på å forberede elevene på de problemstillingene de vil møte de nærmeste årene. Elevene må få kunnskap om religion og religionsutøvelse, risikofaktorer og hvordan beskytte seg mot religion. En god religionsundervisning, med trening i kritisk tenkning, vil gjøre ungdommene mer reflekterte og ansvarfulle, utsette den religiøse debuten, og redusere sjansene for religiøse overgrep og uønsket religionsutøvelse. (Se <http://www.fagerhus.no/filosofi/lavalder.htm>)

(Innlegget er forkortet. Red.)

Harald Fagerhus

En uautorisert betraktning om åndelighet

Etter å ha lest artikkelen «På sporet av en humanistisk åndelighet» i Fri tanke 2/10, var jeg forvirret. Siden Fri tanke viet fire sider til tidens ånd, måtte noe ha gått meg forbi. Etter andre gangs lesing var innholdet enda mer uklart. Hadde jeg tidligere i artikkelen heftet meg ved «Hva er så åndelighet? Det kan ikke besvares enkelt og greit, da det åndelige unndrar seg en utførlig beskrivelse», så burde jeg ha stoppet der.

Vitenskapen er ikke forfatterens sterke side. Tvert i mot! Den står i veien. Metafysikk er veien fram til et forklarelsens lys. Så lenge sjamanene

var alene om å forklare (les: skremme med nordlyset), så rådde åndeligheten. Selv etter at vitenskapen forklarte Aurora borealis med fysiske lover, kan vi nyte nordlysets skjønnhet.

Finner vi åndelighet i astrologien, mens astronomi kun er vitenskap? Vitenskap, kunnskap, materie er uskjønt, men likevel, duften og synet av liljekonvallen påvirker sansene våre, og dermed nervesystemet og hjernen.

Artikkelen lukter av antroposofi; metafysikk og astrallegemer er Rudolf Steiners gebet og dermed åndelighet.

Zarathustra (800-900 fvt.) har med sin ildtilbedelse ennå tilhengere. Og *vi* sitter foran peisen og stirrer inn i ilden. Skulle vi ikke oppleve åndelighet, kan vi finne den på de av vår tids autoriserte alternativmesser. Der forklares ingen ting vitenskapelig.

Rudolf Walter
Medlem i HEF Tønsberg

Fritenkeri og dogmatikk

Det fortelles at fanatiske antikomunister ikke ble vurdert som pålidelige i rollen som vestlige agenter under den kalde krigen. Grunnen skal ha vært at folk med en sterk, engasjert motvilje mot kommunismen lettere lot seg omvende til å bli troende kommunister, enn folk uten slike sterke følelser. Kjærlighet og hat er pasjoner som muligens ikke ligger alt for langt fra hverandre. Begge er uttrykk for sterkt engasjement i forhold til objektet de er rettet mot.

Flertallet i Norge er oppdratt i en form for kristen tro. Noen blir engasjerte kristne, de fleste blir mildt sagt ikke «sterke i troen», ser det ut til. Konfirmasjonstiden ble viktig for meg i mitt personlige forsøk på å bli sterk i min kristne tro. Lunkenhet fremsto ikke som et holdbart alternativ. Et par år etter min kristne konfirmasjon var jeg utmeldt av Statskirken, innmeldt i Hedningesamfunnet og en relativt militant ateist. Enkelt sagt fremsto kirken i mine øyne som selve Ondskapens opphav.

Tiden går og vi med den. I dag fremstår ateismen som like uantagelig som det kristne idéunivers for meg. De to idéstrømmingene har liten tiltrekningskraft. Jeg opplever meg selv som absolutt ikke-religiøs. Likevel vil jeg ikke avskrive religionens som ubrukelig eller unyttig.

«Det kan komme en dag da du har behov for å tro,» er en formaning man som vantrø fra tid til annen kan få fra kristent hold. Det kan ikke utelukkes at disse kristne sannsigerne kan få rett i sin påstand. Riktignok er deres antakelse om at deres tro vil være det som best kan fylle et slikt trosbehov, ikke nødvendigvis riktig. Det finnes heldigvis mer avanserte og sjarmerende religiøse alternativ enn kristendommen. Alternativ som ikke har en like blodstenket og barbarisk forhistorie.

For meg er religioner, ideologier, livssyn og andre idéstrømninger, noe som bare har en mening i forhold til deres nytteverdi for oss mennesker.

De er til for oss, ikke vi for dem. Vi bør bruke de ideer vi til en hver tid har bruk for. Om en på et eller annet tidspunkt har behov for noen religiøse forestillinger, bør man ikke nødvendigvis forsøke å nekte seg selv å gi seg hen til dem. Selv om man i utgangspunktet er blottet for religiøse følelser.

Å tenke seg inn i buddhismens, zoroasterismens eller Tolkiens religiøse univers er ikke bare lekfull underholdning, det kan også være en spennende intellektuell øvelse. Likeså kan det å spekulere over implikasjonene av forskjellen mellom synet på frelse hos Paulus og Matteus være givende. Er de gode gjerningers forståelige vei (Jesus), eller den ufortjente nådes uforutsigelig (Paulus), mest antagelig? Er kristendommens grunnlegger (Paulus) på kollisjonskurs med Guds ord (Jesus)? Sluttet Paulus noen gang å være Jesu fiende? Er teologi en øvelse som bare prestere skal kunne more seg med?

Det er sjelden min mangel på religiøs tro provoserer noen. Andre av mine holdninger provoserer mer. Den mest støtende av dem er av en slik karakter at man helst ikke ytrer den offentlig; jeg bruker ikke rusgift. Det kan være sjokkerende nok, men det stopper ikke der. Jeg mener det er galt å bruke rusgift. Rett og slett etisk forkastelig. Vår vestlige ruskultur byr meg i mot. Likevel, om man på et gitt tidspunkt skulle få et kvalitativt bedre liv av å bruke rusmidler, så bør man etter min mening overveie å ta i bruk den rusgiften man føler at man trenger. Bruk av rusgift er i de fleste tilfeller negativt, men den kan i noen sammenhenger gi et bedre, et mer verdig liv. Retten til et verdig liv bør fremstå som viktigere enn retten til en verdig død.

Vi fødes, utvikles, eldes og dør. Livssyklusen er ikke bare en dans på roser. Deler av den kan være direkte ubehagelig, fylt av psykisk og/eller fysisk smerte og ubehag. Noe ubehag kan være knyttet til tenårene og det å takle utviklingen fra barn til voksen. Annet ubehag er knyttet til alderdomsvekkelse og smertefulle sykdomstilstander. Når ubehaget er som størst, er det mulig at både religionen og rusgift, smertedempende medisiner er nå en gang gjerne ikke noe annet enn narkotika, kan gi et kvalitativt bedre liv. Skulle bruken av en av delene, eller begge for den del, gi et bedre liv, så står de til vår disposisjon.

At man i utgangspunktet avviser bruken av fenomen som religion og rusmidler, fordi bruken av dem ofte bringer noe negativt med seg, trenger ikke gjøre en blind for at de kan ha en funksjon på et eller annet tidspunkt i livet, i en eller annen sammenheng. Det er vel der den vesentligste forskjellen på ateisme og fritenkeri ligger. Ateisten vil forsverge at han/hun noen gang kan bli religiøs. Fritenkeren vil ikke nekte seg gleden av å leke med eller ta i bruk gitte religiøse forestillinger. Deri ligger visstnok fritenkerens feighet. Det i en hver sammenheng å søke å opptre med et antatt mentalt mot og unngå feighet, vil lett kunne hemme tenkningens frihet. Dogmatikk er nå en

gang det lekfulle resonnementets fiende. Religionen er noe som fritenkeren helst forholder seg til med en overbærende interesse, ikke med glødende kjærlighet eller hat.

Harald Fleischer

Selvhjelp og politiske løsninger – hvorfor ikke begge deler?

I 24 år har jeg drevet med det jeg kaller selvinnsiktsarbeid. Som hjelp til selvhjelp har jeg oppsøkt terapeuter og behandlere fra alternativbevegelsen. Hovedsaklig fordi disse har en noe annen tilnæringsmåte, syn på livet og i en del tilfeller større mengde egen-terapi bak seg enn den jevne psykolog og psykiater. Jeg har brukt mye tid, penger og krefter på selvinnsiktsaktivitetene av en hovedgrunn: Min livsutfoldelse og livsglede har vært, og er i en viss grad fortsatt, begrenset av mindreverdighetsfølelse, sjenanse, angst for det ukjente og pessimistiske og selvkritiske tanker. Jeg har heldigvis forandret meg meget siden 1986, og opplever i dag at livet virker rikere enn noen gang før.

Jeg ser på meg selv som representant for alternativbevegelsen, og for alle dem som har behov for hjelp til selvhjelp i livene sine. I Per Øyvind Solvangs artikkel *Kunsten å elske med seg selv* (Fri tanke 1-2010) angriper han selvhjelpsguruene, og da først og fremst de kommersielt store i USA. Jeg synes kritikken er viktig og riktig. Disse amerikanske forfatterne er for preget av den amerikanske drømmen om materiell eller statusmessig suksess. Jeg tror ikke man at uten videre får oppfylt sitt ønske om masse penger, en sportsbil eller skuespillerkarriere. Derimot tror jeg at man som *biprodukt* av å følge drømmen man har i livet *kan* komme til å oppleve materiell suksess. Men da har ikke slik suksess vært en drivkraft i utgangspunktet. Jeg tror at vi en del ganger ikke får det vi ønsker oss rett og slett fordi vi ikke alltid vet hva som er best for oss. Og jeg er dessuten overbevist om at motgang i livet er mer lærerikt og nyttig enn medgang. Når alt dette er sagt vil jeg hevde at forfatterne Solvang nevner også skriver vettugt og innsiktsfullt om temaer som har med selvhjelp/selvinnsikt å gjøre. Det er ukløkt å avfeie *alt* det de skriver fordi de i overdreven grad er preget av den amerikanske forestillingen om The selfmade man/woman.

Solvang advarer mot en kultur der individet kun skuer innover, og ikke engasjerer seg politisk eller på annen måte for å gjøre noe med urett, vold, maktmisbruk osv. Han refererer til

en bok av Frank Furedi, som trolig omtaler amerikanske forhold. Mitt inntrykk, etter å ha truffet mennesker (hovedsakelig nordmenn) på diverse terapi- og selvtutfoldelsesgrupper, er slett ikke at hovedtyngden av disse er navlebeskuende narsissister. Men jeg vet av egen erfaring at jeg i perioder, som kunne vare i noen år, ikke har orket å engasjere meg i annet enn jobb og venner. Men det kan vel gjelde mennesker som ikke definerer seg som selvhjelpstrengende også. Forøvrig mener jeg at samfunnsengasjement kan utøves mange ulike måter. Man trenger ikke være en intellektuell som er aktiv i et politisk parti, fagforening eller en interesseorganisasjon for svake grupper. Å være nabokjerring som bryr seg (om), litt aktiv i en frivillighetssentral eller delta på borettslagets dugnad er også verdifullt. Man kan ikke forvente stort samfunnsengasjement fra alle, og slett ikke hele tiden.

Som avsluttende tese i sin artikkel hevder Solvang at sosiale problemer kun kan løses på den politiske arena. Mon det? Jeg mener at samfunnsendring best oppnås i en *kombinasjon* av politiske løsninger og selvhjelpsarbeid. Jeg er enig med selvhjelpsforfatterne at lav selvillit og et usunt forhold til seg selv er en svært viktig faktor for å forklare sosiale problemer. Det enkelte individ, enten det er den kriminelle, rusmisbrukeren eller alle oss andre, må ta hovedansvaret for sitt eget liv. Av egen erfaring vet jeg så inderlig godt at den som først og fremst retter kritiske tanker mot meg, er jeg selv. Og de tankene er det kun jeg som kan gjøre noe med.

På den annen side; vold og trusler, urettferdighet, diskriminering, fattigdom osv. har også innvirkning på hvordan mennesker opplever sitt liv. Så selvfølgelig må man ha politiske/samfunnsmessige løsninger i tillegg for å skape en bedre verden.

Stephan H. Koll

17. mai for alle?

Jeg fikk noen alvorlige hostekuler etter å ha lest Kristin Miles artikkel om at 17.mai må være for alle, samtidig som alt ikke-sekulært skal forvises.

Vi er vel ikke riktig der, ennå?

Bjarte Runderheim, Gol

Følg med på Fritanke.no - vi publiserer daglig nyheter fra livssynsfeltet. Og delta i debatten på våre debattsider.

Møt høsten i Fair Trade-hettegenser med spesialdesignet motiv!

Grønt hettegenser med humanistmotivet «I DECIDE MYSELF». God økologisk kvalitet, produsert av Switcher som bruker Fair Trade-produkter i all produksjon.

Kr 350,-

+ frakt

Besøk Human-Etisk Forbunds nettbutikk på www.human.no/nettbutikk

Her kan du kjøpe en rekke profileringsprodukter fra forbundet; klær, reflekser, ryggsekk, smykker, paraply og jakkemerker m.m., samt eldre utgaver av tidskriftet Humanist og et utvalg bøker – blant annet Religionskritisk forlags «lille brune»-serie.

JEG BESTILLER:

«I decide myself» hettegenser

..... stk S, stk M, stk L, stk XL, stk XXL

Medlemsnummer: _____

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

Tlf: _____

Underskrift: _____

 Human-Etisk Forbund

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
porto.

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Fri tanke 3/2010

Den 23.8.2010 hadde HEF
77083 medlemmer.

HOVEDKONTOR:

St. Olavs gate 27
Postboks 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf. 23 15 60 00 Faks 23 15 60 01
Faks medlemsregister: 23 15 60 21
E-post: human@human.no
www.human.no

Hovedmedlem: kr. 350,-
Ungdom 15-26 år: Kontingentfritak
Husstandsmedlemmer, trygdede,
personer med lav inntekt: kr. 50,-
Medlemmer uten offentlig støtte: kr. 950,-
Konto: 5005.10.06000

Generalsekretær: Kristin Mile
Styreleder: Åse Kleveland (tlf. 22 02 59 00)
Nestleder: Leonid Rødsten (tlf. p: 75 05 52 64)

FYLKESKONTORER:

Østfold fylkeslag
ostfold@human.no
Tlf. 69 31 71 65
Faks 69 31 18 94
(ma-to 9-15)

Akershus fylkeslag
akershus@human.no
Tlf. 23 15 60 80
Faks 23 15 60 75
(ma-fre, sommer) 10-15
(ma-fre, vinter) 10-16

Oslo fylkeslag
oslo@human.no
Tlf. 23 15 60 60
Faks 23 15 60 75
(ma-fre) 9-15

Hedmark fylkeslag
hedmark@human.no
Tlf. 62 53 05 22
Faks 62 53 30 68
(ma-to 12-16)

Oppland fylkeslag
oppland@human.no
Tlf/faks 61 17 67 10
(ti og to 11-16)

Buskerud fylkeslag
buskerud@human.no
Tlf. 32 89 36 70
Faks 32 89 38 45
(ma-to 9-14)

Vestfold fylkeslag
vestfold@human.no
Tlf. 33 31 32 05
Faks 33 31 47 03
(ma-to 9-14)

Telemark fylkeslag
telemark@human.no
Tlf. 35 53 13 38
Faks 35 53 13 21
(ti-to 9-14)

Aust-Agder fylkeslag
aust-agder@human.no
Tlf. 37 02 41 00
(ma-fre 9-15)

Vest-Agder fylkeslag
vest-agder@human.no
Mobil 95 75 95 41

Rogaland fylkeslag
rogaland@human.no
Tlf. 51 90 64 50/52
(ma-fre 9-15)

Hordaland fylkeslag
hordaland@human.no
Tlf. 55 21 41 90
Faks 55 21 41 94
(ma, on, to 10-14)

Sogn og Fjordane fylkeslag
sognogfjordane@human.no
Tlf. 57 67 53 90
(ma-to 9-15)

Møre og Romsdal fylkeslag
moreogromsdal@human.no
Tlf/faks 71 21 56 05
(ma-to 9.30-15.30)

Sør-Trøndelag fylkeslag
sor-trondelag@human.no
Tlf. 73 80 64 80
Faks 73 80 64 91
(ma-fre 9-15.30)

Nord-Trøndelag fylkeslag
nord-trondelag@human.no
Tlf. 48 60 62 28
(ma-fre 9-14)

Nordland fylkeslag
nordland@human.no
Tlf. 75 52 97 00
Faks 75 52 97 01
(ma, ti, to 9-15, on 9-17)

Troms fylkeslag
troms@human.no
Tlf. 77 65 81 98
(ma 10-16, ti 9-15.30)

Finnmark fylkeslag
finnmark@human.no
Mobil 95 07 69 23
(ma-ti 9-15)

Vil du bryne deg på ungdommen?

– Bli kursleder til Humanistisk konfirmasjon

Denne våren har nærmere 10 000 ungdommer hatt Humanistisk konfirmasjon. Det kan bli like mange neste år. Human-Etisk Forbund søker derfor i mange fylker engasjerte og ansvarlige voksne som kan lede konfirmasjonskurs om livssyn og etikk vinteren/våren 2011.

Du må identifisere deg med det humanistiske livssynet, kunne skape engasjement, stimulere til ansvarsbevissthet, toleranse og kritisk tenkning.

Ungdommenes egne erfaringer er utgangspunkt for behandling av viktige temaer som:

Menneskerettigheter
Livssyn og humanisme
Ansvar for verden
Identitet
Kropp og kjønn

Du får opplæring og honorar.

Human-Etisk Forbund

Les mer om Humanistisk konfirmasjon på www.human.no eller kontakt ditt fylkeseller lokallag, www.human.no/fylkeslag.

Livssynsdebatt i postkassen

Abonner på Humanist, et tidsskrift for alle med et engasjement for livssynsspørsmål.

Humanist gis ut av Human-Etisk Forbund. Det er et tidsskrift for allmenn livssynsdebatt, med særlig vekt på problemstillinger som angår livssynshumanismen. Temaene varierer fra allmenne filosofiske, livssynsmessige og religionsvitenskapelige problemstillinger til de mer nærgående blikk på humanismen og dens organisering. Engasjerte skribenter presenterer temaer som sjelden får plass i andre norske medier.

Abonnementet koster kr. 200 for fire nummer.

Bestill abonnement på e-post, humanist@human.no, eller bruk kupongen under.

BESTILLINGSKUPONG:

Jeg ønsker å abonnere på Humanist

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

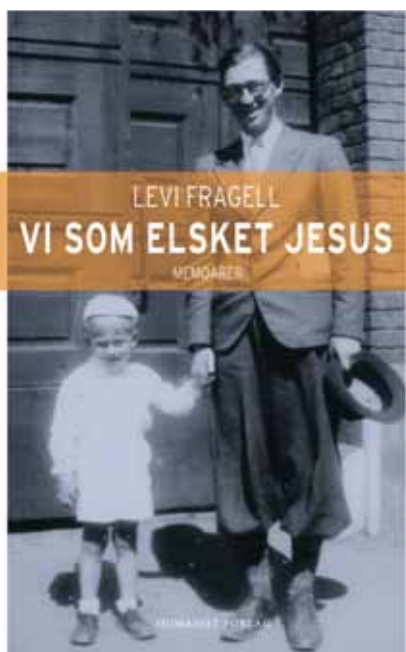
E-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
porto.

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Bøker fra HUMANIST FORLAG

Bestill direkte på www.humanistforlag.no

Levi Fragells memoarer er endelig her

Endelig er den her! Levi Fragell, Norges kanskje skarpeste religionskritiker gjennom tiden, kjent både for sitt virke som generalsekretær i Human-Etisk Forbund og president for den internasjonale humanistiske union (IHEU), kommer denne høsten med boka *Vi som elsket Jesus*.

Dette er en fortelling om et liv som til nå har rommet enorme kontraster og et tidsbilde fra et miljø og en barndom som er ukjent for de fleste utenfor vekkelsesbevegelsen. Fortellingen er også en reise i et menneskes åndelige utvikling som få har måttet gjennomgå.

Levi Fragell var selv pinsepredikant i sin ungdom og her tar han et kraftig oppgjør med seg selv og sin fortid. Blant annet skriver han at han hele livet har slitt med dårlig samvittighet for hva han som ung pinsepredikant påførte unge mennesker, og at dette har vært mye av drivkraften bak hans senere engasjement.

Heller ikke i dag er han redd for å ta opp kontroversielle temaer. De siste årene har han blant annet engasjert seg i foreningen *Retten til en verdig død*.

HEF-pris: kr 247,- (ord.: kr 329,-)

Historien om oss

Menneskets biologiske utvikling

Av Torfinn Ørmen

Historien om oss er eneste oppdaterte fagbok på norsk på mange år som tar for seg studiet av menneskets opprinnelse og utvikling. Et rikholdig fossilmateriale har gitt oss et stadig bedre bilde av menneskets evolusjonshistorie. Ekspert på feltet, Torfinn Ørmen, gir oss oversikten! En bok for alle som er interessert i menneskets utviklingshistorie.

HEF-pris: kr 277,- (ord.: kr 369,-)

Norsk familieleksikon

Roman

Av Hilde Sophie Plau

Poetisk om oppvekst i etterkrigstidens Norge. Dette er en bok som både varmer og utfordrer med sitt rike persongalleri, der både de gode og de onde gjør seg gjeldende i lille Hildes liv. Et «gullfunn», ifølge anmelderne.

HEF-pris: 247,- (ord.: kr 329,-)

Som medlem av Human-Etisk Forbund får du 25 % på alle bøker fra Humanist forlag. Se www.humanistforlag.noBestill på www.humanistforlag.no, bruk kupongen nedenfor eller faks: 23 15 60 21. Porto kommer i tillegg.

- Jeg ønsker å bestille stk *Vi som elsket Jesus* á kr 247,-
 Jeg ønsker å bestille stk *Historien om oss* á kr 277,-
 Jeg ønsker å bestille stk *Norsk familieleksikon* á kr 247,-

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert i Norge.
Adressaten betaler
porto

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo